

31 САКАВІКА 1995 г.

№ 13 (3785)

Кошт 200 руб.

БОСЫЯ НА СНЕЗЕ

Суб'ектыўныя нататкі Галіны БАГДАНАВАЙ з выставы "Пагоні", прысвечанай 77-й гадавіне БНР.

4

НЕ ЧУЖЫ ДЛЯ БЕЛАРУСАЎ СІМВАЛ

Станіслаў РУДОВІЧ: "З боку аматараў перагляду дзяржаўнай сімволікі іншы раз можна пачуць папрок, што зацверджаны герб і сцяг, маўляў, не спрыяюць кансалідацыі нашага народа. Але ж ці магчыма ў прынцыпе вынайсці знакавыя выявы такой магічнай сілы, якія сёння з'ядналі б 10-мільённае жыхарства краіны?.."

5-12

"ХОРАША, ШТО ВЫ ІДЗЯЦЕ Ў ЛІТАРАТУРУ, У РОДНУЮ МОВУ..."

Янка БРЫЛЬ: "Ведаеце, самакрытычнасць не да ўсіх хутка прыходзіць... А яшчэ калі характар дзёрзкі і ўпарты, вельмі цяжка выхаваць у сабе такую якасць. Я належу да тых, хто не любіць, каб яго правілі".

6-7, 14-15

НІВА НАША Й ПЕСНЯ АЖЫВАЕ

Новыя вершы Аляксея РУСЕЦКАГА.

8

ГЭТА САЛОДКАЕ СЛОВА — ХАЛЯВА

Колькі слоў Юрыя КОПЦІКА пра стан аховы помнікаў і рэстаўрацыі.

13-14

Удзельнікі вечара вакальнай музыкі М. Кл. Агінскага.

Фестываль адкрываўся балетам...

ПАЛАНЕЗ ВЯРТАННЯ...

Пасля чарадзейнай музычнай казкі, якая называлася "Каляды ў "Беларускай Капэла" і поўнілася электроннымі імпрэсіямі кампазітара-выканаўца Сяргея Багданава ў лучнасці са спведдзю жывых чалавечых галасоў "Уніі" пад кіраўніцтвам Кірылы Насаева, спведдзю праз традыцыйныя калядныя песняслевы ды праз новыя старонкі рытуальнай харавой музыкі, напісаныя аўтарам сучаснай беларускай імшы Аляксандрам Літвіноўскім, — пасля гэтай незабыўнай казкі ажыла... легенда. Музыкальная легенда, імя якой — "Паланез Агінскага". Да 230-годдзя нашага знакамітага, ды па сутнасці невядомага земляка Міхала Клеафаса Агінскага прымеркавала свой чарговы фестываль Нацыянальнае тэатральна-канцэртнае

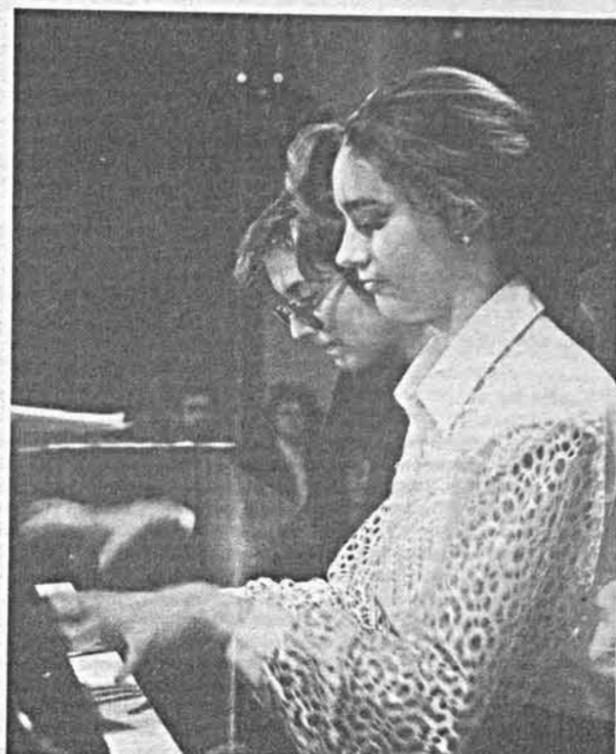
аб'яднанне "Беларуская Капэла". Тры канцэртныя вечары, працягваючы духам асветніцтва і Адраджэння, насычаныя пазнаваўчай, для многіх дасюль невядомай інфармацыяй ды разнастайнымі музычнымі ўражаннямі, дапамаглі людзям дапытлівым развітацца з колішнімі абмежаванымі, а то й проста закасацянелымі ўяўленнямі пра "Паланез Агінскага" ды асобу ягонага аўтара.

Падрабязныя нататкі з нагоды фестывалю, прысвечанага творчасці Міхала Клеафаса Агінскага, гэтага, як цяпер вядома, "гордага сваім паходжаннем ліцвіна", чытайце ў бліжэйшых нумарах "ЛіМа". Ну, а на гэтых здымках, як вы ўжо, канечне ж, здагадаліся, — імгненні той незабыўнай імпрэзы, сфатаграфаваныя У. Мязэвічам ды В. Амінавым.

С. ВЕТКА

Спявае А. БУНДЗЕЛЕВА.

Фартэпійны дуэт — Г. ГЕТМАНАВА ды Н. ПАЗНЯКОВА.

Гісторыю, навуку, культуру, мінулае, будучыню любой краіны вызначаюць высілкі ўсяго 2 працэнтаў ад яе насельніцтва — сцвярджаю ў мінулым нумары "ЛіМа" адзін з нашых аўтараў. Гэтыя 2 працэнты могуць павесці за сабою нацыю, зрабіць краіну квітнеючай. Нельга не пагадзіцца з гэтым, калі ведаць і ўлічваць сусветны вопыт. На жаль, з савецкіх часоў нам засталася дрэнная спадчына — непавага да інтэлігенцыі. Знакамітага пісьменніка, вядомага мастака, вялікага вучонага можа абражаць і павучаць любы "кіруючы" невуз і выскачка. І большасць будзе ўспрымаць гэта як належнае. Сёння даведзена да галечы тэхнічная і творчая інтэлігенцыя адлучана ад кіраўніцтва дзяржавы, а кіруюць ёю, як некалі казаў Ленін, — "кухарчыны дзеці". І лічыцца гэта найвялікшай праявай... дэмакратыі. Але ж дэмакратыя — гэта не проста ўлада народа, а ўлада дзеля народа, і зусім не дзеля тых "прадстаўнікоў" народа, якія праўдамі і няпраўдамі дарваліся да ўлады... 2 працэнты — гэта многа ці мала? Нават калі лічыць па сталіцы краіны — гэта не менш за 40 тысяч чалавек. Дык, можа, хопіць нам пісаць і падпісваць розныя звароты і лісты, то да прэзідэнта, то да ААН, на якія ўлады даўно не звяртаюць ніякае ўвагі? Можа, варта шукаць іншыя шляхі і сродкі, каб паказаць, што мы таксама сіла, што і нашэе цярдзенне не бясконцае?..

ЭКСКУРСІЯ ТЫДНЯ

Пацярпелыя ад Чарнобыля раёны звычайна ўлады прыгавдаюць напярэдадні важных палітычных падзей. Такіх, як, скажам, выбары. Новае ў чарговай паездцы на Чарнобыльскую АЭС, на Гомельшчыну і Магілёўшчыну, мяркуючы па паведамленнях СМІ, бадай, адно: на гэты раз ўлады былі непадобнымі да сабе — нікому нічога не абяцалі, а толькі выслухоўвалі ўсіх і расказвалі, у якім цэжкім становішчы знаходзіцца сёння наша рэспубліка.

СЕНСАЦЫЯ ТЫДНЯ

Аўтарам ліста ў "Народнай газеце", за які прэзідэнт зняў галоўнага рэдактара, аказалася жанчына...

СВЯТА ТЫДНЯ

25 сакавіка было найвялікшае нашае свята — Дзень Волі, Дзень утварэння першай беларускай незалежнай дзяржавы. Як бы нехта ні адносіўся да ўсяго беларускага, гэта гістарычны факт, ад якога нельга адмахнуцца як ад назойлівай мухі. Нашыя кіраўнікі, якія не мінаюць ніводнага прафесійнага свята і не забываюць павіншаваць міліцыянераў альбо работнікаў камунальнай гаспадаркі, зрабілі выгляд, што не заўважылі свята ўсяго беларускага народа. Папраўдзе, іншага мы ад іх і не чакалі. Нашыя кіраўнікі толькі вучацца кіраваць. Дык няхай жа прыкладам для іх будзе цывілізаваны свет. Прэзідэнт ЗША Клінтан не забыў павіншаваць з нацыянальным святам беларускую дыяспору ў сваёй краіне.

ЗДЗЕК ТЫДНЯ

Ганьба таму народу, які не паважае свае святыні, дадзеныя яму гісторыяй, прадзедамі, а не выдуманая, скампіляваная чарговым "пастухом". Колькі здзекаў нацярпелі за апошнія гады нашы дзяржаўныя сцяг, герб, мова... Калі былі яны забароненымі — гэта было зразумелым і таму не такім крыўдным. Сёння ў Мінску на тваю беларускую мову азіраецца палова аўтобуса, гнеўна зыркае прадаўшчыца крамы, а чачэнская ці азербайджанская — не заўважаюцца, бо ці не больш прывычныя. Сёння па Мінску вольна можа прайсці нехта пад расійскім, мікалаеўскім альбо савецкім сцягам, а на беларускі дзяржаўны міліцыянеры кідаюцца, не раўнуючы, як быкі на чырвоны колер... Тое, што вы бачыце на здымку, адбылося ў Дзень Волі, 25 сакавіка, ля мінскага паштамта. Міліцыянеры вырывалі з рук у людзей бел-чырвона-белыя сцягі. Дзяржаўныя сцягі незалежнай краіны ў дзень нацыянальнага свята...

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Вярхоўны Савет прыняў прапанову прэзідэнта і прызначыў старшынёй Канстытуцыйнага суда Рэспублікі Беларусь Валерыя Ціхіну — юрыста з партнаменклатурным мінулым. Тое, што не змог зрабіць некалі В.Кебіч, лёгка ўдалося А.Лукашэнку. Прычым лідэр апазіцыі БНФ у парламенце З.Пазняк на гэты раз "пайшоў на кампраміс" і заклікаў дэпутатаў прагаласаваць за В.Ціхіну. Вядома, "трэцяя ўлада" — судовая, не магла гэтак доўга заставацца безгаловай, але...

МАНКУРЦВА ТЫДНЯ

Здаецца, за апошнія гады пачулі мы ад сваіх манкуртаў столькі блюзерскіх выказванняў пра родную мову, што здзівіць нас сёння ўжо няма чым. І тым не менш — падобнага яшчэ не было. Нехта "Сергей Малиновский" надрукаваў у "Советской Белоруссии", якой кіруе цяпер Павел Якубовіч, артыкул пад назовам "Прытча о языках или зачем сталкивать языки лбами", у якім моўная сітуацыя ў краіне пастаўлена з ног на галаву. Пабойцеся Бога, таварыш Малиновскі, хто, дзе і калі вас прымушаў гаварыць па-беларуску, у чым вы бачыце "насілле", "нажым", "насаждзенне" беларускай мовы? Насаждзець можна чужую мову, у дадзеным выпадку — рускую (да чаго вы і заклікаеце, што і рабілася на працягу двухсот апошніх гадоў), а не родную. Каму гэта і дзе беларуская мова дала магчымасць зрабіць кар'еру? Хутчэй наадварот. І якога яшчэ большага "равноправия русского языка нарвонне с белорусским" вы хочаце? Ну не "ндравіца" вам "эта мова", "некада" ў сённяшні мітуслывы час вам яе вучыць, дык так і скажыце, а не капайце ёй магілу, прыкрываючыся спасылкамі на правы чалавека. Хопіць кліць з нашае бяды, хопіць здзекавацца з нас, улічыце, што і ў нас ёсць правы. Прызнайце, нарэшце, імкненне карэзнай нацыі захавання сваю мову і не выстаўляеце сябе на ўвесь свет гэтакім "вынаходнікам веласіпеда"... Тут дарэчы будзе сказаць нашаму прэзідэнту, што якраз вось такія артыкулы і "накаляют страсти", ствараюць "гражданское противостояние в обществе" і сутыкаюць народ ілбамі.

З нагоды

ДЗЯКУЙ БОГУ, ЗНАЙШОЎСЯ АЎТАР

"Мы прыйшлі, каб сказаць вам праўду аб усім, што тычыцца аўтараў "Народнай газеце" ад 10 сакавіка 1995 г. "Ліста да прэзідэнта", — такімі словамі пачаў сваю прэс-канферэнцыю, якая адбылася ў Вярхоўным Савеце рэспублікі, цяпер ужо былы галоўны рэдактар "Народнай газеты" Іосіф Сярэдзіч. Як можна было зразумець, асноўнай мэтай прэс-канферэнцыі было прадставіць журналістам (якіх сабралася як ніколі многа) аўтара "Ліста да прэзідэнта", ліста, што нарабіў столькі шуму і стаў прычынай (ва ўсякім разе фармальнай) з'яўлення Указа прэзідэнта краіны А. Лукашэнка аб зняцці Іосіфа Сярэдзіча з пасады галоўнага рэдактара "Народнай газеты". Многія сродкі масавай інфармацыі краіны расцанілі прэзідэнцкі Указ, які неадкладна некаторым канстытуцыйным нормам і Законам аб друку, што дэкларуюць права грамадзян Беларусі на свабоду слова, поглядаў, перакананняў і іх свабоднае выказванне. Як вядома, Аляксандр Рыгора-віч Лукашэнка, азнаёміўшыся з

"Лістом...", загадаў органам бяспекі рэспублікі тэрмінова адшукаць яго аўтара (факт, што і казаць, экстранеардынарны), якія неўзабаве адрапартавалі, што Здзіслава Вальняровіча (менавіта гэтым імем быў падпісаны "Ліст") у прыродзе не існуе. Пікантнасць гэтай амаль дэтэктыўнай гісторыі заключалася яшчэ і ў тым, што адначасова пошук аўтара "Ліста" вяла і рэдакцыя "Народнай газеты". Народнагазетаўцам удалося сустрэцца з аўтарам публікацыі ў іх газеце, які прыпаднёс ім пэўны сюрпрыз: аказалася, што Здзіслаў Вальняровіч — гэта псеўданім, ды не мужчыны, як чакалася, а вельмі мілай маладой жанчыны, кандыдата навук Рэгіны Эдуардаўны Зімніцкай, якая і прадстала перад вачыма журналістаў. Такім чынам, адзін з момантаў прэзідэнцкага Указа, дзе сцвярджалася, што ў "НГ" быў надрукаваны ліст "неўстаноўленага аўтара" — не адпавядае сапраўднасці. Але ёсць ва ўсёй гэтай гісторыі адна акалічнасць, якая прымушае горка ўздыхнуць. Як распавяла на

прэс-канферэнцыі сама Рэгіна Эдуардаўна, даведаўшыся, што яе "шукаюць", яна вырашыла кінуць усё — працу, сям'ю і з'ехаць (хоць часова) у Расію, дзе жыўць яе сваякі. Як кажуць, далей ад граху. А сведчыць усё гэта пра тое, як мала чаго вартыя ў свядомасці грамадзян дараваныя канстытуцыйнай свабоды і недатыкальнасць асобы, як жыве ў іх амаль на генетычным узроўні страх перад дзяржаўнымі інстытутамі, наогул дзяржавай. Вы спытаеце, як жа Рэгіна Зімніцкая апынулася на прэс-канферэнцыі ў Мінску? Даведаўшыся ў Расіі, што Указам Прэзідэнта Беларусі галоўны рэдактар "Народнай газеты" зняты з пасады, па сутнасці, "па яе віне", яна вырашыла прыехаць і павініцца перад Іосіфам Сярэдзічам, папрасіць у яго прабачэння. Такая яе версія, з замілаваннем ўспрынятая большасцю журналістаў, што прысутнічалі на прэс-канферэнцыі. Ну, што ж, з замілаваннем, дык з замілаваннем...

М.ЗАМСКІ

Выставы

НА ЎСХОД ПРАЗ ЗАХАД

Пачынаючы ад "суролага стылю" 60-х гадоў, у беларускім мастацтве было, так бы мовіць, два вектары: усходні і заходні. Афіцыйнага прызнання мастацкі шукалі ў Маскве. Там, у сталіцы СССР, лепшыя выставачныя залы, аўтарытэтная крытыка. Слова, сказанае ў Маскве, лепш дойдзе да вушэй мясцовага начальства, пасле ў Маскве — прыбытак у Мінску. Адначасова шукаліся і шляхі на Запад. У гэтым сэнсе вельмі прэстыжным сярод мастакоў лічыўся ўдзел у прыбалтыйскіх біянале, трыенале, квадрыенале. Сяму-таму шчасціла наладзіць персаналію альбо ўзяць удзел у групавой выставе дзе-небудзь у Польшчы альбо ГДР... З распадам СССР пра Маскву нібыта і забыліся. Цяпер наша мастацтва часцей гасцюе на захадзе, чым на ўсходзе. Яно, зрэшты, і някепска. Але Масква па-ранейшаму — значны культурны цэнтр,

і наша прысутнасць там далёка не лішня. 3 17 па 29 сакавіка ў Муниципальной галерэі Масквы працавала выстава графікі Уладзіміра Савіча. Мяркую, што для маскоўскай крытыкі гэта было своеасаблівым адкрыццём Беларусі. Менавіта так! Расійская прэса, іншыя сродкі масавай інфармацыі ствараюць вельмі неспрыяльны вобраз нашай краіны: у нас і крызіс эканамічны, і заводы стаяць, і народ у роспачы, і начальства дурное, і ўвогуле — Беларусь толькі чакае, як бы далучыцца да расійскага рубля і такім чынам вырашыць усе свае праблемы. Вельмі неспрыяльны, скажам шчыра, вобраз... Так, праблемы ў нас ёсць (прычым, у Маскве жыццё не наагола лепшае, чым у нас), але апісваць іх у фарбах апакаліпсісу, мяркую, — будзе занадта. Выстава Уладзіміра Савіча стварае зусім іншы вобраз Беларусі — таленавітай, прадпрыемальнай,

успэўнай у сваіх сілах і сваёй суверэннай будучыні. Адзін з удзельнікаў прэс-канферэнцыі, што ладзілася ў дзень адкрыцця выстаўкі, вядомы маскоўскі крытык Аляксандр Марозаў адзначыў вытанчанасць і канструктыўнасць творчасці Савіча і выказаў спадзяванне, што такія мастацкія акты будучы спрыяць утварэнню таго, што цяпер называюць "адзінай культурнай прасторай". Але ў дадзеным выпадку трэба дадаць, што "адзіная культурная прастора" ўтвараецца за кошт арганізацыйнай і фінансавай дапамогі захаду. Спонсар выставы Савіча — германскі канцэрн "Сіменс АГ". Дзякуючы спонсару, у дзень адкрыцця выставы ўжо быў надрукаваны каталог твораў У. Савіча. Па нашых крытэрыях, дык проста фантастычная аперацыйнасць. Парадокс нашага часу: нават каб вярнуцца ад ўсходу, трэба грошы захаду...

П. В.

Фестывалі

СВЕТ — І ЧАЛАВЕК У ІМ

Так, бадай, можна вызначыць кірунак праграм 12-га музычнага фестывалю "Мінская вясна". Пачынаецца ён заўтра канцэртам юных талентаў — выхаванцаў Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі ў суправаджэнні Дзяржаўнага камернага аркестра рэспублікі. А 2 красавіка на філарманічнай сцэне — Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам германскага дырыжора П. Д. Панэла, з салісткай К. Сканавай, лаўрэаткай прэстыжных міжнародных фартэп'янных конкурсаў... Зрэшты, марны занятак — знаёміць чытачоў са зместам фестывальнай афішы, бо даўдзецца рабіць анонс канцэртаў аж да 9 мая — менавіта ў гэты святочны дзень завершыцца "Мінская вясна-95". Сёлетняя вясна, дарэчы, і прысвячаецца свята — 50-годдзю Вялікай Перамогі. Прысвячаецца не толькі й не столькі самой юбілейнай рубрыкай, колькі вось гэтай гуманістычнай скіраванасцю канцэртных праграм: асэнсаванне свету і чалавека ў ім, роздум пра каштоўнасці жыцця, пра тое, што ёсць мір і што ёсць агрэсія, як дабро можа

процістаяць злу... Сярод фестывальных падзей аматары мастацкіх прагнозаў вылучаюць творчы вечар кампазітара А. Мдзівані, дзе прагучыць прэм'ера яго сімфоніі "Паўночныя кветкі" для саліста, хору ды сімфанічнага аркестра (19 красавіка), а таксама аўтарскія канцэрты кампазітараў маладзёўскага пакалення — С. Бельцокова (будучы прадстаўлены і новыя, і ўжо вядомыя творы — Сюіта для аргана ў старадаўнім стылі, раманы на вершы М. Багдановіча, кантата на вершы Я. Купалы ды Я. Коласа, фрагменты з Літургіі ды інш.) і

А. Залётнева (у змястоўнай камернай праграме асабліва дарэчы, бо на Вялікдзень, прагучыць "Усяночная"). Словам, і майстры беларускай музыкі, і адметныя госці сталіцы (з Германіі ды Швейцарыі, з Расіі ды Францыі) пастараюцца напоўніць наша жыццё добрым духам і светлымі думкамі. Застаецца спадзявацца, што іхнія намаганні не застануцца марнымі і што ў мірным канцэртным жыцці не ўзнікнуць прыкрасы перашкод нахталт тых, праз якія былі сарваны музычныя праграмы ў зале на Залатой Горцы і ледзь не ўспыхнуў канфлікт паміж прыхаджанамі касцёла св. Тройцы ды адміністрацыйнай філармоніі, якой належыць сам будынак. Інцыдэнт, як кажуць, вычарпаны, перамаглі мудрасць і здаровы сэнс. Так што абедзве філарманічныя залы рыхтуюцца прыняць усіх, каму хочацца адчуць жыватворны подых "Мінскай вясны".

С. Б.

ЗА АДУКАЦЫЮ Ў РОДНАЙ МОВЕ

ПРАДСТАЎНІЦТВУ АРГАНІЗАЦЫІ АБ'ЯДНАНЫХ НАЦЫЯЎ
У РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ

Шаноўнае спадарства!
Мы, прадстаўнікі шэрагу грамадскіх арганізацый Беларусі, звяртаем да Вас як да прадстаўнікоў міжнароднай супольнасці, каб праінфармаваць пра дыскрымінацыю нас, беларусаў, па нацыянальнай прыкмеце, пра парушэнне нашых чалавечых правоў і правоў нашых дзяцей. Спадзяемся на разуменне і падтрымку.

У Рэспубліцы Беларусь больш за 300 тысяч дзяцей вучацца ў сярэдніх школах у роднай беларускай мове, якая паводле Канстытуцыі краіны з'яўляецца дзяржаўнай. Тым не менш, атрымаўшы сярэдняю адукацыю, выпускнікі беларускіх школ не маюць магчымасці працягваць яе на беларускай мове ў вышэйшых навучальных установах, бо ў Беларусі няма ніводнага нацыянальнага ўніверсітэта. Уся вышэйшая адукацыя вядзецца ў замежнай мове былой краіны-каланізатара — рускай. У 1995 годзе сярэднія школы з беларускай мовай навучання заканчваюць 13 тысяч вучняў, і яны, такім чынам, не змогуць рэалізаваць свае чалавечыя правы ў галіне вышэйшай адукацыі.

Неаднаразова звароты да дзяржаўных органаў Беларусі: Міністэрства адукацыі, Савета Міністраў, Вярхоўнага Савета і апошні зварот у кастрычніку 1994 года да Прэзідэнта Беларусі засталіся без станоўчага адказу. Мы вымушаны апеляваць да міжнароднай супольнасці,

каб яна праз ААН аказала адпаведны паўнамоцтвам уплыў на дзяржаўныя інстытуты Рэспублікі Беларусь дзеля забеспячэння імі правоў чалавека на атрыманне адукацыі ў роднай мове.

Мы лічым, што немагчымаць нашымі дзецьмі атрымаць вышэйшую адукацыю ў беларускай мове з'яўляецца парушэннем артыкулаў 3, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 50, 59

Грамадскі Каардынацыйны Камітэт абароны беларускай мовы:
Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны
Гарадскі бацькоўскі камітэт беларускамоўных класаў і школ
Менская гарадская арганізацыя ТБМ імя Ф.Скарыны
Беларускі свабодны прафсаюз педагогаў
Саюз пісьменнікаў Беларусі
Творчая суполка мастакоў "Пагоня"
Згуртаванне беларускай шляхты
Краязнаўчае таварыства
Беларускі Народны фронт "Адраджэнне"
Нацыянальна-дэмакратычная партыя Беларусі
Беларуская хрысціянска-дэмакратычная партыя
Жаночы хрысціянска-дэмакратычны рух Беларусі
Беларуская партыя свабоды
Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне ветэранаў
Свабодны прафсаюз Беларусі
Мартыралог Беларусі
Беларускае згуртаванне вайскоўцаў
Беларуская нацыянальная партыя
Усебеларускі жаночы фонд Еўфрасініі Полацкай
Беларуская сялянская партыя
Дэпутацкі клуб г.Менска "Дэпутаты — за рэформы"
Менскі культурна-асветніцкі клуб "Спадчына"
Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына"
З'ядночанне беларускіх студэнтаў
Свабодны прафсаюз студэнтаў БДУ
Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада
12.03.1995 г.

Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і артыкулаў 2, 22, 23, 26, 27 Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, якія ратыфікаваны Беларуссю як членам ААН.

Лічым неабходным прыезд на Беларусь камісій ААН па правах чалавека і правах дзіцяці. Гатовы прадаставіць іх увазе дакладныя і змястоўныя матэрыялы па ўзнятым пытанні.

ЛОЗУНГ ДНЯ — КАНСАЛІДАЦЫЯ

ЗВАРОТ ДА НАВУКОЎЦАЎ БЕЛАРУСІ

Шаноўныя калегі!
Няўхільнае пагаршэнне эканамічнага становішча незалежнай Беларусі, безразважна палітыка яе сучаснага кіраўніцтва на чале з Прэзідэнтам нясуць пагрозу пакуль яшчэ кволаму працэсу адраджэння нашай дзяржавы. Асноўна надзея ў гэтым працэсе — на інтэлектуальную частку нацыі, найперш навуковую інтэлігенцыю. Між тым, нягледзячы на папулісцкае "шанаванне мазгоў", адбываецца адваротнае — іх выцясненне з грамадскага жыцця шляхам мізэр-

нага фінансавання навуковай сферы. Сёння колькасць работнікаў навукі ў краіне скарацілася больш чым удвая і працягвае скарачацца. У гэтую плынь, на жаль, трапляюць і лепшыя прадстаўнікі навукі, якія на сваім месцы маглі б зрабіць шмат карыснага для адраджэння Бацькаўшчыны, узняць яе аўтарытэт у цывілізаваным свеце.

Як паказвае сусветная практыка, найвышэйшага росквіту дзяржава дасягае на грунце нацыянальнай еднасці і згоды, на шанаванні нацыянальнай гістарычнай

спадчыны, культуры народа і яго мовы — сродку фармавання грамадзян суверэннай дзяржавы. Шкада, але Прэзідэнт і яго атачэнне пакуль не ўсведамляюць гэтага, ініцыюючы ідэю правядзення рэферэндуму па найважнейшых атрыбутах дзяржаўнасці Беларусі — мове, гербе і сцягу.

Сябры Акадэмічнай арганізацыі Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны заклікаюць усіх навукоўцаў краіны выступіць супраць гэтай блізарукай, антынароднай, самазубнай ідэі, інспіраванай ворагамі беларушчыны, кансалідавацца на грунце нацыянальнага адраджэння, не дапусціць расколу грамадства, не даць загінуць нашай дзяржаве з тысячагадовымі традыцыямі.

Жыве Беларусь!

Прынята на канферэнцыі
Акадэмічнай арганізацыі ТБМ імя
Ф. Скарыны 2 сакавіка 1995 года.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Я б не зносіў помнікі Леніну, а падвойваў зноў, хай паказваюць шлях пакаленням — кожны ў свой бок. На спецыяльнай пляцоўцы сабраў бы помнікаў гурт і вадзіў бы туды камсамольцаў — абсурдам лячыць абсурд

● Машэраў быў "хуліганісты" — любіў хуткую язду. Ці не таму загубілі Сурганава і разам з ім Бяду. Шчодры сэрцам Машэраў за грэх запляціў нямаля — аддаў функцыянеру і генералу гарадскія кварталы. Меркаванымі "населенцтва" не цікавіліся, як заўжды, даруйце, жыхары вуліц Сурганава і Бяды.

● Узаемаспасціжэнне? Кентаўры зніклі, калі конская палавіна чалавека перастала разумець чалавечую палавіну каня.

● Вандэйская хроніка. Выдавецкая фірма "Эль-Баран" паспачувала ахвярам аферы фірмы "Адам і Ева", якая выпусціла фальшывы 127 том збору твораў Пльэда Вітага, у той час як "Эль-Баран" выдала сваё 127, 128, 129, 130 тамы гэтага аўтара і рытуе наступныя. Фірма "Эра Эртыкі" абнародавала план выпуску літаратуры, з якога відаць, што серыя сексуальных пераказаў твораў сусветнай класікі папоўніцца сёлета 46 навінкамі. Фірма "ОО" зарэгістравала сваё 30 даччынае прадпрыемства, у якім маладыя аўтары пераказваюць сюжэты "Мильных опер". Паліграфічныя прадпрыемствы краю простаю не знаюць.

Пошта

ГІСТОРЫЯЙ АБГРУНТАВАНА

Нядаўна ў вячэрнім выпуску навін нам паабяцалі паказаць у каляровым адлюстраванні засакрэчаныя пакуль што выявы нейкіх новаўтварэнняў, якія павінны, па меркаванні начальства, замяніць нашы Герб і Сцяг. Таму дзеля, так бы мовіць, чысціні эксперыменту хацелася б паразважаць аб асаблівасцях нашых Сцяга і Герба менавіта сёння, не пабачыўшы яшчэ новых каляровых прапаноў.

Напачатку пра Сцяг. Калі ў верасні 1991 года Вярхоўны Савет прымаў сваё рашэнне аб дзяржаўнай сімволіцы, а перад гэтым у прэсе ішло бурлівае абмеркаванне магчымых варыянтаў, да ўвагі прымаўся перш за ўсё гістарычны аспект. І нека не прагучалі аргументы матэматычнага або кібернетычнага характару. А яны, на мой погляд, таксама маюць істотнае значэнне.

Для таго, каб перадаць якую-небудзь думку або паняцце, патрэбна выкарыстаць некаторую колькасць адзінак інфармацыі — бітаў ці байтаў. Ва ўсе часы, ва ўсіх родах чалавечай дзейнасці найвышэйшай адзінкай дасканаласці лічылася лаканічнасць, уменне перадаць сутнасць у найменшай колькасці інфармацыйных адзінак. Праяўлены гэтай тэндэнцыі можна бачыць паўсюль. У апаўднёнай Л.Талстога "Гаспадар і сабака" 44 словы. У карціне Малевіча "Чорны квадрат" выкарыстана толькі адна фарба, для шырыні і вышыні выкарыстана толькі адна мера даўжыні. Мінімум інфармацыі для апісання той ці іншай з'явы і максімальная яе канцэнтрацыя маюць фундаментальнае значэнне не толькі ў інфарматыцы. Можна было б з вялікай карысцю спыніцца на праблемах тэорыі інфармацыі і на іх увасабленні ў рэальным жыцці, але вернемся да тэмы нашых разважанняў.

Дзяржаўны сцяг, акрамя іншых відавочных функцый, выконвае функцыю ідэнтыфікацыі дзяржавы ў сусветным супольніцтве. Па сцягу пазнаюць дзяржаву, стылізаваныя выявы дзяржаўнага сцяга выкарыстоўваюцца для ідэнтыфікацыі той ці іншай дзяржавы ў розных сферах. Мы, беларусы, прапанавалі засвоіць сусветнаму супольніцтву мінімум інфармацыі аб сваім Сцягу: мы сказалі, што Сцяг наш складаецца з трох гарызантальных палос аднолькавай шырыні, у ім выкарыстоўваюцца толькі два колеры, адзін з якіх ёсць адзін з сямі фундаментальных колераў высёлкі, а другі — сума ўсіх колераў. Гэтыя колеры размеркаваны па палосах так, што існуе інварыянтнасць прадстаўлення Сцяга ў адносінах да напрамку пераліку колераў (ці знізу, ці зверху ўніз). Мы можам ганарыцца сваім Сцягам, ганарыцца тым, што, нягледзячы на 200 (ці 400?) гадоў часовай страты дзяржаўнасці, сусветная супольнасць захавала за Беларуссю гэтую інфармацыйную ячэйку, якая дае магчымасць абысціся мінімумам інфармацыі для поўнага апісання свайго Дзяржаўнага Сцяга. На свеце існуе не так многа дзяржаў, якія б мелі настолькі прасты і інфармацыйна лаканічны сцяг, усе вакансіі, якія для гэтага меліся, даўно выкарыстаны. Таму я не думаю, што існуе фізічная магчымасць прапанаваць у якасці Дзяржаўнага Сцяга нешта больш лаканічнае, больш дасканалое. Мабыць, можа быць толькі крок у адваротным накірунку, меншы або большы.

А тым, каму не падабаецца наш Сцяг (даруйце за гэтае словазлучэнне "не падабаецца", бо яно, мабыць, гучыць у гэтым кантэксце кашчунна) — яму не падабаецца канкрэтна што? Што выбраны гарызантальныя, а не вертыкальныя палосы? Што наогул палосы, а не круг, як у японцаў? Не падабаюцца колеры? Кожны паасобку ці іх спалучэнне? Ці проста — "не ндравіцца", і ўсё? Ну што ж, давайце пойдзем па другім крузе, будзем дыскутаваць. Аднак хацелася б, каб кожная, нават самая невялікая прапанава была спачатку як след аргументавана. Што да мяне, то спалучэнне чырвонага і белага колераў я выводжу для сябе з тых

узораў ткацтва, якія мне найбольш знаёмы з дзяцінства. Нядаўна раскруў фотаальбом "Беларусь", выданы яшчэ ў 1982 годзе, калі яшчэ квітнеў застой. Дык праз усю кніжку я не заўважыў ніводнага чырвона-зялёнага сцяга — бо нікто коды самахоць не маляваў яго, не ганарыўся ім, як гэта часта можна бачыць цяпер з бел-чырвона-белым. А вось блок фатаграфій N 72 гэтага выдання, чэсна скажаць, мяне ўскалыхнуў. Падумаць толькі — у 1982 годзе! — накладам 30 тысяч асобнікаў! — праз усю старонку бел-чырвона-белы сцяг у розных, непаўторных і тым не менш як бы нанізаных на адну агульную нітку варыяцыях. Так, вы не памыліліся — на здымку вясковая кабетка, у чырвонай спадніцы, бела-чырвонай кофце і белым фартусе, разам з узорами свайго ткацтва. І я падумаў, што гэты бел-чырвона-белы сцяг будзе на нашай зямлі паўтарацца і паўтарацца, што б там ні прыдумвала чарговае начальства ў сваіх высокіх начальніцкіх кабінетах. І немагчыма прыдумаць якую б там ні было іншую выяву Дзяржаўнага Сцяга, якую простыя людзі ўзнаўлялі б па сваёй волі.

Цяпер пра Герб. Ніколі не магу пагадзіцца з тым, што Гербу прыпісваюць нейкую неіснуючую агрэсіўнасць. Мне здаецца, што кожны, хто хоць раз бачыў які-небудзь фільм са сценамі рыцарскага двубою, скажа, што конь і верхнік на нашым Гербе займаюць абарончую пазіцыю. А што напамінае аб тым, якая была ў беларусаў гісторыя праз увесь час існавання нацыі, не лішні — думаю, можна было б таксама паказаць з дапамогай матэматычных метадаў, каб яны былі больш пашыраны ў гістарычнай навуцы. Думаю, што такія метады знойдуць сабе дарогу ў гістарычнай навуцы (памытаецца: "навука толькі тады можа... калі карыстаецца матэматыкай" — перапрашаю за недакладнасць цытаты), і тады будзе на лічбах паказана, што "індэкс удзелу ў войнах", або "індэкс вынішчэння народа ў выніку войнаў" у беларусаў, можа, адзін з вышэйшых у Еўропе. Аб гэтым напамінае цяпер геаграфічная карта шчыльнасці населенцтва: яно вышэйшае, чым на Беларусі, і "справа", і "лева", і "ўнізе".

Урэшце, мне, народжанаму ў год Каня, проста падабаецца тое, што выява гэтай моцнай і неагрэсіўнай жывёліны ўтрымліваецца ў нашым Гербе.

І хіба арлы, што акаляюць нас справа і злева, менш агрэсіўныя, чым конь з верхнікам? У гербах шмат якіх дзяржаў маюцца нават ільвы, аднак ні адна з гэтых дзяржаў не баіцца, што праз гэта яе будучы лёчыць агрэсіўнай.

Пра Герб і Сцяг разам. Яшчэ адзін гістарычны аспект, якога не існавала яшчэ ў 1991 годзе. Цяпер мы маем амаль чатыры гады жыцця пад Пагоняй і бел-чырвона-белым Сцягам. Сотні тысяч людзей нарадзіліся пад гэтымі сімваламі, для яшчэ соцень тысяч людзей гэта быў лепшы перыяд іх жыцця. Хай не ўсё ўдала складвалася для нашай маладой дзяржавы ў першыя гады яе існавання, аднак яе аўтарытэт у сусветным супольніцтве няўхільна вырастаў. Узрасталая павага да нашай дзяржавы — дзяржавы, якая мае такую прастую, аразумелую і разам з тым гістарычна абгрунтаваную сімволіку.

Шкада, калі нашу дзяржаву будучы ведаць як дзяржаву, якая мяняе дзяржаўную сімволіку кожныя чатыры гады.

Аляксандр УРБАНОВІЧ
г.Гомель

ВІЗІТНАЯ КАРТКА КРАІНЫ

Міністэрства культуры і друку зрабіла заяўку на выпуск паштовых марак у гонар 200-годдзя паўстання пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі. Заказ даручылі выканаць барысаўскаму мастаку Міколу Рыжаму.

Калі нехта палічыць, што падзея гэтая няварта ўвагі, ведайце: паштовая марка — гэта не толькі каштоўная папера і знаходка для філатэлістаў. Гэта візітная картка краіны. Бо марка ёсць там, дзе ёсць дзяржава.

Думаю, мастацкая вартасць гэтых марак будучы адметныя. На кожнай з іх — партрэт адной з галоўных дзеючых асоб паўстання 1784 г. у абрамленні лаўровага вянка, пераўтвараючы дзяржаўным сцягам, батальная сцяна адной з бітваў з расійскім войскам, у якім прымаў удзел кожны з кіраўнікоў паўстання (унізе — дзяржаўны герб "Пагоня"). Яшчэ раз узгадаем іх імёны: Андрэй Тадэвуш Касцюшка, Міхал Клеафас Агінскі, Томаш Ваўжэцкі, Якуб Ясіньскі.

Н. РЖАВУЦКАЯ

МАСТАК
З БЕЛАРУСІ
І ГОРАДА УПСАЛА

Яна Кузьміцкі — ужо досыць вядомая нам асоба. У мінулым годзе прайшлі яго, беларуса па паходжанні і шведа па пашпарце, персанальныя выставы ў Гародні, Віцебску, Полацку і, зразумела, у Мінску. Пагалоска размылася ад гэтых выставаў немалая. А цікавасць да творчасці Яна Кузьміцкага нарадзілася не толькі з "замежнасці" мастака, тым больш, што работы беларусаў-эмігрантаў сталі досыць частай з'явай у нашых выставачных залах. Яна — з таямніцы самога майстра.

Аднойчы давалося мне шчыра пагутарыць з ім у малюсенькім пакойчыку хрушчоўскай кватэры, куды пасялілі яго з жонкаю да старой бабулькі. "Экзотыка", што не абмінула і яго жыццё. Каларыт той гаворкі неяк зазнаў адлюстраванне ў словах гэтага дзіўнаватага з выгляду чалавека з празмерна цяжкім лёсам. Шчыры і боль і шодры гумар над сабою — усё праз край выплеснулася тады. Відаць, мастаку было складана праз столькі год завітаць на радзіму. Але ж і каханне тут знайшоў, і, нечакана, натхненне, ад роднага паветра, што зняло зрок ягоных жывапісных фантазій. "Сорак карцін за сорак дзён", — смеючыся прызнаўся ён, калі наладжваў сваю новую выставу ў Рэспубліканскім інвалідным цэнтры ("Інвацэнтр"). Ні балючыя ўспаміны дзяцінства, ні складаныя пошукі свайго месца ў замежжы не знішчылі мастакоўскіх, сапраўдных пачуццяў і эмоцый, яны надзіва выпеставалі веру ў прыгожае. І краіна, якая некалі на яго забылася, стала цяпер крыніцай адраджэння душы праз светлыя жаночыя вобразы-імпрэсіі.

І не варта крыўдаваць на мастака, які так многа ўгадвае свае жудлівыя "універсітэты": бязлітаснае жыццё, што пачыналася на вуліцы, бясконцаю барацьбу за будучыню. Зразумела, што ўрэшце выйграў ён, але якім коштам! Хто зазірне ў душу творцы, вымушанага знаходзіць у кан'юнктуры рынку не толькі тэмы, але і прыстасоўваць даспадобы публіцы каларыт, манеру насуперак асабістай меркаванню і жаданню. Зрэшты, да гэтага прызвычайваешся. І калі становішся купляемым, модным, сцвярджаеш сам сабе з годнасцю, што маеш побытак, дом, майстэрню, многае з таго, пра што нават не марыць сярэдні швед, які, аднак, не падасць эмігранту рукі.

Але давайце ўсё ж усцешымся, што духоўнае прыгняценне знала з Яна Кузьміцкага менавіта Беларусь. Хай сабе і ў выглядзе каханай дзіўчыны, беларускі. І мастак цяпер лунна ў цёплым колеры сусвету, вышэй аголеных змрочных дрэваў, сярод спрадвечнай жаночай прыгажосці.

Н. ШАРАНГОВІЧ

На здымку: Я. Кузьміцкі, "Кружэнні дрэва"
Фота Т. Хаміцэвіч

А ЦЯПЕР
І ГЕАГРАФІЧНАЕ
ВЫДАННЕ...

Да сакавіка сёлета года на Беларусі не было ніводнага перыядычнага выдання па геаграфіі: ні часопіса, ні газеты. І вось выйшаў першы выпуск геаграфічнай старонкі (пакуль старонкі) "Свет вакол нас" у газеце "Магілёўскія ведамасці" — гэтае абласное выданне мае наклад больш за 90 тысяч асобнікаў. Старонка рыхтуецца сябрамі Магілёўскага аддзела Беларускага геаграфічнага таварыства. У выпуску змешчана дзевяць матэрыялаў, якія тычацца не толькі вобласці, а і краіны і нават планеты. Мяркуюцца, што "Свет вакол нас" будзе выходзіць штомесяц на 14 старонках фармату "Магілёўскія ведамасці".

І. ШАРУХА

БОСЫЯ НА СНЕЗЕ

СУБ'ЕКТЫЎНЫЯ НАТАТКІ З ВЫСТАЎКІ "ПАГОНІ", ПРЫСВЕЧАНАЙ 77-Й ГАДАВІНЕ БНР.

Белы — колер безабароннасці. Белы — колер снегу і лёду, якія спрабуюць незваротна заглушыць гаман нашых рачулак і травы. Чырвоным паскам па гэтым снезе — жыцці тых, хто і ў глухую зімку чуў, як малітву паўтараў ціхі голас сваёй Айчыны...

Летась на выстаўцы мастацкае суполкі "Пагоня" перамагла інсталляцыя, з падранымі вокладкамі "Гісторыі КПСС", мухаморамі, ваеннымі пагонам і бог ведае яшчэ чым, апроч галоўнага, што вызначае асобу і чалавека — апроч любові да сваёй Бацькаўшчыны.

Сёлета, здаецца, сама Беларусь выйшла да нас з паклонам... Белая, белая, чыстая, чыстая... Гэтая назва — "Босыя на снезе" з'явілася ў мяне ля твораў Аляксея Марачкіна. Пагляд жанчыны і хлопчыка, што босенькім выбег на снег, па-над нашымі галоўкамі ўпіраўся ў безнадзейна скаваныя марозным узорам "Вокнамі ў зіму"... Сляпучая бель панавала паўсюль... Але ж гэтыя казачныя алегорыі "Кара з неба" ці "Не з тае галавы карона" ўсё ж былі толькі ўзорама на заснежаным вакне... Мусіць жа прыйсці, хоць калі-небудзь мусіць жа прыйсці на нашу зямлю вясна... "Снягі майго дзяцінства. Прысвячэнне Маі Кляшторнай" — так назваў Аляксея Марачкіна свой твор, які міжволі задаў тон усёй выставе. Тон не толькі па колеры ці тэме, найперш па шчырасці. Памятаю, на адной з выстаў мяне ўразілі непаўторныя, па-мацісаўску адметныя ў параўнанні з класічнымі малюнкамі Марачкіна. Яны розніліся ад таго, што было асноваю ягоных жывапісных партрэтаў. І вось адзін з тых малюнкаў ажыў у жывапісе.

Мастак перад намі гранічна шчыры. Ён даварае нам. Як даварае Яўген Кулік, прапанаваўшы ў розныя часы занатаваныя алоўкам малюнкi нашча прыроды. І Уладзімір Сяўкоўскі, узводзячы да мастацкага сімвала разбэрзаны букет валашак ці такія родныя для кожнага з нас жоўтыя вяртні пад вакном. А прыгледзецца да твораў Ягора Батальёнка. Нават святло, што струменіць з неба, у кожную пару года, у розны час дня на нашай зямлі рознае — то шэра-блакітнае — ілля, то зеленаватае — травень, то бурштынавае — бабіна лета...

Прыгледзьцеся, прыслухайцеся і... вычысьце гаварыць па-беларуску.

На выстаўцы няшмат партрэтаў. Але ёсць дух тых, хто складае гонар нашае нацыі. Ён у мясцінах, звязаных з гісторыяй і імёнамі мастакоў і паэтаў, у храмах, замках, нацюрмортах... Дзіўна, на нацюрмортах, і ў экспазіцыі міжволі звярталі на сябе ўвагу музычныя інструменты — ліра, акарына... Можна, яны змоўклі таму, што мы забыліся на мову сваёй зямлі?

У кожнага месца ёсць свой голас. І людзі мусяць перадаць яго вышэй, да неба. А мы лянемся, баімся, заціскаем вушы сабе і сваім дзецям... А ведаецца, чаму нашыя мастакі і паэты ўсё яшчэ гадуць, выхоўваюць і сваіх дзяцей, і сваіх унукаў па-беларуску? Ды таму, што ўглядаюцца ў колеры, прыслухоўваюцца

да гукаў сваёй зямлі, робяць тое, на што ў большасці сучасных людзей проста не стае часу. Дык хоць бы да мастакоў прыслухаліся...

У нашай Бацькаўшчыны гісторыя, якой бы пазайздросціў кожны еўрапейскі народ. Пра яе — палкія жывапісныя экспрэсіі Сяргея Рымашэўскага "Паляўнічы", "Паляванне на крата", пра яе — затканы зорным узорам, набліжаны да неба графічныя аркушы Рыгора Сітніцы ("Менск. Няміга. Горад з нашай памяці", "Палац у Ружанах" і інш.), пра яе ўрэшце — і колеравы сум, самота акварэляў Міколы Аўчыннікава "Далёка ад нас..." З яе, з гісторыі, увасобленыя ў скульптуры строгае, недасягальнае ў сваёй асвечанай мудрасці Ефрасіння Полацкая Аляся Шатэрніка і мяккая, жаночкая Барбара Радзівіл Тамары і Уладзіміра Васюкоў... А незалежнасць? Незалежнасць, на першы погляд, у дробязях. Вось зрабіў М. Рыжы маркі, на якіх выявы Касцюшкі, Ясінскага, Ваўжэцкага, Агінскага, і, гледзячы на іх, адчуваеш сябе частачкаю годнага еўрапейскага народа. Праілюстравала А. Лапцкая "Біблію" — і ля гэтых аркушаў ты далучаешся да сусветнае гісторыі і культуры.

Абстрактныя краявіды і "Вершнікі на конях" С. Цімохава суседнічаюць на выставе з эмацыянальнымі, мяккімі нацюрмортамі і краявідамі У. Хадаровіча. Мастакі па-рознаму глядзяць і ўвасабляюць гэты свет. Але і за творами з серыі "Чарнобыльская трагедыя" В. Шматава, і за "Калядкамі" В. Мікіты, і за "Разбуральнаю мітуснёю" Ю. Хілька, і за "Будкаю суфлёра" У. Вішнеўскага, і нават за прасветленымі творами Ю. Піскуна, за раскладзенаю старажытнаю зброяй, кампазіцыямі са скуру, керамікі, пяшчотнымі габеленамі мне чулася адно — трывога. Каб наша, нават апаалена Чарнобылем, усё яшчэ белая і чыстая Айчына не страціла сваёй хай сабе бядаотнай, але ж стабільнасці... Каб не разліўся чырвоны пасак па сцягу на ўсё палатно... Каб не сталі мы зноў усе "босымі на вогнішчы".

Цяпер зноў пачалі задаваць пытанні: "Навошта нам той вершнік, ад каго бараніцца нам сваёю "Пагоняй"? Ды не бараніцца — бараніць мусіць гэты вершнік сваю Маці. Кожнай жанчыне патрэбен рыцар, каб урэшце рэшт адчула яна сябе годнаю Жанчынаю...

На месцы, дзе летась стаяў вяліканяскі трон, сёлета — святыя Канстанцін і Алена Тамары Васюк, мемарыяльная дошка "25 сакавіка" Аляся Шатэрніка, габелен і саламяная зорка — знак сонца. Як набожнікі, ахоўваюць усё гэта сатканыя з крынічнай вады і пошуму дажджу ручнікі-габелены Паўла Бондара. На выставе шмат святых — жывапісна пераасэнсаваная драўляная скульптура, алегорыі, уяўныя звароты да неба... Кола разамкнулася. Тут, на зямлі, нам няма на каго спадзявацца. Тут уладараць лялькі. Я разумею, чаму мастакі ўносяць сваё маленне да святых, да сонца. Над нашым новым домам (вобраз Рыгора Сітніцы) яшчэ няма даху. І мастакі, як і ўсе мы, адчуваюць сябе босымі на снезе.

Галіна БАГДАНОВА

Фота А. МАЦЮША

Выступленне ансамбля "Бліскавіца" пад кіраўніцтвам М. Дудчанкі на адкрыцці выстаўкі.

А. Пушкін. "Геаметрыя дзяцінства".

У зале выстаўкі.

А. Марачкін "Снягі майго дзяцінства. Прысвячэнне Маі Кляшторнай".

Частка інсталляцыі "Гранічная прапанава новага герба ў сувязі з цяперашняй палітычнай сітуацыяй".

З'яўленне гэтай кнігі напрыканцы мінулага года супала з чарговым усплёмкам сумненняў у Вяроўным Савеце адносна ім жа прынятага рашэння трохгадовай даўнасці: ці добра тады зрабілі, абвясціўшы герб "Пагоня" і бел-чырвона-белы сцяг дзяржаўнымі сімваламі Рэспублікі Беларусь? Не сакрэт, што ў аснове разыходжанняў — найперш палітычнае процістаянне розных груп дэпутатаў і тых грамадскіх пластоў, чые погляды яны выказваюць. Але перыядычнаму ажыўленню спрэчак спрыяе і наяўнасць шматлікіх "белых плям" у гісторыі беларускай сімволікі. Асабліва гэта датычыць бел-чырвона-белага сцяга, звесткі пра паходжанне якога даволі фрагментарныя, што выклікае ў даследчыкаў неадназначныя, часам процілеглыя меркаванні. Натуральна, у такой сітуацыі кніга выдавецтва "Полымя" не можа застацца па-за ўвагай зацікаўленага чытача.

"выхад да мора" наогул бессэнсоўна.

Добра, што, раскажваючы пра сцягі іншых краін, аўтары не забылі пра нашых суседзяў — Польшчу, Расію, Латвію. Але ж чаму па-за іх увагай засталіся Украіна і Літва, з якімі Беларусь таксама мела шмат агульнага ў мінулым і перажывае аднапільныя працэсы грамадскага развіцця ў нашы дні? Мабыць, гэтае падабенства не магло не адбіцца на станаўленні іх дзяржаўнай сімволікі. Асабліва спакусліва было б прасачыць гісторыю стварэння нацыянальнага сцяга літоўцаў, якія на працягу некалькіх стагоддзяў жылі супольна з нашымі продкамі ў Вялікім княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім і з якімі нам зараз даводзіцца вырашаць праблему, так бы мовіць, дыферэн-

стваў на цяперашняй тэрыторыі Беларусі па каларовым рашэнні больш адвадалі чырвона-белай гаме". Невыпадкова таму і беларускія паўстанцы 1863—1864 гг. пад кіраўніцтвам К. Каліноўскага выкарыстоўвалі значкі такіх жа колераў. Больш таго, у кнізе знаходзім выключна цікавую версію з успамінаў А. Якубоўскага — бацькі вядомага актывіста Беларускага згуртавання татараў-мусульман "Аль-Кітаб" Я. Якубоўскага. Праходзячы за 1939 г. службу ў польскім войску А. Якубоўскі пачуў наступны расказ. Быццам у свой час браты Луцкевічы выявілі ў адным кітабе звесткі, што ў Грунвальдскай бітве 1410 г. вялікі князь літоўскі Вітаўт ваяваў пад бел-чырвона-белым сцягам, пасля чаго Луцкевічы пачалі прапагандаваць яго як гістарычны сімвал беларусаў. На жаль, А. Басаў і І. Куркоў не спасылаліся на крыніцу, дзе апублікаваны ці захоўваюцца ўспаміны А. Якубоўскага, таму дадзеную інфармацыю нельга лічыць уведзенай у навуковы ўжытак. Але нават калі мы маем тут справу толькі з вусным паданнем, то ў распараджэнні гісторыкаў дастаткова бесспрэчных фактаў (у тым ліку і змешчаных у кніжцы), каб сцвярджаць: бел-чырвона-белы сцяг — не чужы для нашай гісторыі сімвал. У яго колеравай гаме адлюстраваны як мастацкі густ шырокіх мас беларусаў (а гэта самы архаічны элемент культуры, што ўвасабляе найбольш старажытныя пласты нашай гісторыі), так і сфарміраваныя стагоддзямі на беларускіх землях геральдычныя традыцыі.

Здаецца, аўтары кнігі "Флагі Беларусі ўчора і сёння" дапускаюць тую ж метадалагічную памылку, што і многія іншыя ўдзельнікі дыскусіі. І прыхільнікі думкі аб наяўнасці ў беларусаў ужо ў старажытныя часы агульнанацыянальнага бел-чырвона-белага сцяга, і тыя, хто начыста адмаўляе якія б там ні было гістарычныя падставы для яго існавання, па сутнасці змешваюць два розныя аспекты праблемы. Адна рэч — даследаваць вытокі, карані, культурна-эстэтычную глебу, якія прадвызначылі колеравую гаму нашага сцяга, вывучыць яго гістарычныя папярэднікі (сцягі вялікіх князёў, военачальнікаў, харугвы вайсковых падраздзяленняў, сцягі адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак), на якіх у розных варыяцыях спалучаліся белы і чырвоны колеры: пурпуровыя палосы і кропкі на белым фоне, белая выява конніка з узнятым мячом на чырвоным шчыце або палотнішчы і г. д. Другая справа — высветліць час і грамадска-палітычны абставіны ўзнікнення, а, па магчымасці, і аўтарства эскіза сучаснага бел-чырвона-белага сцяга, прасачыць яго паступовае прызнанне нацыянальным і дзяржаўным сімвалам беларусаў. Шукаць у XIII альбо XVI стагоддзях факты выкарыстання ў якасці агульнанацыянальнага беларускага сімвала акурат такога ж палотнішча, якое лунае сёння над будынкам Вяроўнага Савета ці Домам урада ў Мінску — занятак бесперспектыўны. Па той хача б прычыне, што нацыя як сацыяльна-этанічная супольнасць, а адпаведна і іх сімволіка, фарміраваліся ў больш познія часы. Беларусам, паўтормымся, адзначаная заканамернасць тым больш уласціва. Але гэта яшчэ не падстава для таго, каб, фігуральна кажучы, зараз жа ўзбірацца на згаданыя велічныя гмахі і скідаць долу наш дзяржаўны штандар як бязроднага самазванца.

Зрэшты, аўтары кнігі, над якой тут разважаем, не прапануюць такога сумніўнага кроку. Яны праводзяць слушную думку, што адносна надалей — у першым ці другім дзесяцігоддзях XX стагоддзя — набыццё бел-чырвона-белым сцягам вартасці беларускага нацыянальнага сімвала зусім не з'яўляецца яго недахопам і не павінна ўспрымацца як нейкая заганна, дэфект нашай нацыянальнай годнасці. Дзеячы беларускага Адраджэння пачатку стагоддзя, якім належыць заслуга дапававання старажытных культурна-гістарычных традыцый да патрэб народа на этапе яго кансалідацыі ў самастойную нацыю, паклалі, напэўна ж, не менш важкія цагляны ў будынак нашай незалежнасці, чым сярэднявекавыя князі ды ваяры. Таму, калі мы не збіраемся змарнаваць здабыты суверэнітэт, нам не да твару цурацца ці саромецца спадчыны адраджэнцаў толькі з-за таго, што яна храналагічна бліжэйшая да нас.

Каб наблізіцца да адказу на пытанне пра аўтара і час стварэння сучаснага трохпалоснага відарысу сцяга, А. Басаў і І. Куркоў паспрабавалі прывесці ў сістэму і асноваць вядомыя ўжо ў літаратуры факты выкарыстання бел-чырвона-белага сцяга ў 1917—1920 гг. На жаль, гэтую спробу таксама нельга прызнаць удачай. Адчуваецца, што аўтары з цяжкасцю арыентуюцца ў бурлівых падзеях таго пераломнага для нашай гісторыі часу. І прычыну гэтага нескладана заўважыць: яны абмежаваліся звесткамі, запазычанымі з сённяшніх, пераважна газетных публікацый, але не звярнулі да першакрыніц — гістарычных дакументаў і тагачаснай перыядыкі. Бо калі б яны гэта зрабілі, дык не назвалі б, да прыкладу, газету В. Ластоўскага "Гоман" часопісам, а ўзначаленую ім арганізацыю "Сувязь незалежнасці і непадзельнасці Беларусі" — "Сувязь незалежнай Беларусі". Першакрыніцы дапамаглі б аўтарам кнігі даведацца, што ў час працы Першага Усебеларускага кангрэса, які адбываўся ў снежні 1917 года, Беларускі нацыянальны камітэт не мог займацца ўдасканаленнем нацыянальнага сцяга, бо быў скасаваны яшчэ ў ліпені.

(Працяг на стар. 12)

НЕ ЧУЖЫ ДЛЯ БЕЛАРУСАЎ СІМВАЛ

РАЗВАГІ НАД КНІГАЙ "ФЛАГІ БЕЛАРУСІ УЧОРА І СЁННЯ"

Выданне мае папулярны характар, тым не менш аўтары, А. Басаў і І. Куркоў, імкнуцца надаць гаворцы пра ўзнікненне і сённяшняе бытаванне сцягаў на Беларусі навуковы грунт. Яны разглядаюць праблему з пазіцыі спецыяльнай гістарычнай дысцыпліны — вексілагіі (ад лацінскага *vexillum* — вертыкальны шост з кавалкам тканіны), якая вывучае паходжанне сцягоў, традыцыі іх выкарыстання. Лагічнасць такога падыходу больш чым відавочная. Таму інакш чым парадоксам не назавеш тую акалічнасць, што практычна ніхто з папярэднікаў А. Басава і І. Куркова па даследаванні гісторыі сцягаў на Беларусі не звяртаўся да паслуг вексілагіі. Нават "Энцыклапедыя гісторыі Беларусі" здолела сказаць пра гэту хача і маладую, але ўжо з пэўнымі набыткамі навуку ўсяго дзве фразы (т. 2, с. 243). Адсюль і прыкметнае дылетанцтва, што працягнецца ў дыскусіі нават прафесійнымі гісторыкамі, не кажучы ўжо пра тых яе ўдзельнікаў (у тым ліку дэпутатаў), хто не абцяжараны спецыяльнай адукацыяй.

Спрэчнай з'яўляецца сама тэрміналогія, якой прывыклі пры гэтым карыстацца. З кнігі А. Басава і І. Куркова вынікае, што трэба бачыць адрозненне паміж тэрмінамі "флаг" і "сцяг". Яны хоць і блізкія, але не ідэнтычныя. Калі флаг з пэўным відарысам сімвалізуе аб'яднанне вялікай масы людзей (флаг дзяржаўны, нацыянальны, марскі) і тыражуюцца ў мностве асобнікаў, то сцяг (па-руску "знамя") не мае такога шырокага прызначэння, заўсёды вырабляецца ў адным экзэмпляры і з'яўляецца пастаяннай прыналежнасцю канкрэтнай установы ці арганізацыі (сцяг воінскай часці, дзяржаўнага органа і г. д.). Пра гэта, мабыць, варта задумацца.

Праўда, паслядоўна прытрымліваючыся менавіта такога прыняцця, аўтары кнігі чамусьці не асмелваюцца ясна і адназначна яго сфармуляваць і праводзяць свой пункт гледжання, так бы мовіць, явачным парадкам. Яны не толькі ўжываюць паняцце "флаг" у дачыненні да дзяржаўнага сімвала ва ўласным тэксце (на што маюць поўнае права), але механічна замяняюць гэтым тэрмінам слова "сцяг" пры цытаванні прац іншых даследчыкаў, а таксама дакументальных матэрыялаў. Не пазбеглі такога "удасканалвання" нават Закон "Аб Дзяржаўным сцягу Рэспублікі Беларусь" і адпаведнае Палажэнне (іх тэксты прыведзены ў кнізе). Падобная рэвізія заканадаўчых актаў, якія адначасова з'яўляюцца і гістарычнымі крыніцамі, абсалютна недапушчальная ні з прававога, ні з навукова-гістарычнага пункту гледжання.

Выданне, пра якое выдзем гаворку, прывечана найперш сцягам Беларусі. Але чытач знойдзе тут цікавыя звесткі і пра паходжанне ды выгляд сцягаў іншых краін — Галандыі, Аўстрыі, Даніі, Францыі, Расіі, Вялікабрытаніі, ЗША, Германіі, Польшчы, Латвіі, Чэхіі і Славакіі. Гэта інфармацыя зусім не лішняя: яна дазваляе параўнаваць аб вытоках і шляхах станаўлення вексілагічнай сімволікі ў еўрапейскіх народаў, намацаць тут пэўныя заканамернасці, каб праз іх прызму паглядзець на гісторыю нашага нацыянальнага сцяга. На жаль, аўтары часцей абмяжоўваюцца пераказам эмпірычных фактаў, не выходзячы на выразныя абгульненні. У тых жа выпадках, калі яны спрабуюць гэта зрабіць, іх высновы нярэдка супярэчаць фактаграфіі самой кніжкі. Так, узнікненне ў Еўропе дзяржаўных сцягаў А. Басаў і І. Куркоў звязваюць толькі з развіццём гандлёвага і ваеннага маравання, што выклікала патрэбу ў адзіным апазнавальным знаку для караблёў пэўнай краіны. Адсутнасць да пачатку XX стагоддзя агульнанацыянальнага сцяга ў беларусаў яны тлумачаць тым, што Беларусь не мела свайго флоту, бо была пазбаўлена выхаду да мора. Такі падыход, бадай, можна было б прызнаць слушным у выпадках, скажам, з Галандыяй,

Вялікабрытаніяй ці ЗША. Але ўжо ў дачыненні да Германіі, а тым больш Латвіі, Чэхіі, Славакіі, многіх маладых афра-азіяцкіх краін гэтая "метода" яўна не спрацоўвае. Іх дзяржаўныя сцягі ўзніклі зусім не шляхам трансфармацыі карабельных апазнавальных знакаў, а нарадзіліся ў нетрах патрыятычных рухаў за нацыянальнае адзінства, вызваленне з-пад чужаземнага прыгнёту і з'яўляліся напачатку сімваламі барацьбы народаў за незалежнасць. Незразумела, чаму другі шлях аўтары трактуюць як выключнае з агульнага правіла, хача іх жа матэрыялы сведчаць пра яго пашыранасць на ўсёй планеце, асабліва ў XIX—XX стагоддзях. Відавочна, што сучасны сцяг нашай дзяржавы паводле першапачатковага прызначэння адносіцца да другога тыпу. Адсутнасць на пэўным этапе агульнанацыянальнага вексілагічнага сімвала была абумоўлена не аддаленасцю Беларусі ад мораў, а больш познім (у параўнанні з заходнееўрапейскімі народамі) працэсам этнічнай кансалідацыі, адсутнасцю самой нацыянальнай дзяржавы, значыць і яе граніц, без якіх гаварыць пра

цыяцкі палітычнай і культурнай спадчыны гэтай сярэднявекавой дзяржавы.

На жаль, даволі супярэчлівым атрымаўся ў кніжцы аповяд пра галоўны, найбольш важны для нашай грамадскай прадмет гаворкі — гісторыю бел-чырвона-белага сцяга. Пераходзячы да гэтай тэмы, А. Басаў і І. Куркоў адназначна сцвярджаюць: "Гісторыя бел-чырвона-белага флага не мае, як гэта спрабуюць даказаць многія, глыбокіх гістарычных каранёў". З такой катэгарычнай высновай вельмі цяжка пагадзіцца. Бо ўжо з наступных старонак кнігі чытач даведваецца, што бел-чырвоная гамма колераў з даўніх часоў была надзвычай пашырана, напрыклад, у адзенні нашых продкаў: "Простыя беларусы на працягу стагоддзяў карысталіся ў асноўным белым колерам — колер непафарбаваных палотнаў, і чырвоным". Прычым аўтары падкрэсліваюць, што маюць на ўвазе не пануючае саслоўе — шляхту, а менавіта "простых" людзей, гэта значыць пераважна большасць народа. Але і ў афіцыйным ужытку гэтыя колеры карысталіся пашанай: "Гербы ваявод-

НЯХАЙ
ДОЎЖАЦЦА
ЯГО СВЕТЛЫЯ
ДНІ...

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася вечарына, прысвечаная 60-годдзю Рыгора Барадуліна. На сустрэчу з ім прыйшлі навучэнцы медыцынскага вучылішча, вучні СШ N 40, даследчыкі творчасці мастака слова, пісьменнікі, прыхільнікі таленту Рыгора Іванавіча. Пра творчасць Рыгора Іванавіча расказала прысутным кандыдат філалагічных навук Тацяна Дасаева. Пра паэта-перакладчыка, паэта-настаўніка, проста чалавека гаварыў Леанід Дранько-Майсюк. З цікавасцю слухалі прысутныя дачку паэта Ілону Рыгораўну, ужо досыць вядомаму мастацку.

Ну, а юбіляра не проста слухалі, а яшчэ і засыпалі яго самымі рознымі і нечаканымі пытаннямі. Атмасфера шчырасці, натуральнасці, цеплыні і ўзніслаці яднала на вечарыне людзей самых розных узростаў. Пазычынае слова Р. Барадуліна, якое гучала з вуснаў студэнтаў і школьнікаў, засведчыла высокае майстэрства аўтара, адметнасць і шматграннасць яго таленту, улюбённасць у родны край.

Мілагучна і душэўна выканалі песню на словы паэта "Трэба дома быць часцей" студэнты медвучылішча.

Т.Г.

"РАНДЭВУ-95"

У Палацы культуры Мінскага аўтазавода адбыўся фестываль сучаснага танца "Рандэву-95". Яго арганізаваў Цэнтр адраджэння і развіцця беларускай культуры. У фестывалі прынялі ўдзел больш за дваццаць танцавальных калектываў беларускай сталіцы.

На здымках: на сцэне — узорны ансамбль танца "Фрэскі".

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛІНФАРМ

КАЛІ ЛАСКА,
У ДОМ
ЛІТАРАТАРА

Як і звычайна, багатая на мерапрыемствы красавіцкая афіша Дома літаратара.

"Пакутнікі Беларусі" — пад такой назвай 5 красавіка пройдзе вечарына ўшанавання памяці Янкі Нёманскага, Сымона Рак-Міхайлоўскага, Васіля Шашэўскага.

7 красавіка збірае жадаючых "Вясёлы эфір".

Прэм'ера дакументальнага фільма рэжысёра Сяргея Патроўскага па сцэнарыі Рыгора Барадуліна "Край перакуленых нябёсаў" запланавана на 11 красавіка.

Сымон Белы 13 красавіка ладзіць прэм'еру свайго кнігі "На бацькоўскай зямлі".

Чарговы раз можна будзе сустрэцца з Аляксеем Гардзіцкім 19 красавіка.

155-я ўгодкі з дня нараджэння Францішка Багушэвіча адзначаюцца 20 красавіка — "Той люд, што свае песні мае".

Не забудзьцеся: 25 красавіка велікодная вечарына "Вясна красна на ўвесь свет".

Спектакль тэатра Беларускага ўніверсітэта культуры "Дагарэла свечка..." па аднайменнай п'есе Аляся Петрашкевіча адбудзецца 27 красавіка.

Выдавецтва "Юнацтва" 28 красавіка ладзіць літаратурна-мастацкую вечарыну "У творчай сябрыне".

Згаданыя мерапрыемствы пачнуцца ў 18 гадзін 30 мінут.

А вось секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва збіраецца 20 красавіка ў 15 гадзін.

У гэты ж час, толькі 26 красавіка, збіраецца секцыя прозы, каб прыняць гасцей — Іванаўскае літаратурнае аб'яднанне.

Сярод маладзёжных літаратурных суполак Беларусі творчае аб'яднанне "Літаратар", утворанае пры часопісе "Першацвет", знаходзіцца, напэўна, найбліжэй да сталага літаратурнага жыцця рэспублікі. Найбліжэй — як у літаральным сэнсе (рэдакцыя часопіса размяшчаецца ў Доме літаратара), так і ў пераносным (маю на ўвазе імкненне першацвэтаўцаў не выходзіць з гістарычна абумоўленага рэчышча беларускай літаратуры). Доказам гэтага можа паслужыць і нядаўна праведзеная тут жа, у Доме літаратара, сустрэча сяброў літаб'яднання з народным пісьменнікам Беларусі Янкам Брылём. Нягледзячы на немалую розніцу ва ўзросце, нейкай відавочнай дыстанцыі паміж суб'яседамі не адчуваўся. З першых хвілін сустрэча гэтая ператварылася ў па-сяброўску нязмушаную гутарку членаў літсуполкі з вядомым беларускім пісьменнікам. Шчырасць яго адказаў, з аднаго боку, і калектыўнасць і звязаная з ёю прыкметная сумбурнасць пытанняў — з другога, думаецца, яшчэ раз адкрываюць Янку Брыля як пісьменніка і чалавека, а таксама пазнаёмяць чытача з колам інтарэсаў пачынаючых творцаў.

"ХОРАША, ШТО ВЫ ІДЗЯЦЕ
Ў ЛІТАРАТУРУ,
У РОДНУЮ МОВУ..."

З ЯНКАМ БРЫЛЁМ ГУТАРАЦЬ СЯБРЫ ЛІТАБ'ЯДНАННЯ "ЛІТАРАТАР"

— Іван Антонавіч, прыгадайце, калі ласка, вашы самыя першыя літаратурныя крокі. Можна, адштурхоўваючыся ад уласнага вопыту, дасце якія-небудзь парады і нам?

— Я належу да тых апантаных, пра якіх кажуць: апантаных змалку... Пачаў з паэзіі, калі можна гаварыць, што гэта была паэзія. Першы верш я напісаў у дзевяць гадоў, у школе быў самы выдатны паэт, з вершаў пачаў і друкавацца, але вельмі рана і пакунуў пісаць вершы. Нават няёмка пра гэта гаварыць — пра ўсё я пісаў у аўтабіяграфіі.

А ўвогуле пачынае кожны па-свойму. Гісторыя літаратуры ведае многа прыкладаў, калі пачынаюць пісаць у самым сталым узросце. Польская выдатная пісьменніца Каналніцкая пачала ў трыццаць шэсць гадоў. Флабер не даваў Мапасану друкавацца, пакуль той не дасягнуў трыццацігадовага ўзросту, і за нейкія дзевяць гадоў жыцця (бо пражыў ён недзе сорак гадоў) Мапасан напісаў столькі, што нават у былым СССР выдалі дванаццаць яго тамоў. А мае апавяданні, якія перавыдаюцца і сёння, напісаны на 18, 19, 20-м гадах жыцця, — для празаіка гэта ўсё ж такі рана... Хаця даваць нейкія рэцэпты, парады, як і калі пачынаць, паверце, вельмі цяжка, нават абапіраючыся на ўласны вопыт. Той жа Талстога, успомнім, наогул гаварыў, што не даваў бы друкавацца пісьменніку да сарака гадоў, а сам пачаў усё-такі ў дваццаць тры...

Вам, маладым, канечне, цікава, як пачынаюць. А бывае, знаецца, што і канчаюць парознаму, незразумела чаму. Скажам, Міцкевічу, па-народнаму гаворачы, як заняло на "Пане Тадэвушу", пасля якога ён яшчэ дваццаць гадоў пражыў, нічога больш не пішучы, займаючыся педагогічнай дзейнасцю. А другія да канца пішучы. Мы мала задумваемся, а такія цудоўныя рэчы, як "Хаджы Мурат", "Айцец Сергій", засталіся ў стане Талстога і надрукаваны былі пасля смерці пісьменніка — ён лічыў іх яшчэ непрацаванымі...

Калісьці ў Заходняй Беларусі са старых аўтапакрышак шлілі хаджкі гэтак званыя (беднасць была), і хадзіла прымаўка: што ні беларус — то аўтабус (узоры пратэктара заставаліся). Дык так і ў літаратуры: што ні беларус — то аўтабус. Гэта, канечне, жарт, а калі пасур'ёзнаму, то, яшчэ раз паўтару, кожны пачынае па-свойму кожны. І развагі, рэцэпты нейкія тут можна доўжыць бясконца.

— І ўсё-такі, Іван Антонавіч, гэтак проста мы ад вас не адчэпімся. Ведаем: вам ёсць чым падзяліцца, расказаць, павучыць, а можа, у нечым і перасцерагчы. Калі не сакрэт, ці ёсць якія-небудзь законы, якіх вы пастаянна прытрымліваецеся ў свайой творчасці? Магчыма, гэта нейкая думка-матыў, якая праходзіць праз усе вашы творы...

— Я ізноў вымушаны паўтарыцца: і тут па-свойму ў кожнага. Гэта ўжо, відаць, нейкая адзнака таленту, нейкая ўласцівасць, закладзеная з нараджэння. Кажуць, пра што б ні пісаў творчы чалавек, ён піша пра адно. І гэтае "адно" ў кожнага творцы сваё. Я наогул не мацкаў у тэорыі, і таму мне цяжка сфармуляваць гэты закон, гэтую думку тэарэтычна. Дый ці павінен я гэта рабіць? Я больш практык.

Якія задумы ўзнікаюць? Як узнікаюць? Ці з'яўляюцца яны працягам той тэмы, што я вызначыў на пачатку літаратурнага жыцця? Ці

не паўтарае пісьменнік каго-небудзь іншага? Ці не паўтарае ён самога сябе? І ці наогул існуе такая небяспека? Больш шырока, напэўна, так гучыць ваша пытанне. Літаратура мае значэнне толькі тады, калі яна ўносіць нешта новае. Але што такое штосьці новае? Немагчыма ж ведаць усю літаратуру і меркаваць прыкладна так: ага, гэта яшчэ не сказана, значыць, пра гэта і трэба напісаць. Не. Пра што трэба пісаць? — адказ на гэтае пытанне закладзены ў самой прыродзе таленту, у самім адчуванні патрэбы сказаць. А паўтараў баяцца не варта. Як у возе з гарохавіннем ніколі не знойдзеш дзве абсалютна роўныя сцябліны, гэтак і ў літаратуры — будзе блізка, але не зусім. І гэтае "не зусім" — і будзе адзнакай таленту. Хіба толькі ў плагіятараў можна знайсці "падабенства" — як украдзе, дык яно ўжо тады яўнае...

— Ці згодні вы з меркаваннем, што сапраўдны пісьменнік павінен заўсёды знаходзіцца ў духоўнай апазіцыі з афіцыйнымі ўладамі?

— Нядаўна мне званіў адзін стары (не наш, не беларускі) пісьменнік і патрабаваў, каб я высветліў, чаму яго пісьмы не даходзяць да Лукашэнкі. Дык я адказаў: а што як я не хачу гаварыць з Лукашэнкам?..

У апазіцыі? Чорт яго ведае. Як прыходзіць нехта новы да ўлады, дык ад яго, вядома, нечага чакаеш. Чакалі ж мы чагосьці большага, чым дачкаліся, ад Гарбачова, Шушкевіча... Хаця апошні і не быў асабліва пры ўладзе... Адразу ставіцца да ўлады ў апазіцыю? Хто ведае — а можа, яна нарэшце паразумее?

Хутчэй за ўсё пытанне гэтае пра духоўную незалежнасць пісьменніка. Пісьменнік павінен быць незалежным. Нават членам якой-небудзь партыі, арганізацыі, думаю, не варта яму становіцца, бо як бы там ні было, а ўсялякая партыйнасць трымаецца на дысцыпліне, падпарадкаванні, паслушэнстве, а ўсё гэта прырэчыць адчуванню свайго духу, свайой свабоды, свайго ўласнага выбару — я так разумею... Раней, помню, выклікаюць у ЦК і кажуць: "Есть мнение, что вы должны написать повесть о МТС". Вось і паспрабуй скажы, што не хочаш пісаць пра гэта. Ну дык я выкручваюся свайой беспартыйнасцю, а інакш: "Так што, билет положить хочешь?" Гэта — што тычыцца так званых застойных часоў. А між тым мы ніколі не задумваемся, у якой апазіцыі быў малады Пушкін. А пазней? Хадзіў сабе ў гэтым камергерскім мундзірчыку. І так бывае. Чалавек паглядзіць, што нявыкрутка, і пачынае або прыстасоўвацца адкрыта, або круціцца, ісці на кампраміс, а потым на гэтым хлебе прыжывецца і...

Галоўнае — трэба быць самім сабой, вырашаць самому, што ты хочаш, а калі слухацца, дык толькі шчырых сяброў. Гэта вельмі важна — мець сяброў, якія могуць цябе зразумець. Я, напрыклад, меў такіх сяброў: Івана Мележа, Фёдора Яноўскага, Уладзіміра Караткевіча, Уладзіміра Калесніка (самая свежая мая рана). Ім я часта чытаў уголас свае творы. (Гэта вельмі многа значыць: ты чытаеш і адразу бачыш, што нешта не так, нешта трэба паправіць). Можна пасварыцца, можна паспрачацца, але шчаслівы той, у каго ёсць сябры.

— Іван Антонавіч, але сябры (якія б ні былі яны шчырыя і верныя), напэўна, ніколі не заменіць творчай самакрытыкі пісьменніка?

— Ведаецца, самакрытычнасць не да ўсіх хутка прыходзіць... А яшчэ калі характар дзёрзкі і ўпарты, вельмі цяжка выхавецца у сабе такую якасць. Я належу да тых, хто не любіць, каб яго правілі. Ды і хто гэта любіць? Іншая справа — навучыцца разумець іншых, навучыцца слухаць іх парады і хай сабе праз крытыку іншых (калі такой якасці няма ад нараджэння) прыйсці да самакрытыкі.

Расказваюць, што страшна гарачы быў Леанід Андрэеў. Дык вось ён пачынае чытаць свайой жонцы новы твор, чытае-чытае, а яна, не дачакаўшыся, пакуль той скончыць, плача. "Чого ты плачеш?" — "Лёнечка, Лёнечка, я не могу не сказаць тебе, што это плохо!"

Ну, а каторыя (вельмі шмодрыя, багатыя, працавітыя), дык нават і карэктуры свае даяралі іншым. Скажам, у Талстога быў свой пісец, нейкі п'яніца Аляксандр Іванавіч (яго то бралі куды-небудзь на работу, то праганялі). І вось у той час, калі заставаўся без працы, гэты Аляксандр Іванавіч перапісваў Талстома творы, ды яшчэ ўпрыгожваў яго: "Вот здесь лучше так, вот здесь надо так..." Між іншым,

пра Талстога. Нядаўна я ўдзельнічаў у перакладзе яго твораў, што выйдуць у серыі "Скарбы сусветнай класікі", і вось я пацікавіўся: адно з самых любімых маіх апавяданняў "Карней Васільеў" 13 разоў перапісваў 78-гадовы стары чалавек! Давайце прызнаемся: хто столькі разоў калі перапісваў свой твор, пакуль што не будучы Талстым?! Дык вось дзе гэта самая самакрытыка!

Альбо яшчэ адзін прыклад — таксама з жыцця класікаў. Сядзеў нейкі Чэхаў у адной мілай жаночай кампаніі. Жанчыны паказвалі там розныя карункі, вышыўкі, а ён ціхенька падняўся, выйшаў у кабінет, а пасля вяртаецца з чарнавіком свайго апавядання (а ён правіў кожны раз іншым чарнілам) і кажа: "Вот это вышивка!". Ці той жа Бунін, калі гаварыць пра рускую літаратуру. Гэта ж проста страшна робіцца, ну не страшна, а сцішнавата нейка, — наколькі ўсё гэта здорава зроблена, якая гэта сіла мастацка!

Возьмем, скажам, Міцкевіча (я нядаўна перачытваў яго). Дык вось якія там выбухі — выбухі, інакш не назавеш! — ягоных імпрывізацый! Гэта ж такая магучы таленту!

— Іван Антонавіч, а калі гаварыць пра нашу літаратуру... Магчыма, крыху і найўнае пытанне, але ці могуць, на вашу думку, нашы класікі нейка раўняцца з тымі ж польскімі альбо рускімі? Ці застаецца творчасць Купалы, Коласа, Багдановіча ўзорам і для сучасных беларускіх пісьменнікаў?

— У нас, на вялікі жаль, сітуацыя са спадчынай класікаў ускладняецца тым фактам, што літаратурная мова на той час была нераспрацаваная. Асабліва гэта адбылася на Купале і Багдановічу (на Коласе не так, бо яго мова была вельмі блізкай да вясковай, гутарковай). Вы вось возьміце зараз перавыдаюцца "Жалейку", "Спадчыну", "Песні жалбы", "Вянок" — якое бярэ шкадаванне, што мова наша была настолькі нераспрацаваная. А ў Багдановіча яшчэ і другая бяда — яго аддаленасць ад Радзівіла, адсутнасць разумення і падтрымкі ў самі. Гэта ж проста дзіўна — жыць так далёка і здолець усё ж такі прабіцца цераз такую тоўчыну рускай стыхіі Дарчы, у "Нёмане" былі ўспаміны бацькі Максіма Багдановіча. Не чыталі? А трэба было б прачытаць. Божа мой, як гэта хораша напісана! Чытаеш і бачыш, як чалавек быў здорава падрыхтаваны да навуковай і літаратурнай работы, і з другога боку — як ён не разумеў свайго сына... Я ўжо занадта адхіліўся ад вашага пытання, але ўсё ж, заканчваючы пра Багдановіча, скажу: ён не мог ведаць і не ведаў беларускую мову ў такой ступені, што адпавядала б сіле яго таленту. Калі ў Расіі, напрыклад, пасля Пушкіна руская мова асабліва не змянілася да нашага часу, хаця прайшло ўжо амаль дзвесце гадоў, то наша літаратурная мова ўвесь час развіваецца і, нягледзячы нават на генацыд трыццаціх, нейка прагрэсіў ідзе: мова Купалы і Багдановіча, відавочна, суступае ў дасканаласці некаторым нашым сённяшнім паэтам...

— Не палічыце за празмерную цікаўнасць, але хто яны — гэтыя некаторыя? Вельмі хацелася б пачуць ад вас нейкую агульную ацэнку нашай літаратуры, з вылучэннем, вядома, вашых асабістых літаратурных сімпатый...

У БЕЛАРУСА —
СЦЕЖКА СВАЯ...

— Канечне, заўсёды хочацца, каб было яшчэ лепш. Але, тым не менш, я лічу, што ў нашай літаратуры ёсць дастаткова імён (розных узростаў) і твораў (розных аўтараў), з якімі не сорамна было б любой літаратуры свету. Пачну з паззіі. Можа, гэта будзе асабістае стаўленне да каго-небудзь, але я назаву... Алеся Звонака. Проста цяжка сабе ўявіць, каб чалавек пражыў 88 гадоў (з іх 20 на катарзе!) і пісаў бы такія вершы. Павучыцца трэба! Максім Танк... Я памятаю яго першы ўзлёт у Заходняй Беларусі. Тут, ва ўсходняй, ужо не было ні Дубоўкі, ні Пушчы, ні Хадзькі, а там раптам проста-такі феерычны ўздым Танка! Я дагэтуль не магу без хвалявання перачытваць і ўспамінаць ягоныя першыя вершы. Ён з тых камуністаў, якіх я паважаю, бо ягоны перакананні аплачаны шыраасцю і пакутамі яго. Я мог з ім не згаджацца, бо я больш талстовец, пацыфіст у сваіх поглядах, а ён рэвалюцыянер; але яшчэ раз паўтару: я яго паважаю, таксама, як паважаў сваю маму і брата свайго, святара.

Далей назаву Куляшова, Панчанку — пашукаць трэба такіх пазтаў! Аднатомнік кожнага з іх зрабіў бы гонар любой паззіі свету. Былі ў нас выдатныя пазты, якія, на жаль, заўсёды ішлі недзе ў цяню: Пысін, Дзяргай... Любіў і любію паззію Караткевіча. Заўсёды з прыемнасцю чытаю Барадзіна, Зуенка. Калі гаворыць пра яшчэ маладзейшых, вельмі высока стаўлю для сябе Лёню Дранько-Майсюка (у 3-м нумары "Крыніцы" — проста выдатная яго паззія)...

Цяпер — проза. Пачаць можна ну хоць бы з Ядвігіна Ш. У нас неяк павялося, што Ядвігін Ш. пісаў нейкія там навелкі, звычайна з хэпі-эндам. А хто з нас чытаў яго незакончаны раман "Золата"? А гэта ж такая проза, што з прыемнасцю падпісаўся б пад ёю кожны. Тады — Колас... Праўда, у трылогіі яго я прызнаю толькі першую частку, далей пайшоў слабець, а трэцяя кніжка наогул лепей бы і не было. Яе трэба было не на стол, а ў стол напісаць, і не так паказаць братоў Луцкевічаў, "Нашу Ніву" і ўвесь той час. Далей — Гарэцкі... Гэта — вялікая з'ява. У 49 гадоў чалавек застрэлілі, перад тым вымушчыўшы, і ўсё-такі ён столькі паспеў. Нашай літаратуры, канечне, не пашанцавала. У нас быў бы проста геніяльным пісьменнікам Лукаш Калюга, калі б на 25-м годзе не загінуў. Кузьма Чорны гэтаксама не адбыўся цалкам як празаік, хача многа і зрабіў, і адлакутаваў за свае 44 гады. Зарэчкі быў добрым пісьменнікам, але ён больш лягчэйшага плана — белетрыст. Іван Мележ... Слабыя былі яго першыя ваенныя рэчы, а як шугануў ён увярх потым — першай кнігай сваёй трылогіі!.. Зрэшты, працягваць пералік нашых выдатных пісьменнікаў і пазтаў можна было б яшчэ доўга... І абавязкова кагосьці, самага добрага, забудзеш...

Цяпер у гэтай калатэчы шукаюць і вінаватых і правых і знаходзяць іх не заўсёды там. І многа сабак вешаюць на старэйшых пісьменнікаў, маўляў, і такія мы, і сякія... Ды каб тады нас не было, не было б нічога. Мяне прымалі ў Саюз пісьменнікаў назаўтра пасля дня перамогі, 10 мая 1945 года, я быў 44-м (Мележ — 43-м) па колькасці. Гэта ж так задушыла, так заглумілі, што нікога амаль не засталася... І пазней, ужо ў застойныя гады, гады страшэннай русіфікацыі, калі ўжо дайшло было, што хацелі аб'ядноўваць часопісы "Полымя" і "Маладосць", рабіць іх з перыядычнасцю раз у два месяцы, у мяне заўсёды было адчуванне, як нас з кожным днём усё меншае і як гэта страшна... Гэтак у старасці чалавек адчувае, што ў яго з кожным днём усё менш і менш сяброў. (Часамі, калі мне сумна ці цяжка на душы, я бяру тэлефонную кніжку, і ўжо, бывае, немагчыма знайсці чалавек, катораму можна пазваніць.) А зараз у мяне такое адчуванне, што як бы там ні было, якія б вар'яты ні прыйшлі да ўлады, — неяк усё ж будзе, у душы ў мяне аптымізм ёсць. Бачу, што нас робіцца ўсё больш і больш. Можа, вы і самі не разумееце (і добра, што не разумееце) — але як гэта ўсё ж хораша, што вы ідзеце ў літаратуру, ідзеце ў родную мову. І дай вам Божа поспеху. Не будзем думаць і гадаць, хто з вас стане пісьменнікам, у якой меры стане пісьменнікам, наколькі таленавітым, наколькі плённым... Хаця мой узрост ужо дае мне права меркаваць вольна пра што: пакаленні мяняюцца, і чамусці кожнаму пакаленню здаецца, што яно найлепшае; маўляў, вольна мы пакажам! Як шумелі нядаўна "Тутэйшыя", а потым вы паглядзіце: некаторыя з іх падаліся ў рускамоўную мутную "выдавецкую дзейнасць", іншыя ў беспрасветную п'янку або ў цёплыя заморскія прымы... А між тым пакаленне гэтае ці не найбольш крыклівае было!

Трэба сціпласць ва ўсім — у жыцці і ў літаратуры. Трэба думаць найперш пра ўзбагачэнне свайго духоўнага жыцця, трэба вучыцца, чытаць, вывучаць мовы. Дарэчы, гэта ж проста наша бяда — мы не валодаем мовамі. Нам, беларусам, какаць, пакуль нас будуць перакладаць на еўрапейскія мовы, — так вельмі доўга можна чакаць. Раней нас ведалі (Быкава і другія) толькі па рускіх перакладах. Цяпер жа мы павінны самі паказаць сваю літаратуру свету, а для гэтага трэба ведаць мовы. Ну, а сам я ведаю польскую, украінскую, у нейкай меры — нямецкую...

(Працяг на стар. 14-15)

Адыходзяць, паступова адыходзяць з жыцця тыя са старэйшых пісьменнікаў, без чый прысутнасці немагчыма ўявіць сучасную літаратуру. Нядаўна не стала і Анатоля Вялюгіна. Адно застаецца — памятаць яго, а яшчэ ёсць магчымасць пазнаёміцца з новымі творамі пазта. Анатоля Сцяпанавіч (гэта, бадай, ведалі многія) належаў не да тых, хто спяшаецца прапаноўваць напісанае ў друк, быў у яго і перыяд, калі амаль зусім не працавала. Але апошнім часам як бы з'явілася другое дыханне. Гэта засведчыла і не такая даўняя лімаўская падборка. А яшчэ ў большай ступені — яго вершы з кнігі "Заклён на скрутны вір". Апошняя кніжка, у якой пазт так і не паспеў паставіць жаданую кропку, засведчыўшы, што тое, чым жыў, нарэшце, здзейснена.

Творы з гэтай кнігі — у лютаўскай кніжцы "Полымя". Імі яна і адкрываецца. Усяго сем вершаў. Думаецца, чытач па вартасцях ацэніць значнасць іх, адчуўшы асалоду ад сустрэчы з сапраўднай паззіяй. Колькі слоў толькі пра апошні ў нізцы. "Закляты год" — гэта як прагнутае таго непазбежнага, што абавязкова мусіць адбыцца. Ды не калі-небудзь, а ў бліжэйшы час:

Мяне вяло па сцежках
ляснога клічу рэха.
"Ці доўга жыць?" — у ітшкі
спытаўся прастарэка.

Адно скупое ку-ку,
і змоўкла варажбітка,
мне толькі год

(акрайчык)

пакінуўшы на жыткі.

Пад вершам пазначана: "1994". Вось і думай пасля гэтага, разважай, гадай, што і да чаго... Бодем (цяпер, зразумела, бодем, а калі пісаліся дык спадзяваннем на лепшае) успрымаецца заключная строфа твора:

Ці спраўдзіцца надзея
сустрэць вясну другую,
як дома без супынку
вястушка закукуе?

Не спраўдзілася надзея. А калі і закукуе вястушка, то некаму іншаму, які таксама будзе ўслухоўвацца ў яе куванне і лічыць свае гады.

Такое яно, жыццё чалавечэ. У кожнага — сваё, няпростэе і складанае.

З гэтай жыццёвай складанасці нарадзіўся і раман М.Сяднёва "Раман Корзюк". Не сёння ён пісаўся, а на працягу 1957—1984 гадоў, але толькі цяпер, дзякуючы Б.Сачанку, з'явіўся ў "Полымя". Змешчаны пакуль пачатак, аднак многія з гэтым раманам М.Сяднёва знаёмыя па замежным выданні (ёсць яно і ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі). Праўда, як сведчыць у прадмове "Твор будзе прачытаны" Б.Сачанка, "для публікацыі ў "Полымя" аўтар многае напярэды перапісаў і скараціў, словам, аднёсся вельмі сур'ёзна, як дарэчы, і да публікацыі ўсіх сваіх твораў на Бацькаўшчыне".

Як ствараўся гэты раман, гаворыць у прадмове да твора, пазначанай яшчэ сакавіком 1985 года, сам аўтар. Ён ставіў за мэту сказаць уласнае слова пра "беларускі нацыяналізм, пра "нацдэмаўшчыну" і пра "нацдэмаў", пра змаганне з імі савецкіх органаў бяспекі. Або дакладней — пра пошуку беларускай моладдзі, у прыватнасці студэнцкай моладдзі 30 гадоў свайго, нацыянальнай Беларусі, пра трагізм гэтых пошукаў. У аснову твора пакладзены не толькі асабісты вопыт аўтара, але ўзяты на ўвагу і вопыт беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі ў цэласці, што сталася ахвярай чыстка, якія праводзіліся НКВД падчас змагання з гэтак званым "буржуазным нацыяналізмам", што быў абвешчаны савецкімі партыйнымі ідэолагамі ў 30-х гадах "галоўнай небяспекай" для цэласці савецкай імперыі".

М.Сяднёў падкрэслівае, што "амаль усе персанажы твора — гэта канкрэтныя, не

выдуманая людзі з іхнімі сапраўднымі прозвішчамі. Апрача студэнтаў, настаўнікаў, пісьменнікаў, пазтаў, мастакоў у кнізе фігуруюць вядомыя беларускія дзяржаўныя дзеячы, палітыкі, вучоныя, уключна з міністрам былога ўрада Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР). У кнізе засяроджана ўвага на допытах "нацдэмаў" у НКВД і на іхніх паказаннях".

Угадаюцца аўтабіяграфічныя моманты і ў вобразе галоўнага героя Рамана Корзюка. Ужо нават сам дакументалізм (пры напісанні рамана аўтар меў пад рукой асобныя публікацыі пра той час у эмігранцкіх выданнях, але ў многім вымушаны быў карыстацца толькі ўласнымі ўспамінамі пра тое, пра што даведаўся пад следствам і ў лагерах, чуў ад сяброў па няволі) заслугоўвае таго, каб да твора паставіцца з асаблівай цікавасцю. Не будзем забываць і таго, што пра ўсё М.Сяднёў паведаў тады, калі беларуская літаратура па сутнасці яшчэ маўчала. Вядома, былі раман І.Шамякіна "Сэрца на далоні", даволі шматлікія пэтычныя творы, у тым ліку і верш А.Наўроцкага "Размова з Уладзімірам Ільчом"... Але нават калі б нехта асмеліўся тады прывесці факты, якія згадвае М.Сяднёў, ніхто б напісаў не асмеліўся б пусціць у друк, а сам аўтар меў бы вялікія непрыемнасці.

Але пра раман, як пра мастацкі твор... Будзем справядлівымі, яму часам бракуе псіхалагізму. Найперш гэта тычыцца ўзаемаадносін галоўных герояў Рамана Корзюка і Валі Камоцкай. Так сказаць, у інтымна-асабістым плане аўтар не заўсёды пазбегнуў гнеўна-выкрывальнай публіцыстычнасці, што больш падыходзіць да якога-небудзь артыкула. Аднак, робячы заўвагі М.Сяднёву, нельга забываць, у якіх умовах ён працаваў. Вось прызнанне самога Масея Ларыянавіча: "Наогул жа, часу працаваць над творам у мяне было вельмі мала, сіл — яшчэ менш, і я не раз схільны быў пакінуць сваю задуму — напісаць праціны твор. Напісаць верш я мог і ў памяці, стоячы за тым ці іншым варштатам на фабрыцы. Але не тое з прозай. І толькі заахвачванні з боку некаторых нашых літаратараў, у прыватнасці, з боку рэдактара часопіса "Конадні", у якім былі надрукаваныя першыя раздзелы рамана, схілялі мяне брацца за свой даробак зноў".

Будні скоўвалі творчыя магчымасці пісьменніка, тым не менш раман пісаўся — пакутліва, марудна, але пісаўся. І цяпер, калі чытаеш яго, адразу заўважаеш, што гэта не толькі мастацкі твор, а кніга, што успрымаецца грамадзянскім чынкам. Ды і вобраз галоўнага героя — гэта і лёс у многім надломленага пакалення, пазбаўленага з гадамі ідэалаў маладосці, растаптанага маральна. Многія ж былі вынішчаны і фізічна. Але з тых, што выжылі, некаторыя, нягледзячы ні на што, захавалі чалавечнасць, не азлобіліся на людзей. Да апошніх належыць і Раман Корзюк.

Вартасць рамана і ў тым, што ў ім, кажучы словамі самога аўтара, "выведзены вобраз "тэарэтыка" ў беларускім пытанні, што, каб наладзіць адкрыты працэс "нацдэмаў", шукаў усюды адпаведны для працэсу "мадэляў", апрацоўваў іх, карыстаючыся самымі неверагоднымі метадамі". Гэты "тэарэтык" — адзін з кіраўнікоў НКУС Цімошка. Слухаеш, як Цімошка па просьбе Бергмана на нарадзе ў НКУС дзеліцца вопытам "работы", робячы найпершы заход на тэарэтычны абгрунтаванні чэкіскай дзейнасці, і холад прабягае па целе. З гонарам, хоць і разумее, што "нацдэмаўскай арганізацыя" міфічная, гэты злучыцца абгрунтаўвае неабходнасць дзейнасці менавіта так, а не інакш: "Ну, а калі прыйшло натхненне, страшэннае, дыябальскае натхненне чэкіста — вы самі ведаеце, — можна паверыць у сапраўднасць існавання не толькі нацдэмаўскай арганізацыі, але й у тое, што ты — гэта не ты. Памятаеце, паверыць жа я некалі, што мая жонка — польская шпіёнка".

Як бы дапаўненнем да ўспрымання тых

жудасных часоў — артыкул Р.Платонава "Маё чэкіскае чуццё падвяло..." Каторы раз аўтар прыводзіць дакументы, якія не адно дзесяцігоддзе лічыліся асабліва сакрэтнымі і доступ да якіх мелі толькі самыя-самыя... З гэтых матэрыялаў таксама бачна, як сістэма насілля падаўляла чалавека ў чалавеку, а талітарызм знішчаў асобу.

Калі чытаеш апаўданаці В.Казько "Недараваанне" і "Ля трох сосен", апублікаваныя ў "Нёмане" і напісаныя яшчэ ў 1965 годзе паруску, разумееш, чаму яны ў свой час не трапілі ў друк. Канечне, гэтыя творы не безаганяны ў мастацкіх адносінах, аўтару не заўсёды ўдаецца належным чынам саўладаць з багатым фактычным матэрыялам, але ж, безумоўна, спрацоўвала і іншае. Пра тое, пра што расказвае В.Казько, тады не прынята было гаварыць, такую праўду не ўспрымалі, яна настойліва замоўчвалася. Патрабавалася лакароўка не толькі сучаснасці, а і таго, што звязана з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны. Малады ж пісьменнік асмеліўся напісаць, не пабаяўся гэтай праўды, такой страшнай і разам з тым гэткай неабходнай дзеля далейшага ачышчэння грамадства, у імя яго маральнага ўдасканалення.

Дарэчы, гэтая праўда тых ваенных часоў закранаецца і ў артыкуле А.Літвіна (таксама "Нёман") "Белыя плямы" другой сусветнай", у якім на падставе нямецкіх дакументаў адлюстраваны польска-нямецкія кантакты на тэрыторыі Беларусі і Віленшчыны. Таксама ёсць над чым задумацца, паразважаць.

Разбіраемся як след, імкнёмся зразумець, што і да чаго ў нядаўнім мінулым, а што ўжо кажаць пра гісторыю даўнюю, схаваную за смугой стагоддзяў? Пра яе таксама доўгі час лічылі за лепшае маўчаць, асабліва пра тое, што справа тычылася ўзаемаадносін з Расіяй, ды і наконт стасункаў з Польшчай не пра ўсё дазвалялася гаварыць. Цяпер забароненых тэм як быццам няма. Затое цяпер, як ні дзіўна, хапае жадаючых кідацца ў крайнасці. Думаецца, у сувязі з гэтым варт уважліва пазнаёміцца ў "Полымя" з артыкулам У.Казьберука "Туга па родным бязмоўі". Аўтар палемізуе з В.Грыцкевічам, Г.Сагановічам адносна некаторых момантаў у нашай нацыянальнай гісторыі.

Любая спрэчка ёсць спрэчка і тут наўрад ці можна катэгарычна сказаць, што нехта мае рацыю, а той памыляецца. Як кажуць, у дадзеным выпадку ісціны ў апошняй інстанцыі проста быць не можа. Але гаворка зусім не пра гэта. Тады пра што? А пра тое, што няма аніякай патрэбы кідацца з боку ў бок. Раней нам (няхай і па ідэалагічным прымуце) Расія была "медам мазаная", цяпер жа сёйтой гатовы бачыць у колішняй Польшчы ледзь не самага лепшага сябра. Сапраўды, як слухна зазначае У.Казьберук, "вечная і заўсёды такая актуальная праблема ўзаемаадносін з суседзямі, з якіх то адны, то другія становіліся гаспадарамі нашага лёсу". І тут жа, у заключэнне артыкула, У.Казьберук прыводзіць малавядомы верш З.Бядулі "Тры сцежкі", апублікаваны ў свой час у "Вольнай Беларусі" (1917, 31 снежня), а ў ім такія заключныя радкі:

Ідзі, беларус, толькі сцежкай сваёй!
Сцежкай сваёй
Да Сонца ідзі!

На тым У.Казьберук і кропку ставіць. І яна як нельга да месца, бо не хто іншы, а З.Бядуля даў адказ на тое, у чым сёння так цяжка прыйсці да нейкай памяркоўнасці тым, хто аднолькава рупіцца аб нацыянальным Адраджэнні, каго аднолькава хваляюць пытанні беларускай дзяржаўнасці, — цяперашнімі, і ў далёкім мінулым.

А чытачам, як надарыцца вольная часіна, параў бы ўважліва пазнаёміцца і з чарговымі нумарамі "Маладосці" і "Беларусі", у якіх таксама шмат цікавых матэрыялаў.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

НА ПАСЯДЖЭННІ СЕКЦЫІ КРЫТЫКІ

Саюза пісьменнікаў Беларусі абмеркавана творчасць Алесь Бяляцкага і Уладзіміра Содала. Абодва яны добра вядомы нашым чытачам, рэгулярна выступаючы у перыядыцы, маюць кніжкі. У. Содал — старэйшы па ўзросце, колькасць кніжак у яго набліжаецца да дзесяці. Асабліва шмат увагі ён надае даследаванню жыцця Ф. Багушэвіча, высвятленню самых розных абставін, звязаных з яго дзейнасцю, біяграфіяй, акружэннем знакамітага пісьменніка. А. Бяляцкі таксама не

чураецца даследчыцкага пошуку. Гэта дзякуючы яму апошнім часам убачылі свет такія цікавыя кнігі, як выбранае таленавітага прадастаўніка беларускага замежжа Я. Юхнаўца "Сны на чужыне", знакамітая дакументальная аповесць Ф. Аляхновіча "У кіпцолах ГПУ", апублікаваныя ў перыядыцы творы А. Смаланя, К. Езавітава і іншых. Акрамя таго, А. Бяляцкі, працуючы дырэктарам Літаратурнага музея М. Багдановіча, шмат робіць дзеля вывучэння і прапаганды жыцця

і творчасці Максіма-кніжніка.

У гаворцы прынялі ўдзел П. Васючэнка, Г. Кіслёў, М. Тычына, Э. Акулін, Л. Савік і іншыя. Вёў пасяджэнне старшыня бюро секцыі крытыкі М. Мушыньскі.

Разгледжаны таксама некаторыя пытанні надзённай работы секцыі, яе ўдзелу ў літаратурным працэсе і жыцці.

А. Бяляцкі і У. Содаль рэкамендаваны да прыёму ў Саюз пісьменнікаў.

ПРЫЕМНА БЫЦЬ... ЛАЎРЭАТАМ

У гэтым можна было пераканацца ў Доме літаратуры на сустрэчы з лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь за 1994 год у галіне літаратуры і мастацтва. Віноўнікаў урачыстасці, бадай, няма патрэбы называць нашым чытачам: паведамленне аб прысуджэнні прэміі змяшчалася ў "Ліме", а цяпер штотыднёвік працягвае знаёмства з лаўрэатамі. Хіба што застаецца сказаць, што ўсе яны пачулі нямаля шчырых, сардэчных, працуючых і, безумоўна, справядлівых слоў. Прынамсі, народны артыст І. Лучанок хараха гаварыў пра А. Бандарэнку (на жаль, сам кампазітар на сустрэчу прыехаць не змог) і Л. Захлеўнага. На вечары былі паказаны ўрывкі з фільмаў, створаных лаўрэатамі, выступіў ансамбль народнай музыкі "Бяседа".

ВЯЛІКАЯ ПРАЎДА ВЯЛІКАЙ ВАЙНЫ

Як паведамлялі ўжо, выдавецтва "Мастацкая літаратура" мяркуе выпусціць у бліжэйшы час збранае зборнае творчае выданне пісьменнікаў. Сярод іх — і шасцітомнік народнага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Івана Чыгрынава. Нядаўна з'явіўся першы том, які склалі раманы "Плач перапёлкі" і "Апраўданне крыві". Прадмову да тама напісаў Уладзімір Юрэвіч. Ён, у прыватнасці, зазначае: "Іван Чыгрынаў працуе ў той класічнай манеры, калі за кожным персанажам адчуваеш чалавека пэўнага рэгіёна, гэтак насычана іхняе жыццё рэальнымі фактамі, прысутнымі толькі на Магілёўшчыне, толькі ў Прыдняпроўі, а ў выніку ўнікае тая багатая палітра фарбаў, адчуванняў, характару думання і манеры гаварэння, якую не збытаеш ні з кім". Прэм'ера першага тома І. Чыгрынава прайшла ў Доме кнігі. Слова пра аўтара сказаў галоўны рэдактар "Мастацкай літаратуры" М. Кусянкоў. Цёпла сустрэлі прысутныя выступленне пісьменніка.

ВЫБРАНІМ З НАПІСАНАГА І ПЕРАЖЫТАГА

стала кніга Фёдора Янкоўскага "Радасць і боль", якая пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура". Дзякуючы С. Янкоўскай, пад адной вокладкай сабраны лепшыя апавяданні, навелы, мініяцюры знакамітага пісьменніка, якія перад гэтым былі прадстаўлены ў зборніках "Абразкі", "Прыпыніся на часіну", "І за гарою пакланюся" і іншых. Для Ф. Янкоўскага, як вядома, характэрна глыбокае веданне жыцця, тонкае адчуванне слова. Акурат на гэта звяртае ўвагу і аўтар прадмовы Геннадзь Шупенька, дачучы высокую ацэнку таму, што з'явілася з-пад пера гэтага выдатнага беларускага пісьменніка.

СВЯТА ДЗІЦЯЧАЙ КНІГІ

У бібліятэцы N 18 г. Мінска адбылася сустрэча выхаванцаў школы-гімназіі N 93 з пісьменнікамі і супрацоўнікамі выдавецтва "Юнацтва".

Загадчыца бібліятэкі Т. Кучанкова падрыхтавала для юных чытачоў стэнд з творами М. Пазнікова і Я. Хвалевы, пазнаёміла з іх творчасцю. Галоўны рэдактар выдавецтва раскажаў пра выпуск літаратуры для дзяцей і юнацтва. Дзве гадзіны доўжылася сустрэча з чытачамі. Роднае слова гучала ў цішыні залы па-вяснаму мілагучна і натхнёна. Пазты чыталі свае вершы пра сучаснае і будучае, каханне і вясну. На развітанне юныя чытачы атрымалі аўтографы.

М. ЗЕЛЯНКОВА

БЕНЕФІС "ПЕРШАЦВЕТАЎЦА"

У Баранавіцкай бібліятэцы імя В. Таўлая прайшоў бенефіс мясцовага настаўніка, пазта, выканаўцы ўласных песень Аляся Бокача. У гэтым мерапрыемстве прынялі таксама ўдзел мясцовыя пазты з літаратурна-музычнай гасцёўні "Крыніца" Геннадзь Галановіч, Анатоль Станкевіч, Ян Збазыма і іншыя. Прысутныя мелі магчымасць пазнаёміцца з часопісам "Першацвет" (N 11 за 1994 год), у якім змешчаны творы А. Бокача і Я. Збазымы, іншымі публікацыямі віноўніка ўрачыстасці.

М. МАЛІНОЎСКИ

Паэзія

Аляксей РУСЕЦКІ

НІВА НАША Й ПЕСНЯ

АЖЫВЕ ПАД ЗНАКАМ "ПАГОНЯ"

Ты гэткай снісься, родная краіна:
набегаў гул і войнаў кроў і плак,
хоць прашчур наш
у спадчыну пакінуў
нам сімвал моцы, перамогі знак.

Дзесь у вяках званы

трывожна звоняць,
там, у пажарах, узгараўся гнеў,
і вораг з бітвы драпаў, а з "Пагоняй"
крылаты коннік наўздагон ляцеў.

Гартоўным мечам і рукою смелай
спрэс баранілі сельбішчы свае...
Зноў Беларусь красой чырвона-белай
з глыбіняў часу ўпарта паўстае.

Яе так мусіць ашчаджаць і сёння
адважны, годны, родны чалавек;
усюды пад спрадвечнаю "Пагоняй"
і ніва наша й песня ажыве.

ЯНУ ЧАЧОТУ

Да блізкіх двухсотых угодкаў
з часу нараджэння першага паэта
новай беларускай літаратуры,
мовазнаўца й фалькларыста.

Шаноўны далёкі Ян Чачот,
прымі за талент словы падзякі,
якую шле мой сялянскі род,
хоць звестак-папераў аб ім — ніякіх.

Ружовы віленскі філарэт,
скуль мудрасць і чуласць твая,
каб першым
з юнацкаю музай на цэлы свет
узвзяць "мужычае" слова ў вершах?

Студэнтаў-сяброў узрушаў грамаду
і словам гэтым і думкай смелай
пра лёс ніцых вёсак, людскую бяду,
а шляхта ў палякі пайшла, злюцела.

Турма й выгнанне, жыццё між чужых
ды спелі задумы й надзеі нішчам,
што з песняў народа й вершаў тваіх
ускрыліся Вільня
за кніжкай — кніжку.

Бы з выраа птушкі, ляцелі яны,
узрушвалі душы ў іншым часе,
і ўжо неўзабаве, з мае старыны,
Тарас-палясоўшчык
дапаў да Парнаса.

І голас пачуўшы з боскай гары
свайго самавітага кемнага брата,
грымотна да ўсіх пачала гаварыць
уласнаю мовай мужыцкая Праўда.

Імперскі прайшла яна гвалт і здзек,
вырушвала, ўпарта, ў новы век
хлусні й надзеяў,

гулагаў крывавых...
Ды геній наш нацыянальны —
жыве!
Ён бачыць абрысы свае дзяржавы.

Яшчэ нашай мовы пачуўшы гук,
дранцее ў злосці якісь чыноўнік,
як той каларадскі ад газы жук,
што насквае нівы
жарэ бульбоўнік.

жарэ бульбоўнік.

Яшчэ не злічыць нашых стратаў,
пакут
ды верыцца ў розум явы новай...
Згадае й цябе ачунылы люд,
навечна з'яднаўшыся ў родным слове.

ЛАТЫНЬ

Забыліся словы, скланенне
памерлае мовы даўно,
калісьці віном захаплення
пылала на вуснах яно.

І нашага поўнагалосся
гучала мядзяная плынь,
у ёй, як здаўна павялося,
пазваньвала срэбрам латынь.

Паэзія, часам, з навукай,
залішні каб сцішыць напад,
для яснасці сэнсу й гуку
лацінскі ўжывала метал.

Хапала нам срэбра й медзі
на бляск слова й думкі ды звон;
і сёння (о модус вівэндзі!..)* —
зноў гэты ж для моваў закон.

ТАНГА

Жить стало лучше, стало веселее...
І. СТАЛІН.

Танга-згадка — музычная марка
малодасці, на ўпеху старым;
гуд і звон даўніх джазаў у парках,
патэфонны лірычны інтым.

Незабыўнай пары песня-танец,
шоргат ног, зачарованы круг,
і нямы дыялог пра каханне
блізкіх воч і расчудзеных рук.

Ачмурэлы прыліў маладосці,
захапленняў, салодкіх пакут...
Асуджалі тым часам кагосьці
на адстрэл, як глушца на таку.

І плыло аргенцінскае танга,
чаравала напевам сваім,
і ніхто не чакаў, што пад танкам
заўтра ляжа ў кароткім баі.

Танга-згадка да болю кранальна
зноў гучыць даўняй песняю той
і бязгучнаю сентыментальнай
пагасае сухою слязой.

Клён пажоўкы — прыяцель паэтаў,
восенскай журбы нямы слухач;
да яго ідуць у згадках лета,
пад ягоны лісцявейны плашч.

Мой стаяў калісь на прыгуменні,
слухаў ён як у пасад снапоў
слышы я стаўляў тады з натхненнем,
ямб і дактыль —
стук двух, трох цапоў.

О цапы і тое "Слова" ў школе!..
Чэпі харалужнай маладзёбы
на Нямізе... Потым гэтак — поле:
нашыя салдаты, як снапы...

Пад агністым і віхурным небам
не ўстаяў мой заповітны клён:
пад буханкай франтавога хлеба
не сустрэў знаёмую далонь.

Кроў і слёзы... лёс тады я зведаў,
што спрадвеку меў мой родны люд;
цяжка жыць ягонаму паэту,
несці крыўду ў сэрцы, гнеў і бунт.

Жыць, не траціць свае веры й чула
прыпадаць да роднага душой.
Мусібыць усё маё — ў мінулым,
новай мрояй не гарэць ужо.

І пішу цяпер я ў стылі рэтра,
смутку поўны, занага здавён.
Хай ляціць мой ліст на хвалях ветру
да лістоты адляцельных дзён.

Дадому ехаў я
да любяе сялібы,
здалёк мяне, здалёк
вітала вежа-ліпа.

Пад ёй, не першы год
ізноў жыла ў чаканні

*Modus vivendi (лат.) — умовы жыцця, існавання.

адна душа-краса
з надзеяй на спатканне.

Сустрэчы прагу ў нас
ніколі не гасіла
прасяг прасторы й час —
касмічнай моцы сілы.

Дадому ехаў я
з ваеннага замежжа,
над попелам сядзіб
чарнела ліпа-вежа...

Здавён цяпер штораз
мне усё журботней сніцца
праменнай чысціні
кахання Мілавіца.

У САЦЬМЕЛЫМ САДЗЕ

Маўкліва лапушыцца лета,
у глезе змоўклі салаўі
і маладыя вочы кветак
не ззяюць без вачэй тваіх.

Лістоту вецер не варушыць
і цмее ціхая трава,
тут без цябе дыханне ружы
паблізу болей не чуваць.

За дахам нікне дзень тужлівы
і змрокам поўніцца мой сум;
і нагадаў дарма твой прывід
мне тут жыцця ўсяго красу.

Згасае нізкая паходня
зары барвоае заходняй,
узлесак восенскай красой
палае, поўны пішынёй;
Чуваць лісця лятучы шоргат,
вады азёрнае маўчанне
за пасівелаю дарогай...
І мроіцца мне развітанне
з табою, дый з самім сабой.

ГАЛАКТЫКА ЖЫЦЦЯ

Быў шэпт і гоман адкрыцця:
сігнал, у памятнаы хвілі,
іншапланетнага жыцця
вучоныя мужы злавілі.

Пад пэўным над зямлёй вуглом
у вечар зорны, вечар хмуры,
лавілі, скептыкам назло,
сігнал адметнае структуры.

Выразна чуўся ён штораз
а дваццаць першае гадзіне,
радары чуйна ў гэты час
па лічбах стрэлкамі вадзілі.

Тым часам містэр малады,
адзін, сярод сівых вучоных,
смяяўся, згадаў ён тады
праявы моднага капрону.

Была вясна, цвіла вясна,
шумела кроў вясёлым хмелем...
Жаночы збоч пансіянат
нядаўна справіў наваселле...

Там перад сном здымалі з ног
капрон, прынаду нейчых мараў
іскрыла сотня пар панчоў
і хваляваліся радары...

Нарэшце згас астральны свет
перад старымі ў іхняй сферы.
Ці ўкемаць гэта ў нас, як след,
чыноўныя пенсіянеры?

Пішу не сам, пішу не я
падзеяў дзённік вершаваны:
мой спадарожнік пастаянны
дыктуе мне свой лад і ямб.

І з-пад слухмянае рукі
ці нехлямяжа ці фарсіста
паўзуць па аркушы радкі
пякучых думак мутных,
чыстых...

Ужо цвяроза, пільна сам
чытаеш крэмзанае ўчора;
катуе часам сум і сорам —
няўжо ты гэткае пісаў?

Напэўна, ты стараўся, братка,
пусціць у свет нягеглы верш?
І што ж рабіць, як пазнаеш
на ім, чужым, сваю апратку?

Проза

Што я знаю? Ды многа чаго!.. Іншы раз думаеш, што варта ўжо даўно напісаць кнігу "Адзін дзень і ўсё жыццё". Ну, не дзень, то год напэўна. Але як жывое жыццё паступова адыходзіць, месяц за месяцам, так і задумы ўдаляюцца, нібыта ў густы туман...

Дык сапраўды — што я знаю? Напрыклад, пра тое, як партыйнымі і дзяржаўнымі органамі ініцыяваліся, а дакладней, ныйначай, ствараліся ў рэспубліках народныя франты. Але паколькі Беларуска народны фронт тым не менш шмат зрабіў за гэтыя гады дзеля адраджэння нацыі, то падобная акалічнасць адносна яго не мае значэння. Як кажуць, джын сам выскачыў з бутэлькі. Праўда, я да слова адраджэнне маю заўвагу: адраджэнне ўсё-такі пачалося шмат раней, затым стала квітнець у дваццатыя гады; цяпер я і пакутавала ў трыццатыя, затым зноў нібыта выбухнула ў часе вайны; пасля развілася, можна сказаць, з пераменным поспехам, прынамсі, мы здолелі стварыць сапраўдную літаратуру, калі меркаваць па асобных творах, мастацтва, тэатр... Гэта сёння можна пачуць, што ўсё, што было створана ў савецкія гады, не заслугоўвае месца ў сучаснай цывілізацыі; не, да распаду сацыялізму мы шмат казалі і свайму народу і пра свой народ... Іншая справа, што на цяперашнім этапе грамадскага развіцця амаль усё паддаецца перагляду. У рэшце рэшт, шмат што на гэтым свеце мяняецца. Дранцвеючы, канаючы палітычныя сістэмы, разбураюцца імперыі, дарма што айцы-стваральнікі засноўвалі іх з марай на доўгія вякі... Але пры пераглядзе з'яўляюцца падзеі патрэбны быць не толькі рашучым; не менш важна быць таксама ашчадным. Адным словам, з бруднай вадой нельга выкідаць дзіцяці, якое мылі ў той вадзе. Бачыце, выходзіць так, быццам я ў гэтым сам сябе пераконваю, а вас угаворваю. Бясспрэчна адно — важна не толькі тое, хто цябе нарадзіў, важна — у што вырас.

Сёння, на экране тэлевізара, убачыў знаёмага пісьменніка. Як заўсёды,

бездэрага і самаўпэўненага. І раптам успомніў, што некалі, яшчэ ў так званыя застойныя час, ён вольна так жа, як і я цяпер, лежачы на бальнічным ложку, накідаў пра жыццё, пра людзей, даючы не зусім асцярожна свае ацэнкі некаторым літаратурным з'явам, пісьменнікам. А самае галоўнае было ў тым, што паспяшаўся надрукаваць іх. Пасачыўся злавесна погалас. Нарэшце, справа дайшла да таго, што найвышэйшы дом прымусіў нас абмеркаваць наватка на прэзідыуме. Вядома, сярод членаў прэзідыума СП знайшліся людзі, якія палічылі патрэбным самым сур'ёзным чынам ушчуваць выдатнага пісьменніка. Тады я вельмі здзіўляўся, што нават Максім Танк выказаў ледзь не абурэнне ім, бо Яўген Іванавіч мала калі дазваляў сабе гэтага. Пасля я спытаў "вінаватага":

— Што вас змусіла выступіць з такой бескампраміснасцю?

— Ведаеш, — кажа, — ляжаў у бальніцы. А там якая абстаноўка? Вакол хворым, часам думаеш, што і ты ледзь не назаўсёды трапіў сюды. Словам, такі настрой паганяны быў, што...

Убачыўшы цяпер таго пісьменніка, я таксама падумаў сабе — ва ўсім патрэбна мера, нават калі ты апынуўся на бальнічным ложку. Але тым не менш, мне дужа хацелася б, напрыклад, раскажаць пра дружбу двух народных пісьменнікаў, якая скончылася смерцю аднаго з іх. Здаецца, настаў час сказаць пра тое, як іншы раз асабістая непрыязнасць паміж некаторымі аўтарамі пераходзіла ў рэчышча літаратурнай барацьбы, у якую ўцягваліся цэлыя групы, падзяляючыся на прагрэсіўныя і рэгрэсіўныя. Не лішне было б прыгадаць і тое, як асобныя нашы пісьменнікі, уцякаючы з рэспублікі, выдавалі затым гэтыя сьведомыя ўцёкі за вымушаныя, нібыта хтосьці "праганяў" з дому ў чужы свет. Асабліва пасля таго, як у канцы васьмідзесятых гадоў у рэспубліцы змянілася ідэалагічнае кіраўніцтва. Ды ці мала аб чым варта было б напісаць? А між тым...

Іван ЧЫГРЫНАЎ

— Адрэзалі галаву, — адказаў начальнік заставы. — Афганскія пагранічнікі перавалі небару на той бок ракі і тут жа, на нашых вачах, чык-чырык башку.

Між тым, назаўтра ўранні па радыё было зачытана паведамленне, што ў Афганістане за ноч адбылася рэвалюцыя. Да ўлады ў Кабуле прыйшоў камуніст Таракі. І мы пашкадавалі, што не дажыў да рэвалюцыі нядаўні парашальнік граніцы. Нам чамусьці думалася, што пры новай уладзе будзе адменена варварская дамоўленасць. Але начальнік заставы на нашае шкадаванне ўсміхнуўся, сказаў:

— І сёння, і заўтра было б тое самае. Можца ўявіць сабе, колькі калодзежаў у Афганістане запоўнены за гэтую ноч трупамі. Ім чалавека зарэзаць амаль тое самае, што нам свінню.

І тым не менш, шкада было чалавека. Пра яго я раскажаў у той год у Нью-Йорку Балбату Кармалю, калі нас пазнаёмлілі на адным з прыёмаў у будынку ААН. Балбак таксама прыняў мае шкадаванне ледзь не з усмешкай. Нездарма кажуць, што ўсход — справа тонкая. Здаецца, танчэй ужо не бывае!..

Але я тым часам меў намер раскажаць тут пра іншае. Пра тое, як частавалі нас з Маркам Сяргеевым на Пянджы смажанай беларускай папараццю. А пра святкаванне стогадовага юбілею Айні, пра Афганскую рэвалюцыю 1978 года — гэта так сабе. Трэба ж растлумачыць, з якой прычыны мы там апынуліся, а найбольш, бадай, чаму.

У Падхарскім раёне, уздоўж Пянджа, ёсць багаты калгас, прынамсі, быў тады. Не помню ўжо, як называўся ён. Але што заснавалі яго карэйцы, гэта дакладна. Дарэчы, разам з беларусамі, якія невядома калі там з'явіліся. Карэйцы, як мне здалася, былі задаволены рабачымі беларусамі, беларусы — такімі ж рабачымі карэйцамі. Справы ў гаспадарцы ішлі добра. Калгас на старыя, большавіцкія грошы жыў мільянерам. І вось у часе вярчэння ў калгаснай сталойцы на стол паставілі ў талерках страву, якая падалася мне вельмі знаёмай — смажаная лісічка. Паспытайце, паспытайце наша ўлюбёнае блюда, пачаў заахвочваць нас старшыня калгаса. Ужо амаль перакананы ў тым, што на сталае сапраўды з'явіліся смажаныя лісічкі, я тым не менш спытаў, маўляў, што гэта. І як жа быў здзіўлены, пачуўшы ў адказ, — смажаная папараць. І чым далей, тым больш. Смаката ў папараці была такая ж, як і ў лісічак. І смажылася яна таксама паводле аднаго рэцэпту. Толькі і розніцы тое, што папараць без шапачак. Адно карэньчыкі. І дзе ж вы збіраеце папараць тут, пахваліўшы блюда, спытаў я. А нам з Беларусі прысылаюць, усміхнуўся старшыня. Зразумела, што я быў моцна ўражаны, ад здзіўлення нават гаварыць нейкі час не мог. Здавалася б, чаго не даводзілася ўжываць у якасці харчу ў галодныя гады, а вось пра папараць, што яе таксама можна есці, ніхто ў нас не ведаў. Ну, грыбы, ягады, ічаўе, нарэшце, ліпове лісце... У гэтым, як кажуць, мы былі дасведчаны. Гэтым мы ратаваліся ад галоднае смерці. Тым часам выходзіла, што нейкія карэйцы спажывалі папараць. А гэтыя, таджыкскія, і ўвогуле смажылі нашу, беларускую. Пасля таго, бываючы ў лесе, я падоўгу прыглядаўся да нашае папараці. Аднак падступіцца да яе не мог, бо нічога не знаходзіў у ёй карыснага, прынамсі, вартага для ўжывання ў ежу, акно пакуль не трапіў у гасці да карэйскіх студэнтаў, што вучыліся ў нашым універсітэце. Аказваецца, для ўжытку карэйцы шукаюць парасткі, што растуць вясной на папараці, загортаючыся ў колыцы.

І вось цяпер, ужо глыбокай восенню, пасля Пакроваў, я ўспомніў у лесе пра тое, што беларусы, калі што якое, маюць магчымасць скарыстоўваць у яшчэ адзін харчовы прадукт, не горшы, чым тыя лісічкі, якія цяпер звычайна людзі выпярэблівваюць да голай зямлі. Іх купляюць у нас замежныя фірмы. Але не як грыбы для ежы, а як сыравіну для нейкае фарбы...

(Працяг будзе.)

КАРОТКІЯ АПЛАВЯДАННІ

ЯК ПАЧЫНАЮЦА ВОЙНЫ

Кажуць, што войны пачынаюцца зняцку. Але ці так гэта? Іншая справа, што кожны, хто раваецца напасці на суседа справа ці злева, спрабуе зрабіць гэта ў тайне, раптоўна, каб апырадзіць праціўніка. Аднак, як правіла, пачынаюцца войны, калі імі ўжо набрыняе свае авялікія ахвяры ў мінулыя вайны адносім за кошт раптоўнасці. Нецананасць, а вярней — раптоўнасць яе была, ныйначай, толькі для Сталіна. Тым часам мала хто ў Савецкім Саюзе памыляўся наконт немцаў. А вось жа дураць людзей нават і цяпер. Дарэчы, я хацеў сёе-тое паказаць у сваёй п'есе "Дзівакі". Прынамсі, як рыхтаваліся да вайны Гітлер і Сталін. Але мне тады зрабіць гэтага не дазволілі — яшчэ ва ўладзе быў Галоўліт. Пазней жа чамусьці не вярталася да гэтай праблемы памяць. Заўсёды знаходзілася іншая работа. Задумы напылівалі адна на адну. Словам, не да таго было.

Між тым, зусім нядаўна памёр той чалавек, які мне раскажаў, што Сталін, ныйначай, ведаючы пра гітлераўскі план нападения на Савецкі Саюз, спрабаваў апырадзіць фюрэра. Але чаму не рашыўся аб'явіць вайну Германіі першы, невядома. Можна, сапраўды краіна не гатова была весці яе. Увогуле, са Сталіным, яго ўчынкамі, яго паводзінамі шмат загадак, вярней, сур'ёзных загадак, калі не адна дужа вялікая, бо ягоная дзейнасць не паддаецца лагічнаму тлумачэнню. Таму заўсёды вакол гэтай асобы будучы домслысы. Іначай нельга. Але пачаў я раскажаць пра чалавека, які меў арыгінальныя думкі пра прырададзень — з канца саракавага і да сярэдзіны сорок першага года — той вайны, што завяцця цяпер Вялікай Айчыннай. Быў ён вучоны-гісторык, а на вайну пайшоў у чыне старшага палітрука.

Дывізію іхнюю накіравалі да граніцы мясца за два, як пачацца баям. Везлі ў эшалонах. З вялікімі астановамі. Асабліва доўга падраздзяленні стралковай дывізіі затрымаліся на мяжы з Беларуссю, у Арлоўскай вобласці. Бранскай тады яшчэ не было. Цяперашняя яе тэрыторыя ўваходзіла да сорок чацвёртага года ў Арлоўскую. Дык там, на мяжы з Беларуссю, палкі прастаялі ледзь не да сярэдзіны чэрвеня і ў Прыдняпроўе трапілі ўжо, калі корпус Пятроўскага стрымліваў гітлераўцаў на падступах да Гомеля. Не спяшаліся кідаць яе ў

мясарубку, ныйначай таму, што прызначалася яна на іншае, а менавіта — на вайну на чужой тэрыторыі. Па-першае, амаль кожнаму чырво-наармейцу і камандзіру былі выданыя пад строгую распіску руска-нямецкія размоўнікі, за страту якіх салдаты караліся мацней, чым за страту патрона; па-другое, апанута дывізія была ва ўсё новае, пачынаючы ад скураных ботаў да сырамятых рамяню; і, па-трэцяе, псіхалагічная падрыхтоўка да баявых дзеянняў на чужой тэрыторыі пачалася яшчэ ў лагерах на Волзе.

— Толькі пасля мне дадаткова стала вядома, — успамінаў былі старшы палітрук, — што на склады, якія знаходзіліся ў новым прыграніччы, увогуле былі завезены ў вялікай колькасці і скураныя рамяні, і камандзірскія торбы, і рэзальверныя кабуры, і боты... Мелася на ўвазе ў адзін прыстойны момант пераапануць Чырвоную Армію, каб не выклікаць насмешак у тых жа немцаў, якіх мелася на мзце акупаваць у ходзе баявых дзеянняў вайны з Гітлерам. Але ўсё тое багацце лягнула на граніцы разам з рэгулярнымі арміямі. Разам з узбраеннем, з палівамі. Разам з самалётамі і танкамі. Ды так лягнула, што армія, якая стваралася па мабілізацыі, давялося абгортаць ногі яшчэ карысці абмоткамі, дзягамі, браць у рукі вінтоўкі з шурпатамі бязрававымі прыкладамі. Увогуле, вялікая загадка, што ў сорок першым годзе мы ўтрымаліся...

Гаварыў ён пра ўсё гэта нейкім усё роўна як надтрэснутым голасам, з унутранай цяжкасцю, быццам і праўда няздольны быў дараваць Сталіну з ягонаю хеўраю пачатку вайны. А пачатак яе ён бачыў у перамовах Молатава з Гітлерам у саракавым годзе, пасля таго, як з ганьбай была выйграная так званая савецка-фінская кампанія. У Вялікую ж Айчынную яму выпала прысутнічаць не толькі пры гібелі камора Пятроўскага, які перад тым быў прызначаны на армію, але і пры іншых падзеях, што засталіся ў гісторыі мінулай вайны, напрыклад, пры апошніх хвілінах генерал-палкоўніка Крываносава, камандуючага Кіеўскай вайскавой акругі.

Дарэчы, пасля ягонай смерці засталася кніжка, дакладней, застаўся рукапіс кнігі, дзе наświetлены ваенныя падзеі, што адбываліся пераважна ўлетку і ўвосень сорок першага года (мне нават заманулася напісаць — з пазіцыі сённяшняга дня дасветлены, але гэта не так, хутчэй — з пазіцыі сённяшняга ведання матэрыялу). Дык у тым рукапісе можна прачытаць рэчы, пра якія яшчэ і цяпер не дужа гавораць. Цяжка сказаць, праўда гэта ці не, аднак наш генеральны штаб к вясне сорок першага года нібыта сапраўды меў свой план развязвання вайны супроць гітлераўскай Германіі, які апыраджваў "Барбарос". Называўся ён — "Навальніца", па-расейску гэта значыць "Гроза". Распрацаваны ён быў дасканала. Пад той наступальны план і падрыхтоўка войск адпаведна вялася. Таму і з новай абаранальнай лініяй, так званай лініяй Молата-

ва на беластоцкім выступе, не дужа спяшаліся. Прынамсі, доты ўздоўж граніцы заставаліся пустыя, без зброі і з іх, бадай, ніхто нават не страляў па ворагу ў тую чэрвеньскую раніцу, калі пачалася вайна...

Дзіўна, але такім дэталю, як скураныя боты, кабуры, камандзірскія торбы і рамяні, мой знаёмы вучоны-гісторык надаваў асаблівае значэнне. Ён бачыў ва ўсім гэтым тое, што не паддавалася асэнсаванню другім.

Канечне, пра план "Навальніца" лепей пачуць бы нам ад маршала Жукава ці Мерацкова, нават маршала Васілеўскага, які працаваў у той час начальнікам аперацыйнага ўпраўлення ў генеральным штабе. Але так склалася, што першыя азаліся аб ім былыя лейтэнанты ды палітрукі... Недзе яшчэ ляжаць іхнія рукапісы, якія павінны некалі стаць кнігамі. Выйшла так, што генералы "паадлісаліся", а салдаты з лейтэнантамі ды палітрукамі — не. Між тым, генералы часцей раскажвалі пра мінулыя вайны, усё роўна як гуляючы ў яе. Мала, дужа мала пасля іх засталася сапраўдных кніг, пацверджаных дакументамі. Ныйначай, што там будзе нарэшце раскрыта таямніца, чаму застаўся не ажыццёўлены папераджальны план "Навальніца"?

ПЯНДЖ — РАКА ПАГРАНІЧНАЯ

Ездзілі мы з Петрусём Макалём у Таджыкістан, на 100-годдзе з дня нараджэння тамтэйшага класіка Айні. Пасля Душанбе пісьменніцка дэлегацыя падзялілася на групы. Мне выпала ляцець на самалёце разам з Юрыем Сураўцавым і некаторымі іншымі пэстамі і празаікамі ў Кулябскую вобласць. Гэта за гарамі, туды, дзе паміж Афганістанам і Таджыкістанам цячэ пакрычасты Пяндж. У Кулябе наша група зноў падзялілася. Нас з іркуцкім пэстам Маркам Сяргеевым павезлі ў Пархарскі раён. А там дарога падоўжылася — то на пагранічную станцыю, то ў калгас, то ў саўгас... Помню, надвечар першага дня прыехалі мы на пагран-заставу, што на беразе Пянджа. Выступілі перад пагранічнікамі. Пасля слова за слова, і начальнік заставы пачынае раскажаць, як зусім нядаўна, амаль напярэдадні нашага прыезду, перайшоў на савецкі бок селянін-афганец. Пра-сіўся, каб пакінулі яго працаваць у мясцовым калгасе. (Перад гэтым варта сказаць, што калгасы ў тым паграніччы былі тады заможныя). Але задаволіць ягоную просьбу не маглі, дарма што на заставе і спачувалі парашальніку граніцы. Справа ў тым, што паміж нашай краінай і Афганістанам існавала дамоўленасць аб выдачы перабержыкаў. Вярнулі назад і таго.

— І што ж з ім зрабілі? — спыталі мы.

СЁЕ-ТОЕ
ПРА
“ЗАБАРОНЕНУЮ”
МУЗЫКУ

**ЗАПРЕТНАЯ
МУЗЫКА С 30-Х
ГОДОВ**

Кідкую назву мае новае выданне, што пабачыла свет дзякуючы мінскай ІРФ “Обзорение”: “Забароненая музыка з 30-х гадоў” (тлумачальны слоўнік тэрміналогіі папулярнай музыкі, складзены Д. Падбярэзскім, Ю. Будзькам ды У. Касперчыкам). За адносна нядоўгі час існавання папулярнай музыкі (у сучасным разуменні гэтага паняцця) у гэтай галіне выпрацаваўся ўстойлівы лексікон, куды ўвайшлі як прафесійная тэрміналогія, так і спецыфічны слэнг, якім карыстаюцца музыканты, музыказнаўцы, меламены, журналісты і проста моладзь — асноўны спажывец папулярнай музыкі. Гэтая добра выддадзеная кніжачка на 100 старонках дае тлумачэнні шырокаму спектру тэрмінаў і паняццяў, звязаных са светам папулярнай музыкі ад яе каранёў — джаза і блюза — да самых сучасных атожылкаў.

Тут можна знайсці і тлумачэнні пlynняў ды стыляў, якіх ужо не адзін дзесятак, і “пераклад” на зразумелую мову жаргонных слоўцаў, нахштальт “швайка” ды “сучок”, і музыказнаўчыя тэрміны, і ўводзіны ў асновы гуказапісу, і шмат яшчэ чаго цікавага. Несумненна, гэты даведнічак будзе добрым падручным сродкам як для спецыялістаў — журналістаў, музыказнаўцаў, дыскажэяў, — так і для простых меламанаў.

Як і кожнае выданне гэткага кшталту, слоўнік не вольны ад недахопаў. У асноўным гэта тычыцца транскрыпцый англамоўных назваў (“орчэстра”) і недакладнасцяў у саміх гэтых назвах (“Lonely Heart Club Band”). Аднак, улічваючы, што патэнцыяльныя карыстальнікі новай кніжачкі, як правіла, валодаюць англійскай мовай, гэтыя недахопы можна лічыць нязначнымі. Што ж датычыць зместу, дык ён выдатна сістэматызаваны, таму выданне вельмі зручнае ў карыстанні.

А магчымыя спрэчныя моманты ў тлумачэнні асобных паняццяў, абумоўленыя рознасцю пунктаў гледжання спецыялістаў на іх, — усёго толькі вынік маладосці папулярнай музыкі як жанру, пра што і папярэджваюць аўтары ў прадмове. Наклад новага выдання абмежаваны, што можа стварыць пэўныя цяжкасці для жадаючых яго набыць. Праўда, ёсць тэлефон выдаўцоў: 62-06-86. Зацікаўленыя чытачы могуць пазваніць, і не без надзеі, бо кажучы яшчэ не ўсю “Забароненую музыку” раскупілі...

С. Ш.

ВЫ ЧУЛІ...
“ВЯЛЕСАВУЮ
ЛЕКЦЫЮ”?

Таварыства вольных літаратараў устанавіла сваёасабліваю прэмію — “Гліняны Вялес” — аўтару лепшай паэтычнай кніжкі года, пры гэтым ставіцца ўмова, што прэтэндаваць на ўзнагароду мае права толькі той, хто не з’яўляецца членам Саюза пісьменнікаў Беларусі. У 1993 годзе Глінянага Вялеса быў удастоены Ігар Бабкоў за зборнік вершаў “Solus Rex”. А цяпер ТВЛ спыніла свой выбар на Людцы Сільновай, а калі канкрэтнай, то на яе кнізе паэзіі “Рысасловы”, выпушчанай летась выдавецтвам “Полацкае ляда”. Уручалі ўзнагароду Л. Сільновай у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, дзе і працуе паэтэса. Былі шчырыя віншаванні ад калег-бібліятэкараў і не менш шчырыя ад калег-паэтаў. Вершы чыталі Л. Галубовіч, Л. Дранько-Майсюк, С. Мінскевіч, І. Сідарук... Ну а сама Л. Сільнова належным чынам паставілася да ўзнагароды Таварыства вольных літаратараў і выступіла з... “Вялесавай лекцыяй”.

МАЛАДЗЕЧНА КЛІЧА Ё ЛЕТА

МАСТАЦКІ КІРАЎНІК ТРАДЫЦЫЙНАГА ЁЖО СВЯТА НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПЕСНІ І ПАЭЗІІ НАРОДНЫ АРТЫСТ БЕЛАРУСІ МІХАЛ ФІНБЕРГ СУСТРЭЎСЯ З ЖУРНАЛІСТАМІ.

Да лета, здавалася б, яшчэ й далекавата, але чаму б не пагаварыць пра будучы фестываль, калі падрыхтоўка да яго ідзе поўным ходам і сказаць ёсць што? Ва ўсіх абласцях краіны прайшоў першы тур конкурсу маладых выканаўцаў, і 36 з іх прадоўжаць спаборніцтва ўжо ў Мінску, у маі: камусьці пашанцуе трапіць і на трэці тур, які адбудзецца падчас фестываля “Маладзечна-95”. Спадар Фінберг, дарэчы, назваў і канкрэтную дату: 9 чэрвеня. Гарачы будзе дзянёк, незалежна ад надвор’я: і праслухоўванне ўдзельнікаў конкурсу, і рэпетыцыі вячэрняй праграмы, і само адкрыццё — гала-канцэрт з удзелам, дарэчы, і пераможцаў леташняга фестываля ў Маладзечне...

Склалася традыцыя пачынаць маладзечанскае свята своеасаблівай прэлюдыяй — канцэрт у Мінску, ля помніка Максіму Багдановічу, і пачынаць прэм’ерай новай песеннай праграмы. Сёлета гэта будзе кампазіцыя І. Паліводы на народныя тэксты, якую прадставіць Дзяржаўны канцэртны аркестр пад кіраўніцтвам М. Фінберга. Знаны калектыў будзе, вядома, незаменным удзельнікам і праграмы трох дзён у Маладзечне. Паводле традыцыі, гаспадыняй фестываля стане беларуская музыка, песні на вершы беларускіх паэтаў: і ў паказе творчасці мінулых гадоў, і ў начным рок-канцэрте, і ў прэзентацыі новых салістаў ды калектываў, і ў час знаёмства з эстраднымі выканаўцамі, якія працуюць ва

ўсіх абласцях краіны. Плануецца праграма “Шлягер года” і святочны вечар “Верасам — 25”.

Асабліваць сёлетняга Нацыянальнага свята песні і паэзіі — выкананне ўсіх праграм “жыўцом”, без аніякага скарыстання фанграм, так, як гэта робіцца ва ўсім цывілізаваным свеце. А яшчэ — не будзе, як мінулым разам, такіх дарагіх (у літаральным сэнсе слова) гасцей, запрошаных з бліжняга замежжа. Магчыма, прыедуць толькі беларусы з Польшчы.

Заснавальнікі маладзечанскага фестываля, як вядома, — тамтэйшы гарвыканкам, Міністэрства культуры і друку Беларусі, Дзяржаўны канцэртны аркестр, газета “Рэспубліка” і Нацыянальная дзяржаўная

ВАЛЕРЫЙ МАСЛЮК:

“ НЕШТА ДЗЕЕЦЦА Ё ДУШЫ...”

Праз шмат гадоў ВАЛЕРЫЙ МАСЛЮК вярнуўся ў тэатр, дзе калісьці дэбютаваў — Дзяржаўны акадэмічны імя Якуба Коласа. Розгалас пасля леташняй прэм’еры “Караля Ліра” ў ягонай пастаноўцы порстка дасягнуў вушэй зацікаўленых асоб ва ўсіх кутах Беларусі. “Падобна, — засведчыў крытык Рычард Смольскі, — вяртанне ў Віцебск шмат абяцае рэжысёру”. Мастацкія вартасці гэтай (пакуль — адзінай цяперашняй віцебскай) пастаноўкі Маслюка мы яшчэ паспрабуем давесці (або абвергнуць) на нашых старонках; а вось з ім самім спатканні выпадаюць радзей за сустрэчы з ягонымі спектаклямі. І ўсё-такі на некалькі пытанняў удалося дастаць адказы.

— Трэці год, як ты, Валеры, у Віцебску, чацвёрты — як пайшоў з Рускага тэатра Беларусі, — так што без цябе ён ужо зрабіўся акадэмічным, але — з памяццю пра твае спектаклі...

— Па логіцы мне трэба было б працаваць у Рускім, я пайшоў зусім не таму, што мяне хтосьці, перапрашаю, еў (а ідуць зазвычай менавіта таму, каб не з’елі)... Але пасля васьмі з паловаю гадоў была патрэба нешта мяняць. Увогуле, ты ведаеш, ёсць меркаванне, што трэба мяняць працу кожныя ці то пяць, ці то сем гадоў, мяркуюць толькі, што не заўжды гэта слушна. Ёсць жа прыклады, калі ў адным тэатры людзі працуюць усё жыццё... А я жадаў перамен. Нешта дзеелася з душою... Гэтаксама шчыра скажу: я не збіраўся ў Віцебск. Трапіў туды спачатку як намеснік старшыні СТД, — напэўна, каб зразумець, як мне там добра. Не толькі таму, што вакол былі знаёмыя твары ды ўсмешкі на іх: з’явілася нейкая ледзь улоўная душэўная раўнавага. Трэці год пайшоў пасля вяртання. Трэці год я ўпэўнены, што меў рацыю.

— Якім ты знайшоў тэатр?

— Добры будынак. Добрыя людзі. Добрыя акцёры, якія ў чымсьці страцілі форму: тое, чым яны жылі апошняй гады, не вымагала магутных душэўных трат. Прытым што былі і беларускасць, і забаўляльнасць, і высокія ідэалы, і брадвейскія аўтары... Мне здаецца, тэатр раскідаецца якраз тады, калі растрэніроўваецца душа. Я не магу сёння гарантаваць, што ўратую тэатр, але мне дужа карціць, каб ён зрабіўся такім, якім я яго ўяўляю...

— А што, яго ўжо трэба ратаваць?

— У пэўным сэнсе — трэба. Добры доктар мусіць своечасова выявіць хваробу. Як лекі, дарэчы — і мая заява пра тэатр класічнай драматургіі, але больш дакладна, ўсё-такі — проста першакласнай, старасвецкай ды сучаснай. Пакуль я спраўджваю гэтую заяву. Ты ж ведаеш, што значыць для нас каса. Але сплюгавіцца, стаўшы да гледача спінаю... Голаю... Практыка ўжо засведчыла, што на голяы спіны народ ходзіць, рыхтык як на адзетыя. Час такі — не да нас...

— Не да нас. Я ўсё часцей думаю змяніць прафесію (балазе, шмат што ўмею)...

— Я таксама шмат што ўмею: напрыклад, рабіць лепшыя ў свеце зэдлікі. Я — добры рыбак. Паўгода, як пайшоў з тэатра, працаваў таксістам. Змяніць прафесію для нас не праблема, праблема будзе, калі раптам захочам вярнуцца... Жыць вельмі хочацца. Адаваць. У душы нешта дзеецца,

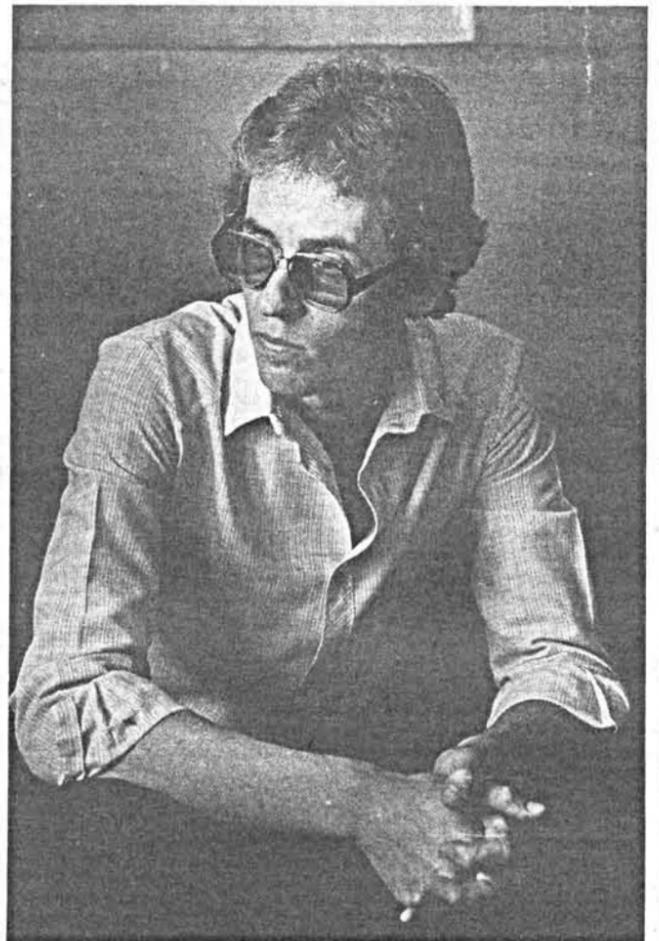
назапашваецца нешта, прадчуванні ёсць... Я, насуперак усяму, зрабіўся аптымістам, насуперак усяму намагаюся аддаць... Не да нас, так. Час такі: трэба трымацца. І таму мы застаёмся з Караткевічам, з Пушкіным, з Чэхавым, а з межных аўтараў хутка прапануем свайму гледачу меладрому Касоны “Дрэвы паміраюць стоячы”. Касона — наша своеасаблівая мастацкая мяжа. Дакладней, не Касона — ягоны твор. Ніжэй за падобную высакакласную, але меладрому — нямажна. Хоць ёсць проціма смяшлівых такіх п’ес, а хтосьці з іх і рагатаць будзе, але я гэтага смеху зразумець не ўстане. Не хачу, каб смяляліся з голях задоў або вывернутых шлунакаў. Трэба, каб было смешна і самотна, крыху так самотна, — праз тое, што і тым сам, глядач, недасканалы, і чалавек на сцэне — такі самы... У тэатры працуюць яшчэ два рэжысёры, Юрый Лізянговіч ды Антон Грышкевіч, трэці — я. Мы мусім быць рознымі, адно аднаму зайздросціць, сапернічаць, ісці далей...

— Балазе, Маслюк пры гэтых словах усміхаецца.

— Я не карыслівы чалавек. У мяне ёсць пэўны статус і няма патрэбы рабіць нейкую кар’еру.

— Хіба акцёрскую. Ведаю, ты маеш намер выйсці ў галоўнай ролі ва ўласнай п’есе ўласнае пастаноўкі...

— Мне цяжка патлумачыць гэта акцёрам: надта ўжо аўтарскі гэта матэрыял... Мне сорок два гады. Было ўжо ўсё: і ўзлёт, і грымакі, і ўзнагароды, і непаразуменні. Я сівы чалавек. Сёння, я думаю, свабода — гэта цалкам згубіць усё галоўнае, усё найважнае для цябе ў жыцці, каб зразумець, нарэшце, што і як ты любіш. Фармулёўка не ідэальная, але для мяне — прыдатная. Я ўжо сёння — вольны. Ёсць сябры, сям’я, радзіма. Мова — яшчэ ёсць. Я сёння не

магу ставіць таму, што трэба. У мяне, як і ў цябе, адно жыццё, таму я і напісаў п’есу, спадзеючыся, што толькі тэма чалавечай цэпльнай прыцягне ў залу людзей. Ці не кожны сёння марыць проста пагрэцца, прытуліцца, бо свет наўкол усё больш нагадвае вар’ятно...

— Мне. — яшчэ колісь увасобленую ў спектакль пад назваю “А хтосьці выпай з гнязда”, — у Магілёве любілі гэты спектакль. Я памятаю і іншую — прадказаную вар’ятно. Спектакль “Кханне, джаз і чорт” (як па-здрядніцку калыхаліся маснічыны на трэцім ярусе Магілёўскай драмы: паверх вось-вось мусілі зачыняць, як аварыйны)...

— На юбілеі тэатра я даў распіску, што пастаўлю там спектакль. Час ягоны, відаць, набліжаецца... І я люблю Магілёў. Цяпер асабліва радуе адна акалічнасць: мастацкім кіраўніком тэатра ўжо семы месяц як

тэрадыёкампанія. Фундацыя ж ажыццяўляецца без дзяржаўных выдаткаў — за кошт камерцыйных структур. Журы конкурсу маладых выканаўцаў узначальвае Віктар Вуячыч. У якасці Гран-пры зноў мяркуецца аўтамабіль, будзе шэраг іншых каштоўных падарункаў для лаўрэатаў і дыпламантаў.

Як зазначыў сп. Фінберг, тры гады таму, ладзячы фэст у Маладзечне, арганізатары баяліся, што не хоціць належнай колькасці беларускіх песень, каб зрабіць годныя сучасныя праграмы, у тым ліку й конкурсную. На другім фестывалі хваляваліся за якасць песень, якіх з'явілася ўжо ў дастатковай колькасці. Сёлета, дзякуй Богу, ёсць выбар. І выбар песень для фестывальных праграм будзе ажыццяўляцца па старых добрых крытэрыях: перавага за паэтычнай класікай, густоўнымі паэтычнымі тэкстамі, таленавітымі кампазітарамі. "Маладзечна-95" мае на мэце падтрымку ды прапаганду беларускага слова, яго развіццё ў лучнасці з добрай мелодыяй.

С. Б.

прызначаны мой студэнт Віктар Куржалаў. Ён, праўда, як сціплы чалавек, падкрэслівае, што пакуль толькі "выконвае абавязкі", але мне было прыемна пачуць ад акцёраў: "Ну і студэнта вы ўгадалі!" З адценнем наважлівасці і разумення: Віктар узяўся навадзіць парадкі ў тэатры.

— Спачуваю. У яго, як і ў цябе, як і шмат у каго ў тэатры — брак моладзі, шмат не занятых жанчын, некалькі бесперспектыўных мужчын, мала часу на спайонную працу з трупам і яшчэ менш — спадзяванняў на яе творчы рост... Мянняюцца толькі гарады і назвы. Рэчы, іхні стан як няскратныя. Я магу да месца згадаць вялікага італьянца Джорджа Стрэлера, які ў буйных мастацкіх крызісах бачыў перш-наперш крызісы арганізацыйныя, адміністрацыйныя. Каб пазбегчы хоць часцінкі гэтых крызісаў, ты падаўся ў дырэктары?

— Я на сваіх дзюво пасадах... не сяджу. Сядзець не выпадае. Аналізуючы два гады працы, мяркую, што мог бы зрабіць больш, але з-за ўласнай душэўнай раскальванасці... Не так проста быць жывым чалавекам, ведаеш. Я мог бы пачаць звалняць, але ёсць людзі, якія нічога, акрамя як прадстаўляць на сцэне, не ўмеюць. Я іх шкадую. Але сказаў сумленна, што тэатр будзе рабіць спектаклі, а не ладкаваць лёсы. Нядаўна Юрый Лізянговіч паставіў "Непаразумеце" Камю, дзе Тамара Рыгораўна Шашкіна, нарэшце... сыграла! Сыграла, а маўчала з часоў "Старога дома" Казанцава. Чатырнаццаць гадоў! Не для яе бралі гэтую п'есу, але яна там — неабходная. Для Святані Акружной бяром п'есу. Як бралі "Караля Ліра" — не з-за Леаніда Трушко, але без Леаніда Трушко — Ліра, — не бралі б...

— Сведчу, што ты заўжды шанаваш акцёрскую адметнасць, незалежнасць. Калі акцёра Францішкавіча з Рускага тэатра запрасілі ў Маскву, спектакль "Гамлет" проста знялі. Ты, ведаю, прыпыніў "Караля Ліра", калі пайшоў з тэатра Андрэй Градабоеў — Эдмунд...

— Пасля прэм'еры "Вялікай ды самотнай рыбіны, што чакае", пасля таго, як адыграў і "Здамся", уводжу на ролю Эдмунда Міхала Краснабаева; спектакль, як ты разумеш, зменіцца. Але вось выдаткі дырэктарскай дзейнасці: дагэтуль з жахам згадваю леташнія гастролі ў Германіі. Не так проста пераехаць тры мяжы ды своечасова распусціць залону перад залам, куды ўсе білеты прададзены. Акцёры бачылі толькі радасны, творчы бок, а ж зведзай арганізацыйны. Праўда, галоўным рэжысёрам быць лягчэй, калі дырэктар арганізуе побыт. Думаю, калі ўсё ў тэатры ўсталяецца, устаткуецца, папарадкуюецца, як дырэктар я ўжо не спатрэбіўся. Я і цяпер вырашаю толькі найважнейшыя рэчы; штодзённым драбнейшым клопам жыве дырэктар-распарадчык Аляксандр Харкевіч. Так, я намагаюся змяніць тэатральную мадэль, выйсці з арганізацыйнага крызісу. Не адмаўляюся сёння ад дырэктарства, бо гэта — быць мастацкім гаспадаром сваіх ідэй. Безумоўна, я парую звыклія ўяўленні пра дырэктара: мяне, напрыклад, можна вельмі пакрыўдзіць. Але ж я магу пакрыўдзіць у адказ... Хоць не стараюся ў адказ — крыўдзіць: нешта дзеецца ў душы, нешта назапашваецца, набліжаецца...

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ
P.S. Прэм'ера спектакля Валерыя Маслюка "Вялікая ды самотная рыбіна, што чакае" прызначана на канец красавіка.

Лаўрэаты-94

ПАМАЖЫ НАМ, СВЯТАЯ РЭЧКА ЧАСУ...

Усё цячэ, усё змяняецца... Так калісьці гаварыў славуці Геракліт, гэтак званы "стыхіійны дыялектык". Так, часам, паўтараем за ім і мы, "дыялектыкі" сучасныя, ужо не стыхіійныя, а свядомыя, адукаваныя. Сёння гэта — банальная ісціна, але дазволі сабе ўсё ж звярнуцца да яе, і вось чаму. Так, усё цячэ і цячэ, напэўна, толькі ў адным напрамку, хаця памятаем і тое, як некаторыя рэкі збіраліся прымусяць рушыць у супрацьлеглы бок... Так, усё змяняецца, але, зноў-такі, у якім кірунку, ці да лепшага?... Няпростыя гэта пытанні, і, канечне, слушны адказ на іх даць толькі час, самы непрадзятны суддзя, як вядома. Аднак сёе-тое можам паспрабаваць ацаніць і мы, звычайныя людзі.

Падзея, якая падштурхнула ўзяцца за пяро, — творчы вечар кампазітара Андрэя Бандарэнкі, які адбыўся ў зале факультэта беларускай філалогіі і культуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Як вядома, у канцы мінулага года А. Бандарэнка быў адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі за оперу "Князь Наваградскі", і той вечар меўся быць своеасаблівым урачыстым святкаваннем бяспрэчна значнага дасягнення таленавітага музыканта. Памятаю, як шэсць гадоў таму ў Гродне таксама быў наладжаны аўтарскі канцэрт кампазітара. Перачытаўшы свае нататкі з той нагоды, задаволена заўважыў, што многае сапраўды змянілася (чаму і ўспомніўся антычны філосаф). Але не ўсё: часам — на жаль, а часам — і на шчасце.

Дык што ж змянілася? Першае і, бадай, галоўнае тое, што А. Бандарэнка з маладога, падвухага надзеі кампазітара ператварыўся, на маю думку, у Майстра. Можна, і трохі гучна сказана, тым больш, што крытэрыі гэтага самага Майстэрства — рэч даволі складаная. Але няўхільны творчы рост гродзенскага аўтара і вынікаючы з таго папулярнасць ды пашырэнне арэалу гучання ягонай музыкі не выклікаюць сумненняў. І таму як заканамернасць успрымаецца пастаноўка ДАВТам Беларусі оперы "Князь Наваградскі" і атрыманне за яе Дзяржаўнай прэміі. І калі шэсць гадоў таму лімаўскі артыкул пра А. Бандарэнку быў названы "Пакуль без "лаўраў", то цяпер можна смела сцвярджаць, што "лаўры" ёсць, і цалкам заслужаныя.

Што ж, гэта добрыя змены, гэта — "на шчасце". "На шчасце" і тое, што калі на тым колішнім аўтарскім вечары выканаўцамі былі проста энтузіясты, сабраныя кампазітарам дзякуючы асабістым кантактам, дык сёння ў Гродне ёсць гарадская капэла, арганізаваны прафесійны калектыў пад кіраўніцтвам самога ж А. Бандарэнкі. У выніку мясцовыя меламамы маглі цяпер пачуць не толькі камерныя творы і

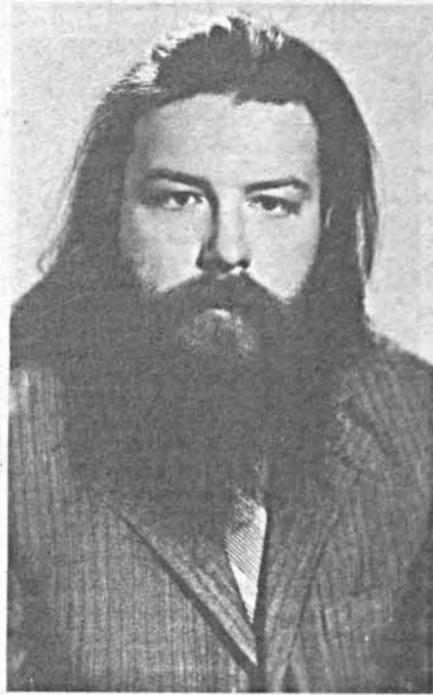
некалькі харавых партытур, але атрымаць даволі поўнае і разнастайнае ўяўленне пра творчасць свайго земляка. У канцэрце прагучалі Струнны квартэт, харавы канцэрт "Вячэрняя малітва" на вершы С. Грахоўскага, фрагменты з "Літургіі Іаана Златавуста", два хоры — апрацоўка беларускай народнай песні "Даўно, даўно тое было" і "Анёл" на верш А. Пушкіна, Сімфонія для камернага аркестра і "Прыпавесць пра душу чалавечую", створаная на аснове музыкі оперы "Князь Наваградскі".

Усе творы, натхнёныя выкананыя аркестрам (дырыжор У. Борматаў), хорам (кір. Л. Іконнікава) і салістамі капэлы, яшчэ раз нагадалі, што А. Бандарэнка застаўся верным абранаму шляху ў мастацтве, асноўнай ідэі — няспыннаму пошуку адказаў на пытанні пра сэнс існавання чалавека на зямлі, пра сутнасць быцця, якое для самога аўтара перш-наперш звязана з верай, з духоўнасцю, з праваслаўем. І гэта не даніна сучаснасці, гэта глыбока асэнсаваны выбар, зроблены яшчэ ў 70-я, калі наведваць царкву было зусім не модна, як зараз, а часам і небяспечна. Але ў душы Андрэя гэта засталася, не змянілася — і таксама "на шчасце". Як і тое, што не змяніліся і адносіны кампазітара да творчасці — сур'ёзныя, высакародныя, некан'юктурныя, як заўважыла музыказнаўца С. Калчанова (дарэчы, зноў-такі нязменная вядучая аўтарскіх канцэртаў А. Бандарэнкі).

Так, гэта ўсё "на шчасце". Але "ліха без добра не бывае", як і "добра без ліха". І таму не абмінем мы і тое, што "на жаль".

На жаль, вельмі змянілася наша жыццё, і куды яно цяпер цячэ, напэўна, аднаму Богу вядома. Адназначна пакуль толькі тое, што "цячэ" яно ў бок ад культуры, ад мастацтва. Вядомыя цяжкасці зусім не спрыяюць і росту колькасці аматараў музыкі — у каго для яе не хапае сіл пасля "блукання па пакутах" у гарадскіх магазінах і грамадскім транспарце, у каго часу, бо тэрмінова трэба падлічваць "навар" і зноў "імкнуцца да рынку", а ў каго і грошай... І не таму, што білет дарагі, а таму, што кішэня пустая. Вось і Дзяржаўная прэмія, якую атрымаў А. Бандарэнка, — 100 мінімальнага заробатнага плат, на тэлевізар і то не хоціць, а на фартэпіяна (раптам захоча маэстра абнавіць інструмент) трэба яшчэ амаль паўтары такіх, і зноў жа можна не паспець за часоў, яна ж, як вядома, ляціць хутчэй за час...

"На жаль" і тое, што не змянілася і стаўленне афіцыйных улад да культуры і мастацтва, а калі і змянілася, то не да лепшага. Канешне, праблем цяпер хапае ва ўсіх, тым не менш не кожны ж дзень (ды што там дзень — год, дзесяцігоддзе!) у абласным цэнтры з'яўляецца лаўрэат Дзяр-

жаўнай прэміі ў галіне мастацтва. Можна было б і нека адзначыць гэта на адпаведным узроўні, ці хаця б прысці на сустрэчу, якую наладзілі па ініцыятыве ГДУ. Між іншым, рэктар універсітэта Л. Ківач вітаў Андрэя і ўручыў памятны падарунак. Але афіцыйнаму кіраўніцтву, відаць, не да культуры. На жаль...

Вось такія, можа, і не надта святочныя, высновы атрымаліся з нагоды ўшанавання ў Гродне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі кампазітара А. Бандарэнкі. Аднак тое, можа, і натуральна? Бо сапраўдны мастацкі талент на сваім шляху часцей спатыкае церні, чым ружы. А тое, што А. Бандарэнка — гэта сапраўдны талент, мяркую, не будучы аспрэчваць ні прафесіяналы, знаўцы сучаснай беларускай музыкі, ні аматары, якія хоць раз пабывалі на ягоных канцэртах.

Застаецца толькі традыцыйнае, але непазбежнае — шчыра павіншаваць кампазітара з узнагародай і пажадаць далейшых творчых поспехаў. Яны, безумоўна, наперадзе. І будзем спадзявацца, што ўсё ж такі зменіцца да лепшага наша рэчаіснасць, што "рэчка часу" аднясе на сваіх хвалях тое шматлічнае зло, якое сёння замінае беларусам "людзьмі звацца", і нарэшце ўсталяцца на шматпакутнай нашай зямлі добра і справядлівасць, да якіх заклікае нас і музыка А. Бандарэнкі.

Аляксей САЛАДУХІН

Рэпліка

СПЯЁМ?

У 1994 годзе ў Віцебску тыражом 2000 экзemplяраў выйшаў зборнік "Віцебская частушка" (назва падаецца на рускай і беларускай мовах, як, дарэчы, і частушкі). Склалі яго І. Л. Лапін і В. Н. Паклонская. Аператыўнасці выдання можна толькі пазайздросціць: 5 чэрвеня здадзены ў набор, а 20 чэрвеня падпісаны ў друк.

Збор фальклору — справа, якая заслугоўвае безумоўнай падтрымкі і адабрэння. У нетрах народнай творчасці захоўваецца нямаля сапраўдных перлінак, блёстак, неацэнных самацвэтаў. Але нельга забываць, што побач з імі сустракаюцца нізкапробныя тварэнні, грубыя вульгарызмы, шлэкі, непрыстойнасці, якія не заслугоўваюць месца на наборных станах.

На жаль, складальнікі "Віцебскай частушкі" разам з высокамастацкімі творами ўключылі і элементарную пахабшчыну, якую аўтарка прадмовы В. Паклонская чамусці блытае з эротыкай: "Включены в сборник и эротические частушки". Няўжо яна — жанчына! — лічыць усяго эротыкай гэтыя шматлікія трохі завуляваныя скарачэннем е...ь, е...я, п...ды? Яны ж так лёгка прачытваюцца ў вершаваным радку! Ды каб не прачыталіся, які сэнс быў бы іх прыводзіць.

Хіба недастаткова нам мата, пахабшчыны на вуліцах, у транспарце, іншых людных

месцах, каб іх яшчэ тыражаваць друкаваным спосабам? Ды што там проста друкаваць! Укладальніца піша далей: "Частушкі проигрывают, если они читаются, а не исполняются".

Што ж, на хвалях эйфарыі ад свабоды і незалежнасці можна прапанаваць такія частушкі ў спявацкіх калектывах, у рэпертуар сцэнічных выкананняў, у мітынгавыя шарэнгі, нарэшце на радыё і тэлебачанне. Можна, частушкі з такой лексікай, па словах В. Паклонскай, "несут обновляющую идею"? Мусяць, забылі віцебскія фалькларысты, што нельга быць свабодным і незалежным ад адказнасці, маралі, культуры.

Аўтарка прадмовы спасылаецца на аўтарытэты. Спашлёмся і мы, М. Федароўскі, запісваючы беларускі фальклор, не абмінаў фрывольных частушак, частушак з нецэнзурнай лексікай. Але вядомы збор "Люд беларускі" выдаваў без іх. Толькі ў пасляваенны час выдаўчы выпусцілі кніжачку гэтых частушак абмежаваным тыражом. А сам збірльнік не ўключаў у асноўны збор такія рэчы, якія відавочна, напэўна, падаліся б верхам чытальніц:

Дзяўчыненька, не дам веры,
Бо картоплі не ўкіпелі.
Сыры дровы, горкі дым,
Легла б спаці — няма з кім.

Думаецца, М. Федароўскім кіравалі ў першую чаргу эстэтычныя чынінасць, выхаванасць, культура, разуменне ролі мастацкага слова і пачуццё адказнасці за яго. Усяго гэтага не хапіла віцебскім складальнікам зборніка частушак.

Можна запярэчыць, што не падаюцца ўзоры віцебскіх адрыўцаў. Ну вось найбольш "нявінныя", на думку складальнікаў, бо падаюцца без скарачэнняў, радкі з розных частушак: "Мне давалку показали; Ей порвали целку." Рука не падымаецца, каб прапапоўваць радкі з дзесяткаў частушак.

А ў кніжцы, па прыблізным падліку, тры тысячы вершаваных радкоў.

І апошняе. Зборнік асветлены імем педагогічнага інстытута (на адвароце тытульнага ліста пазначана: "Издательство Витебского пединститута"). Хіба не здзівіўся, чаму там могуць навучыць будучых выхавальнікаў падростаючага пакалення. А, можа, зборнік і выдалі спецыяльна як дапаможнік для сваіх выхаванцаў? Што ж, некаторыя частушкі вучаць абыходлівасці, стрыманасці, нават галантнасці. Вось як выгаворвае сваёй сяброўцы на спатканні вышталёны кавалер:

Не спеші трусы снімаць,
Мне давалку подставлять!

Якраз для студэнтскага асяроддзя!

Як не пагадзіцца з апошнім барадулінскім азначэннем нашага грамадства, ад якога "аддураўся апошні сорам" ("ЛіМ", N 8, 1995). Сведчаннем гэтага — зборнік, складзены пазавымі землякамі.

Георгій ЮРЧАНКА

"ГЭТА ДЛЯ НАС ПАПЯРЭДЖАННЕ"

НАШ КАРЭСПАНДЭНТ ГУТАРЫЦЬ
З ДЫРЭКТАРАМ ВЯЛІКАГА ТЭАТРА БЕЛАРУСІ СЯРГЕЕМ КАРТЭСАМ

3 ЖЫЦЦЯ,
ЯК СА СЦЭНЫ...

Алесь Брысь пісаў вершы, — па-руску, па-беларуску... Ацалела няшмат. Ад роляў відавочна засталася яшчэ меней: колькі фотаздымкаў, дзе і гульні, і вобразы пэўна не разгледзець. Віцэбляне-коласаўцы ўжо страцілі не аднаго партнёра... Але пра смерць маладога акцёра пісаць проста немагчыма. Хіба казаць — згадваць, імправізаваць... Ці не самая магутная імправізацыя — памяць? Амаль пад гадавіну Алесевага адыходу, на пачатку лютага месяца акцёры — аднакурснікі, сябры, партнёры — папрасіліся на мінскую "Вольную сцэну": імправізаваць, згадваючы, імправізаваць...

Акцёр таксама ідзе назаўжды. Але давайце памятаць, што ён ідзе з жыцця, як са сцэны. Бо і сцэну пакінуць для акцёра — як пайсці з жыцця... Так прамаўляў Андрэй Гузіў, адзін з просбітаў "Вольнай сцэны" ды ініцыятараў вечарыны (другім быў Ігар Дзянісаў, акцёр-купалавец), пралануючы не жалабай ды слязінай памянуць акцёра Брыся, а... спектаклем. Няхай Алесь Брысь ніколі не выходзіў на "Вольную сцэну", ніколі не вабіў публіку важданнем з "...Нагавіцамі святога Георгія", ды і ніякага дачынення да іх ніколі не меў. Але спектакль — каедынімі, дасціпны, — у чыю назву ўваходзіць напамін — "Vita brevis...", ставаў як адзінае чалавечае супрацьстаянне гэтай слаўтай кароткасці!

На сорах хвілін разлічалі акцёры, сустракаючыся пасля спектакля са сваёй памяццю. Гадзіну сорах не адпускілі іх са сцэны гледачы: Міхала Краснабаева, Андрэя Ждановіча, Ігара Дзянісава, Аляксандра Гарцуева, Аляксандра Анісімава, Ігара Сігова, Міколу Рабчычына, Сяргея Іванова, Артура Шуляка, Анатоля Голуба, Віталія Рэдзку. Мовы, прамовы, спевы, сцэны, назвы тэатраў ды гарадоў змешваліся. Не стракацелі, а годна пераймалі адно аднаго. "Ніколі не думаў, што так хутка вы ўсе выгадуецеся... у людзей, — сказаў пасля Ілья Львовіч Курган. — Гэта ж — прафесія прафесій..."

А вершы (тыя, што ацалелі), рупліва перапісаныя ў нататнікі, чыталі Таццяна Кавалеўская і Таццяна Палова. А грошы — тыя, што назбіраліся з білетаў ды ахвяраванняў, завёз у Віцебск Міхал Краснабаев: у Віцебску засталася Алесева сям'я...

Ж. Л.

СУСТРЭЛІСЯ З Н. ГАЙДАЙ

Зорка беларускіх аперэты народная артыстка Беларусі Наталля Гайда сустрэлася з сябрамі мінскага таварыства "Русь", якое праводзіць шмат культурных мерапрыемстваў. Яна расказала пра сябе, пра свой творчы шлях у тэатрах музычнай камедыі Сьвярдлоўска і Мінска, адказала на шматлікія пытанні. Вельмі цёпла прымалі ўдзельнікі вечарыны сцэны, куплеты, арні, романсы, рускія і беларускія народныя песні ў выкананні Н. Гайды.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

ШМАТ ГАВОРАЦЬ З ДЫМКА

Баранавіцкая бібліятэка імя В.Таўлая арганізавала выставку лепшых здымкаў мясцовага фотамайстра Васіля Майсюка. На ёй былі прадстаўлены і асобныя публікацыі аўтара, у тым ліку і на старонках "ЛіМа". На прэзентацыі выступілі пазт М.Бусько, загадчык чытальнай залы па мастацтве Г.Здановіч і віноўнік урачыстасці.

М.МАЛІНОўСкі

— Сяргей Альбертавіч, пры ўсёй нашай суверэннасці давайце шчыра прызнаем: падзеі ў Вялікім тэатры ў Маскве не пакінулі раўнадушнай творчую, музычную грамадскасць рэспублікі.

— Так, мы ўважліва сачылі за імі, абменьваліся думкамі, але даваць гэтым падзеям ацэнку вельмі цяжка. Па-першае, інфармацыя да нас паступае абмежаваная, аднабокая, залішне эмацыянальная. Па-другое, на чале тэатра стаялі буйныя творчыя асобы, ніхто гэтага адмаўляць не стане. Па-трэцяе, Грыгаровіч сваёй непрысутнасцю і тым, што мала займаўся творчай часткай, несумненна, нанёс урон Вялікаму тэатру. Нарэшце, мяркуючы па ўсім, асоба дырэктара, Каконіна, таксама неадзначная.

Ведаецца, тут сваю ролю мог сыграць увод кантрактнай сістэмы — тое, пра што марыць кожны кіраўнік. Дырэктар зрабіў такую спробу. Быць у штаце — гэта адно, артыста не звольніш нават тады, калі ён не п'яе, а толькі робіць выгляд, што п'яе. А пры кантракце артыст цалкам залежны ад таго, з кім падпісаны кантракт. Натуральна, з боку артыстаў пачаліся апасенні, хваляванні...

— А можа, асноўная праблема маскоўскага Вялікага ў тым, што аднаго таленту мала для мастацкага кіраўніка, неабходна шмат іншых якасцей, каб не

адбылося таго, што адбылося?

— Без сур'ёзнага аналізу прычын і вынікаў гэтая сітуацыя не абыдзеца. Разбірацца там будучы, і павінны разабрацца, але ва ўсім гэтым ёсць папярэджанне і для нас. Самае страшнае, што ў калектыве адбыўся раскол.

Нядаўна я гутарыў з начальнікам Упраўлення тэатрамі Масквы, і ён раскажаў аб цяжкім становішчы ў тэатры Станіслаўскага, дзе перайшлі на самастойную работу і балет, і опера, і аркестр, і майстэрні... Адзін генеральны дырэктар усім гэтым узраўляе, блытаніна поўная, і не ведаюць, як вярнуцца да адзінага тэатра.

— Некалькі год таму сур'ёзныя праблемы сталі і ў тэатры, які вы ўзначальваеце. Які зараз творчы клімат, калі не сакрат?

— У нас атмасфера нармальная, творчая. Тэатр балета на газразліку ў межах ДАВТа. Узаемаадносінны паміж калектывамі таксама нармальныя. Трэба знайсці толькі дакладную, дагаворную форму работы. Але тэатр, я лічу, усё ж павінен заставацца адзіным арганізмам.

— Калі толькі вучацца на чужых памылках, то якія вывады для сябе варта зрабіць з нечых катаклізмаў?

— Будзем падрабязна аналізаваць абстаноўку — адміністрацыйную, творчую, фінансавую, думаць аб іншых формах творчага ўпраў-

лення, прыслухоўвацца да меркавання калектыву...

— Калектыву можа і спектакль сарваць — як тое адбылося з "Рамза і Джульетай"...

— Ну, гэты факт проста злачынны. Гледачы ні ў чым не вінаваты. Заўсёды можна знайсці кампраміснае рашэнне, пэўную форму перагавораў, а не "ўводзіць войскі" пры канфлікце. Тым больш у тэатры з сусветным рэнаме, дзе поўная зала і замежныя гледачы... Такое магло здарыцца толькі ў выпадку крайняга супрацьстаяння, крайняга абстрактнага канфлікту.

— ...што звязана, вядома ж, і з творчым застоём апошніх гадоў... Карыстаючыся нагодай, не магу не спытаць, над чым вы зараз працуеце?

— Творчыя планы агромністыя. І хоць было б патрымацца на старых пастаноўках, бо цяжка са сродкамі, але не аднаўляць, не амалоджаваць рэпертуар — рэч для нас немагчымая. Рыхтуем да гастроляў у Германіі: перакладаем "Кармэн" на мову арыгінала, вяртаемца да першай рэдакцыі оперы Біза. Рыхтуеца балет Мдзівані "Рагнеда". Ідзе праца над оперным спектаклем па Дзюрэмату "Візіт дамы".

— Што ж, няхай збудуцца ўсе вашы планы.

Інтэрв'ю брала Галіна
КАРЖАНЕўСКАЯ

НЕ ЧУЖЫ ДЛЯ БЕЛАРУСАЎ СІМВАЛ

(Пачатак на стар. 5)

Абапіраючыся на колішні артыкул аўтара гэтых нататак ("Звязда", 1992, 25 сакавіка), А. Басаў і І. Куркоў безагаворачна абвясняюць стваральнікам праекта сцяга вядомага дзеяча БНР К. Душэўскага. Між тым у згаданым артыкуле такой катэгорычнасці не было: аўтарства Душэўскага разглядалася як цалкам верагоднае, але канчаткова не ўстаноўленае: для гэтага патрабуецца пацвярджэнне яго ўласнага сведчання іншымі, незалежнымі крыніцамі. У той жа час у кнізе "Флагі Беларусі ўчора і сёння" аспрэчваецца маё меркаванне наконт даты стварэння сучаснага трохпалоснага малюнка сцяга — не пазней першых месяцаў 1917 года. Аўтары лічаць, што гэта адбылося толькі ў 1918 годзе. І тут яны зноў супярэчаць самі сабе, бо на папярэдняй старонцы пішуць літаральна наступнае: "Можна сказаць, што менавіта снежань 1917 года пэўна і быў тым перыядам, з якога бел-чырвона-белы сцяг стаў успрымацца ў масавай свядомасці як нацыянальны флаг беларусаў". Заўважце, к канцу 1917 года сцяг стаў успрымацца як нацыянальны ўжо ў масавай свядомасці. Але ж каб такое здарылася, бел-чырвона-белы відарыс павінен быў папулярывацца хіба б на працягу некалькіх ранейшых месяцаў. Што гэтак і было, пацвярджаецца дакументальна. У Статуте беларускіх нацыянальных культурна-асветных гурткоў у войску (прыняты 1 сесіяй Цэнтральнай рады беларускіх арганізацый 5 жніўня 1917 г.) знаходзім пункт: "Кожны член беларускай грамады ў войску павінен насіць беларускі нацыянальны знак — белая стужка з чырвонай палоскай пасярэдзіне; усе тры палоскі — белая, чырвоная і белая — адной шырыні" ("Вольная Беларусь", 1917, 17 жніўня; Турук Ф. Белорусское движение, М., 1921, приложение N 11, с. 91). У сваю чаргу, каб апісанне беларускага нацыянальнага знака трапіла ў статут і было зацверджана радаў у жніўні, яго праект на той момант павінен быў ужо існаваць; значыць, дата яго стварэння пераносіцца яшчэ назад — якраз прыкладна на пачатак 1917 года. Відавочна, пры разглядзе гэтага пытання А. Басаў і І. Куркоў зноў пераблыталі розныя званні працэсу станаўлення нацыянальнага вясёлкавага сімвала: стварэнне эскіза сцяга ў рэчышчы культурна-гістарычных традыцый; яго замацаванне ў грамадскай свядомасці ў якасці атрыбута беларускага нацыянальна-вызваленчага руху; і, нарэшце, прызнанне афіцыйным сімвалам толькі што абвешчанай нацыянальнай дзяржавы — Беларускай Народнай Рэспублікі. Апошняя падзея сапраўды адбылася ў 1918 годзе.

Звярнуўшыся затым да эмблематыкі Слуцкага збройнага чыну 1920 г., аўтары кнігі перапыняюць на гэтым разгляд гісторыі нацыянальнага сцяга і ўзнаўляюць гаворку пра яго толькі пры апісанні сімволікі на Беларусі ў перыяд другой сусветнай вайны. Шкада, што ў выніку засталася "за кадрам" Заходняя Беларусь міжваеннага часу. Звесткі пра шырокае выкарыстанне бел-чырвона-белага штандара ў якасці нацыянальнага

сімвала рознымі плынямі заходнебеларускага палітычнага руху маглі б стаць багатым спажыткам для роздому як прыхільнікам, так і асабліва заўзятым праціўнікам нашага дзяржаўнага сцяга.

Перыяд нямецка-фашыскай акупацыі — найбольшы "камень спатыкнення" ў дыскусіі пра беларускую сімволіку. Здавалася б, чытач можа разлічваць, што ў кніжцы, спецыяльна прысвечанай гісторыі сцягоў, знойдзе найбольш кампетэнтны і ўзважаны разгляд гэтага пытання. Але, на жаль, і тут яму, ідучы следам за аўтарамі, будзе нялёгка звесці канцы з канцамі. Вось, да прыкладу, на с. 23—24 змяшчаецца вытрымка са статута і даецца апісанне сцяга Саюза беларускай моладзі: "Ён ўяўляў сабой бела-чырвона-белае палотнішча з эмблемай Саюза беларускай моладзі ў цэнтры". Побач — каларовая выява сцяга: знаёмы ўсім трохпалосны штандар з даволі прыгожай эмблемай у выглядзе ромба, таксама выкананага ў бела-чырвона-белай гаме. Усё, здаецца, зразумела. Але не спытайцеся радавацца! Заўважыўшы далей, што СБМ як маладзёжная арганізацыя не ўдзельнічаў у карных або баявых акцыях, аўтары зусім забываюць папярэдня абзацы і нечакана выпальваюць: "Не выкарыстоўваўся гэтай арганізацыяй і беларускі флаг" (!). Далібог, логіка не для простых смяротных...

Выкарыстанне на Беларусі з дазволу акупантаў гістарычнай сімволікі — не выключная з'ява ў гады сусветнай вайны. І ў іншых краінах Еўропы фашысты або стаўленікі імкнуліся ўжываць нацыянальныя сімвалы, для надання прывабнай аздабы сваім рэжымам. У кнізе прыводзяцца прыклады (праўда, чамусьці ў іншым кантэксте, з-за чаго яны блякнучы ва ўспрымання чытача) аналагічнай палітыкі італьянскага дыктатара Мусаліні ды гітлераўскай марыянеткі ў Францыі маршала Петэна. Аднак ні ў Італіі, ні ў Францыі, ні нават у некаторых краінах будучага "сацыялістычнага лагера" (пра апошнія вельмі дарэчы было б згадаць у кнізе) не сталі пасля вайны падвяргаць астракізму гістарычныя гербы і сцягі. Павучальны ўзор для дзяржавы, якая хоча лічыцца цывілізаванай. З другога боку, наўрад ці варта бачыць трагедыю, калі сённяшнія нашы ўлады стрымана ставяцца да ўжывання "Пагоні" і бел-чырвона-белых штандараў, скажам, у Дзень вызвалення Беларусі ці на свята Перамогі. За дзесяцігоддзі забароны і ганьбавання беларускай сімволікі пэўнай частцы насельніцтва быў навязаны ў адносінах да яе негатывны стэрэатып. У людзей, што перажылі вайну, гэтыя атрыбуты сапраўды могуць выклікаць цяжкія асацыяцыі. Змяніць перакананні людзей сталага веку, адпаведным чынам выхаваных і не заўсёды дасведчаных у беларускай гісторыі, наўрад ці магчыма. Таму, відаць, ёсць рацыя ў тым, каб у гадавіны ваенных падзей не вярэдзіць душы нашых бацькоў і дзядоў, якім мы абавязаны вызваленнем ад гітлераўскай навалы, і не даваць тым самым лішняй зачэпкі антыбеларускім сілам для палітычных спекуляцый на пачуццях ветэранаў. Важнай — выхоўваць у духу пашаны да нашай дзяржаўнасці, яе сімвалаў маладых

грамадзян Рэспублікі Беларусь. І ў гэтым цяжка перабольшыць ролю асветніцкай літаратуры — цікавай, змястоўнай, доказнай...

Некалькі старонак А. Басава і І. Куркова прысвечаны гісторыі дзяржаўнага сцяга БССР, а ў апошнім раздзеле чытач знойдзе матэрыял пра эмблематыку некаторых дзяржаўных устаноў (мытных органаў, Беларускага рачнога параводства), грамадска-палітычных (БНФ, Беларускай сялянскай партыі, хрысціянска-дэмакратычнага саюза, Славянскага сабора "Белая Русь" і інш.) і нацыянальных (Таварыства Чырвонага Крыжа, Таварыства выратавання на водах, пажарнага) і спартыўных таварыстваў Рэспублікі Беларусь. Гэта сваёсаблівы даведнік, хіця і не поўны, па сучаснай беларускай вексілагіі.

Нельга не адзначыць прывабнае мастацкае афармленне кніжкі, якая багата праілюстравана каларовымі малюнкамі, старанна, з замілаваннем зробленымі А. Басавым. Кідаецца ў вочы якаснае паліграфічнае выкананне.

Але нельга прамаўчаць і пра яе літаратурна-стылістычныя вартасці. У выхадных дадзеных пазначана, што праца надрукавана ў перакладзе. Праўда, не ўдакладняецца, з якой мовы. Канешне ж, няцяжка здагадацца, што яна пісалася, як павялося на Беларусі, на мове суседняй вялікай краіны. І тут, рызыкуючы пакрыўдзіць добрага, мабыць, чалавека, мусім сказаць: узяўшыся за пераклад рукапісу, рэдактар выдання А. Найдовіч зрабіў не лепшую паслугу аўтарам і сабе таксама. Тэкст літаральна стракаціць моўнымі "перламі", нахшталт: "баграны закат", "буква", "адказаўся ад трона", "прыказана", "у бязбрэжных акіянах", "шыпяла" і г. д. і г. д. Пра граматычныя памылкі ў выданні нека і згадваць няёмка, але ж і яны густа засялялі старонкі кнігі ды нават, нахабныя, праніклі ў прозвішча аднаго з карэктараў.

Прыкра, што такая актуальная, патрэбная публікацыя, у значнай частцы прысвечаная нацыянальнай святыні беларускага народа — яго дзяржаўнаму сцягу — падзяляе лёс многіх нашых вялікіх і малых задум: чужоўная ідэя і зусім незайздроснае ўвасабленне...

На заканчэнне яшчэ адна развага. З боку аматараў перагляду дзяржаўнай сімволікі іншы раз можна пачуць папрок, што зацверджаныя герб і сцяг, маўляў, не спрыяюць кансалідацыі нашага народа. Але ж ці магчыма ў прынцыпе вынайсці знакавыя выявы такой магічнай сілы, якія сёння — у часы ўсеагульнага бязладдзя, пакутлівага пошуку шляхоў далейшага развіцця грамадства — з'ядналі б 10-мільённае жыхарства краіны ў адзін сталёвы маналіт? Мабыць, прызначэнне дзяржаўнай сімволікі некалькі іншае: моваю мастацкіх сродкаў выяўляць непаўторнасць гістарычнага шляху беларускага народа, самабытнасць яго духоўна-культурных традыцый, сцвярджаць суверэннасць нацыі ў міжнародным супольніцтве. Гэтую місію герб "Пагоня" і бел-чырвона-белы сцяг выконваюць у поўнай меры.

Станіслаў РУДОВІЧ,
кандыдат гістарычных навук

Калі пачынаецца з самага пачатку, дык, напэўна, з падзей у Віцебску ў 1962 годзе. Зразумела, можна было б прыгадаць і дэкрэты СНК за подпісамі Леніна аб ахове помнікаў, і яшчэ сёе-тое. А чым гэта скончылася? Балючае пытанне, асабліва для Беларусі. Таму не будзем кранаць тэма амаль былінныя часы і распачнём гаворку з пасляваеннай сітуацыі.

аспектам праблемы "дзяржава і помнікі" стала стварэнне ў 1968 г. СНРПМ (спеціальная навуковая рэстаўрацыйна-прамысловая майстэрская) пры Упраўленні рэстаўрацыі. Кузня кадрў нацыянальнай рэстаўрацыі? Так, але пры агаворцы: калі б дзяржава праводзіла цвёрдую палітыку ў справе захавання помнікаў гісторыі, як, напрыклад, у суседняй Літве. У нас жа думалі іначай: нашошта захоўваць гэтыя сведчанні польска-літоўскага панавання? Абмежаванае кола рупліўцаў за які касцёл ці цэркаўку вало няроўнае змаганне з чыноўным малыхам самага развітога сацыялізму ў свеце. Дарэ-

вывучэнне, папулярызацыя, а па меры магчымасцей і ахова помнікаў мінуўшчыны стала адным з галоўных напрамкаў дзейнасці. Праўда, даволі хутка пачалася непазбежная палітызацыя гэтых клубаў, што пацягнула змены ў іх дзейнасці, а нярэдка і распад. На старонках "ЛіМа" неяк узнікла палеміка вакол акадэмічнай серыі "Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі", якая выйшла ў сярэдзіне васьмідзесятых. Што ж, недахопы гэтага выдання, крытыкаваныя тады, відэачасопіс і агульнавядомыя. Але, здаецца, крытыкі тады выпусцілі з-пад увагі адну істотную дэталю: упершыню ў нас былі сістэматызава-

мальную гісторыю аб тым, як пісаліся лісты ў самыя высокія ўстановы за подпісамі самімі аўтарытэтнымі, калі на Банцараўскім гарадзішчы пад Мінскам нехта з "наменклатуры" паставіў лецішча. Ад гэтага гарадзішча, між іншым, названа археалагічная культура, а помнік з'яўляецца эталонным. Але акадэмічныя грыфы і аўтарытэты подпісы не зрабілі ў самых высокіх установах ураджання. А чаго варта эпалае змаганне супраць станцыі метро "Няміга", будаўніцтва якой пагражала комплексу Верхняга горада? І калі аўтарытэтная камісія дала кампетэнтнае заключэнне супраць будоўлі метро ў гэтым месцы і на гэтай глыбіні, то справа яго пабудовы стала проста прынцыповай: каб ведалі ўсялякія там экстрэмісты-нацыяналісты. Вырашальная бітва за метро была прайграная і станцыю "Няміга" пабудавалі, як было запланавана. Застаецца толькі спадзявацца, што гэтая "Няміга" не стане траянскім канём для Верхняга горада.

Прайшло некалькі гадоў. Тыя, што хадзілі на суботнікі і пікеты, падаліся хто ў палітыку, хто ў рэлігію, а хто і ў камерцыю. Працуе Камісія Вярхоўнага Савета па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, створана Дзяржінспекцыя па ахове гістарычнай спадчыны (ДзінАС), працуе і Таварыства аховы помнікаў. Пра яго ўжо сталі забываць, а між іншым трэба аддаць яму і належнае: Полацкі Сафійскі сабор у значнай ступені рэстаўраваўся на сродкі ТАП.

А вось праблем, як высвятляецца, менш не стала. На змену санлівай абыякавасці дзяржаўна-партыйнага чынавенства прыйшла і прыходзіць кан'юктурная публіка з камерцыйным прыцэлам, якая пры выпадку любіць паразважаць пра сваю адданасць справе захавання гістарычнай спадчыны. І высвятляецца цікавая рэч: гэтыя не лепшыя за тых, каму цэрквы заміналі будаваць светлую будучыню. Захацеў нехта ў Верхнім горадзе перабудаваць гістарычны будынак пад офіс фірмы? Няма праблем. Калі будынак "не адпавядае" густам нуварышаў, дык можна і знесці. Апошнія публікацыі ў нашай прэсе пераконваюць, што Верхняму гораду пагражае знішчэнне, ператварэнне ў яшчэ адно Траецкае прадмесце "пад даўніну".

Думаю, што сам гэты працэс не дука адрозніваецца ад таго, як гэта робіцца ў Оршы. Вось прыклад.

Здаецца будынак у арэнду. Будынак — былая аршанская мытня, помнік архітэктуры XIX ст., элемент гістарычнай забудовы горада, знаходзіцца пад аховай. Апрача ўсяго, мае і мемарыяльнае значэнне: паводле сведчання сястры пісьменніка, у ім нарадзіўся Уладзімір Караткевіч. Гаспадар будынка — аддзел культуры гарвыканкама — заключае арэндны дагавор тэрмінам на 3 гады з аршанскай філіяй "Прыорбанка". У дагаворы нідзе ні слова аб тым, што гэта помнік архітэктуры, што ён ахоўваецца дзяржавай, што ні экстр'ер, ні інтэр'ер нельга змяняць. Наадварот, арандатару даецца поўная свабода "выконваць работы па аздабленні фасада будынка, пракласці цеплавыя, водаправодныя і каналізацыйныя сеткі да будынка, выканаць унутраны рамонт".

Усё тлумачыць апошні пункт дагавора, ён варта таго, каб прывесці яго цалкам: "Арандатар, філія "Прыорбанка", прапануе аказаць фінансавую дапамогу аддзелу культуры на рэстаўрацыю помніка архітэктуры (!), правядзенне гарадскіх фестываляў, конкурсаў, шоу-праграм". Вось так. У выніку будынак зведзена карэнную пералічэнню ўнутраных памяшканняў, а звонку цалкам пайшоў пад тынкоўку, якой ніколі ў сваёй гісторыі не меў, у адной сцяне прабіта вакенца. Нават не спецыяліст можа зразумець, што будынак страціў сваю першапачатковую каштоўнасць. А цяпер можна заключыць і дагавор аб ахове помніка. Вам не смешна?

Падобных парушэнняў можна прыводзіць шмат. У 1992 г. да 925-годдзя Оршы вырашылі "падправіць" аршанскае гарадзішча: "падраўнялі" схілы, спілаваўшы дрэвы на пляцоўцы, узлялі карчавыя пні, затым машынамі завозілі на гарадзішча грунт і бульдозерам раўнялі. А калі гарадская пракуратура нарэшце зацікавілася гэтымі работамі (дарэчы, паводле запісу з Мінска), то яе проста абв'ялі вакол пальца: прадставілі ліпавую адліску за подпісамі намесніка старшыні гарадскога Фонду аховы помнікаў. Ліпавасць яе выявілася значна пазней, калі я выпадкова азнаёміў з гэтым тэкстам Галіну Георгіюну; яна прызналася, што нічога падобнага ніколі не пісала. Што можна на гэта сказаць? Халява — вось той неалагізм, які можа дастаткова поўна адлюстраваць сэнс таго, што адбываецца. Халява, Орш!

Летась нечакана міліцыя ў Оршы пачала ўзводзіць нешта на падмурках царквы XVIII ст. Аказваецца, далі дазвол! Падмуркі — гэта ўжо не помнік... Прышлося ўдарыць ці не ва ўсе званы, і толькі такім чынам спынілі будоўлю: наехалі людзі з ДзінАС, з ТАП, склалі пратакол... І тады нехта прыгадаў, што яшчэ ў сямідзесятых тут адв'ялі ахоўную зону

(Працяг на стар. 14.)

ГЭТА САЛОДКАЕ СЛОВА — ХАЛЯВА

КОЛЬКІ СЛОУ ПРА СТАН АХОВЫ ПМНІКАЎ І РЭСТАЎРАЦЫІ

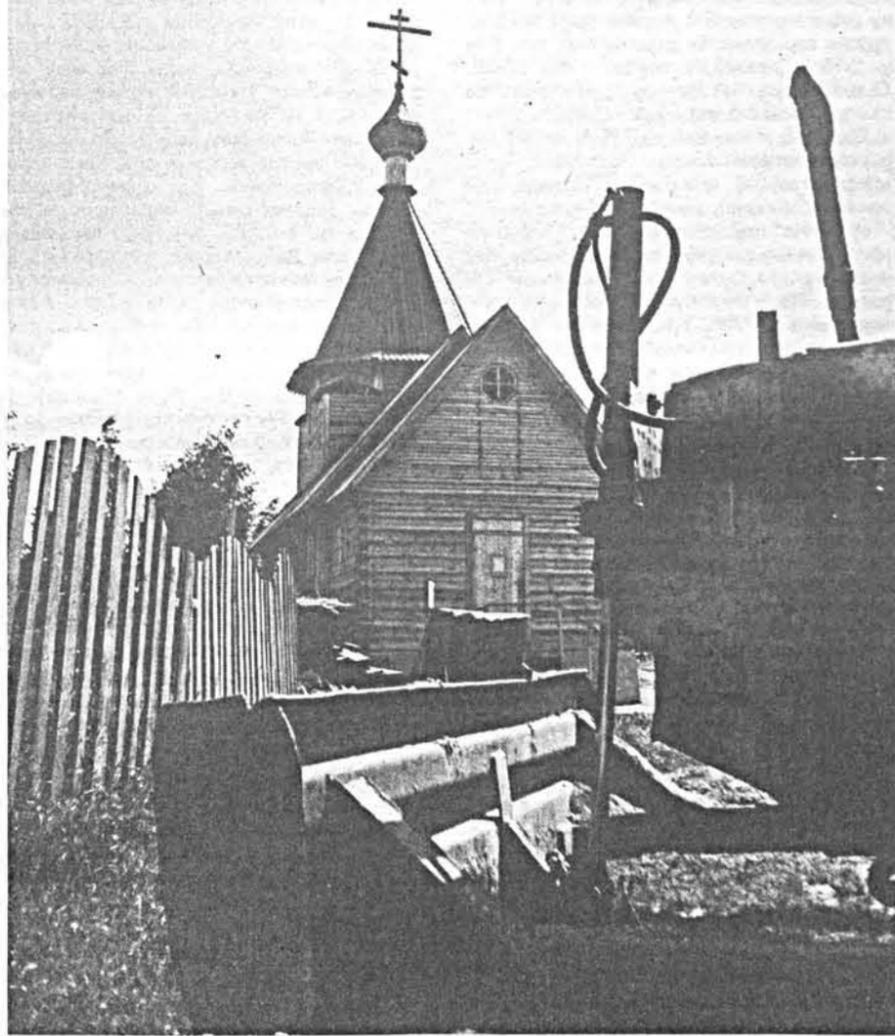
Першыя спісы помнікаў, узятых пад ахову, датуецца пачаткам 50-х. Дарэмна там шукаць цэрквы, касцёлы. У лепшым выпадку значыліся замчышчы ды асабліва буйныя і добра захаваныя замкі, кштальту Мірскага ці Нясвіжскага (зразумела, апрача помнікаў правядырам). Таму вернемся ў Віцебск.

Што б там ні казалі, а ўсё ж ёсць нейкая глыбінная сувязь ледзь не татальнага вынішчэння архітэктурных помнікаў культурага дойдства ў гэтым старажытным горадзе і тым, што менавіта ў Віцебску "залёталі" славянскія сокалы, "захадзілі" казацкія атаманы ды буйна "заквітнелі" розныя рухі, партыі ды арганізацыі вечно ўчарашніх. Нельга сказаць, каб да шэсцьдзесят другога нічога нідзе не ўзрывалі: і ўзрывалі, і разбуралі дастаткова. Ды з каго за гэта хоць валасіна звалілася? Але калі ў Віцебску ў 1962 г. узарвалі Дабравешчанскую царкву XII ст., ад выбуху нечакана пайшло рэха.

У гэты час ужо атрымаў прызнанне створаны ў 1951 г. Музей драўлянай паўночна-рускай архітэктуры "Кіжы", значную частку якога складае якраз культурага дойдства; разам з тым у гістарычнай навуцы запанавала адраджаная Б.Рыбаковым тэорыя агульнай старажытнарускай дзяржавы — Кіеўскай Русі. І хаця яшчэ не сышла так званая хрушчоўская хваля барацьбы з рэлігіяй, але на помнікі XI—XIII стагоддзяў сталі, скажам так, звяртаць увагу. Карацей, гісторыя з Віцебскай царквой трапіла ў папулярны сацыялістычны кіначасопіс "Фитиль". Кажуць, гэты "Фитиль" нават быў прадметам абмеркавання на нарадзе ў Хрушчоў. А па Віцебску тады папаўзлі самыя неверагодныя чуткі, бо ўлады маўчалі і ніхто нічога толкам не ведаў пра гэту царкву. Казалі, напрыклад, што ў ёй збіралася нейкае апалчэнне на татар. Узарваную царкву ледзьве не кінуліся адбудоваць нанова, але, дзякуй богу, абыйшлося. Пазней спецыялісты адрэстаўравалі рэшткі царквы. Прашу звярнуць увагу — менавіта адрэстаўравалі, а не закансервавалі, як нярэдка цяпер пішуць.

У другой палавіне 60-ых было ўтворана рэспубліканскае добраахвотнае Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры (ТАП). Калі вы маеце думку, што пасля гэтага разбурэнне каштоўных помнікаў даўніны спынілася, то глыбока памыляецеся. У Оршы, напрыклад, у 1969 г. былі разбураны касцёл XVII ст. і царква XVIII ст. з санцыі гарадскога савета ТАП. Хапала падобнага і ў іншых гарадах. Нейка так атрымлівалася, што Таварыства існавала само па сабе, а помнікі — самі па сабе, нібы ў розных плоскасцях. ТАП калі і ахоўвала помнікі, то не тыя, якія прапавалі гэтага. З самага пачатку намінальна незалежная грамадская арганізацыя была трывала ўключана ў структуры дзяржаўнай бюракратыі. Паводле нейкага негалоснага правіла старшынёй рэгіянальнага аддзялення ТАП становіўся намеснік старшыні рай(гар)выканкама, а пасада адказнага сакратара яе правіла была занята адстаўніком-пенсіянерам мясцовай дзяржаўнаменклатуры. Узносы збіраліся цэнтралізавана, гэтым ды пісаннем папер і абмяжоўвалася дзейнасць Таварыства. Куды больш важным на той час стала выданне друкаванага органа ТАП — бюлетэня "Помнікі гісторыі і культуры Беларусі". Думаю, што значэнне гэтага часопіса ў справе пашырэння гістарычных ведаў, прапаганды гістарычных помнікаў, стварэння ўстойлівай цікаўнасці ў грамадстве да сваёй гісторыі і культуры, нарэшце, значэнне часопіса як аўтарытэтнага друкаванага органа навукоўцаў і краязнаўцаў яшчэ будзе па заслугах ацэнена.

Не менш важным, хаця і менш вядомым

чы, святары тады, паводле выразу аднаго з гэтых рупліўцаў, сядзелі ціха, як мышы. Такой дзяржаве і высокакваліфікаваныя рэстаўратары былі не дужа патрэбны. Тым не менш адбыліся нейкія зрухі: архітэктурныя помнікі пачалі вывучаць, даследаваць, у агульнанавуковых часопісах і зборніках сталі публікавацца артыкулы, прысвечаныя беларускай старажытнай архітэктуры, вылучыліся мясцовыя даследчыкі (Чантурыя, Якімовіч ды інш.). Нарэшце, у 70-я пачынаюцца рэгулярныя рэстаўрацыйныя работы.

Аднак да пачатку васьмідзесятых пытанні аховы помнікаў не сталі прадметам шырокай увагі грамадства. Сапраўднай падзеяй стала выступленне нефармальнай, як пазней стала модна іх называць, суполкі "Майстроўня" супраць знішчэння старога тэатра ў Мінску. Бывала — пісалі, хадзілі па кабінетах і раней, але каб арганізаваная акцыя пратэсту ды з лозунгамі?! Такого на "ціхай" Беларусі яшчэ не было. Таму расправа з удзельнікамі была ў лепшых традыцыях сацрэалізму: міліцыя, закратаваныя машыны, пратаколы — усё па поўнай праграме. Ад тэатра, зразумела, каменя на камені не пакінулі, але пачатак быў пакладзены. Нездарма ў пазнейшай "Талакі", іншых гісторыка-культурных клубаў

ны, пералічаны і апісаны па раёнах і абласцях (асобна па Мінску) архітэктурныя, гісторыка-мемарыяльныя і археалагічныя помнікі Беларусі. Наколькі вядома, ні Расія, ні Украіна такіх збораў да сёння не маюць. Перацаніць значэнне выдання проста немагчыма: упершыню, абпайраючыся на "Збор", можна было вывучаць помнікі пэўнага рэгіёна, уносіць папраўкі і дапаўненні, нарэшце кантраляваць стан захаванасці і ахову дзяржавай саміх помнікаў. Упершыню не дзець там у спісах ТАП, выканкамаў і сельсаветаў, а ў апісаннем такіх малавядомых шырокамоу колу археалагічных помнікаў, як гарадзішчы, селішчы, курганныя і бескурганныя могільнікі, стаянкі. У нейкім сэнсе "Збор" стаў іх афіцыйнай пашпартызацыяй. Становішча з аховай менавіта гэтай катэгорыі помнікаў застаецца найбольш незадавальняючым, іх працягвалі знішчаць дарожнікі і меліяратары, але з'явілася рэальная падстава ўзняць гаворку і спыніць разбурэнне. Вось, на мой погляд, у чым найпершая каштоўнасць гэтай работы.

Цікаўнасць да гістарычнай спадчыны ўвогуле, і архітэктурных помнікаў у прыватнасці, выплеснулася на паверхню ў часы перабудовы. Прычым на ўсіх узроўнях. У Інстытуце гісторыі вам і сёння могуць распавесці зай-

ЛЕШАКУ
АСОЎСКАМУ — 90

Вядомы польскі мовазнавец Лешак Асоўскі нарадзіўся 1 красавіка 1905 года. Дзяцінства і юнацтва правёў на Случчыне і ў Нясвіжы. Вучыўся ў Пазнанскім і Кракаўскім універсітэтах. Аўтар шэрага навуковых прац па славянскім мовазнаўстве, даследаваў праблемы дыялекталогіі, ананастыкі, займаўца вывучэннем гісторыі беларускай мовы. Сярод яго прац такія, як "Моўныя праблемы Палесся" (1936), "З беларускай фанетыкі..." (1938). Акрамя таго, Л.Асоўскі ўдзяляў увагу пытанню сувязі Палесся з Валынію, вызначэння ўкраінска-беларускай моўнай мяжы, даследаваў гісторыю асобных марфалагічных форм слоў, беларуска-польскія моўныя кантакты. Віншуюць спадара Асоўскага са слаўным юбілеем!

3 ТЭАТРА —
У ФІЛАРМОНІЮ

У Вялікай зале філармоніі адбыўся канцэрт Сімфанічнага аркестра Акадэмічнага тэатра оперы і балета Беларусі. У гэтым грандыёзным, сапраўды "берлізгаўскім" па колькасці выканаўцаў канцэрце таксама ўдзельнічалі хор ДАВТа Беларусі, Камерны хор універсітэта культуры, Дзіцячы хор Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі, аркестр Міністэрства абароны РБ. Салісты — Н.Залатарова, Н.Губская, У.Пятроў, В.Стрэлчыца. Мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор — Аляксандр Анісімаў. Натуральна, што такі вялікі склад выканаўцаў (абумоўлены, дарэчы, рэпертуарам) не здолеў бы змясціцца на опернай сцэне. Акрамя таго, у тэатры аркестр і хор падзелены, што часткова абцяжравае выкананне. Таму канцэрт вымагаў менавіта філарманічнай пляцоўкі.

У гэты вечар выконваліся творы, вядомыя публіцы, — "Карміна Бурана" К.Орфа, "Пазна экстазу" А.Скрабіна, а таксама была прадстаўлена прэм'ера — сюіта "Лэдзі Макбет Мцэнскага павета", створаная А.Анісімавым на аснове аднайменнай оперы Д.Шостакавіча. Такім чынам, гучала даволі папулярная музыка, і (на што й разлічалі арганізатары канцэрта) публікі ў зале было шмат. Цікавая трактоўка вядомых твораў не пакінула слухачоў абязкавымі, а рэжысёрскі эффект — святло ў зале на завяршэнне праграмы, у канцы "Пазны экстазу" — зрабіў велізарнае ўражанне.

Канцэрт удаўся. Будзем чакаць новых філарманічных выступленняў аркестра тэатра.

Аляксей БАГАЧЭНКА

НА МЫТНІ
НЕ СПЯЦЬ

У Брэсцкім музеі выратаваных каштоўнасцей сабраны ўнікальныя экспанаты. Гэта і прадметы раскошы, і жывалікі розных школ і эпох, і рэдкая старадаўняя мэбля, абразы, розныя рэчы, вырабы з каштоўных металаў і шмат іншага. Штогод экспазіцыя музея папаўняецца за кошт твораў мастацтва, затрыманых мытняй пры спробе правозу іх за мяжу. Вось і нядаўна супрацоўнікі ўпраўлення КДБ па Брэсцкай вобласці перадалі ў музей партыю канфіскаваных на мяжы карцін і ўнікальных прадметаў побыту.

На здымку: супрацоўнікі Брэсцкага музея выратаваных каштоўнасцей Валыянціна Лялько (справа) і Раіса Лысанова з творамі дэкаратыўнага мастацтва XIX—XX стагоддзяў, што перададзены музею.

Фота Рамана КАБЯКА,
БЕЛІНФАРМ

ГЭТА САЛОДКАЕ
СЛОВА — ХАЛЯВА

(Працяг. пачатак на стар. 13.)

базыльянскага кляштара. Праўда, саму паперу не адшукалі. Бывае.

Недасканаласць Закона "Аб ахове помнікаў" выяўляецца адразу, як толькі да яго звяртаешся. Відач, пісаўся ён ва ўпэўненасці, што ім ніколі не будуць карыстацца. У гарадах вызначаюцца ахоўныя археалагічныя зоны гістарычнай часткі, дзе што-небудзь капаць можна толькі пасля археалагічных даследаў гэтага месца за кошт таго, каму трэба тут капаць. У Оршы гэты парадак, зразумела, трывала парушаецца. Што рабіць з парушальнікам? Якое пакаранне яму прызначыць? Які памер штрафу? А мо трэба адразу пазбаўляць волі? Адміністрацыйная камісія выканкама не ведае, бо няма падзаконных актаў.

У Аршанскім раёне становішча яшчэ горшае; там не імкнуцца "прыцягнуць". Там раней за горад стварылі Фонд аховы помнікаў, адзіная мэта якога — не аддаваць унёскі па лініі ТАП у вобласць, а пакідаць іх на ўласныя патрэбы. Ідэя не пазбаўлена здаровага сэнсу, але нешта не бачна ад яе рэалізацыі вынікаў, акрамя суцэльнай бездаказнасці.

У вёсцы Высокае Аршанскага раёна знаходзіцца сядзібны дом, узведзены на пачатку нашага стагоддзя. Апрача сваіх архітэктурных вартасцей, ён вядомы тым, што ў ім у 1928 г. праходзіў першы з'езд КПЗБ. Спярша кінуты без нагляду помнік давялі да стану, што называецца дах і сцены, а затым з аўкцыёна яго вельмі нядорога набыў дырэктар мясцовай школы. Зразумела, ніхто ніякіх дагавораў, якія б новага гаспадара да нечага абавязвалі, заключыць не падумаў.

У "ЛіМе" паведамлялася, што ў кастрычніку з помніка ахвярам сталінскіх расстрэлаў у прыгарадзе Оршы ўкралі бронзавы барэльф. Ніхто не парупіўся ў райвыканкаме накіраваць у РАУС прадстаўленне аб здарэнні, так што крмінальная справа да сёння не ўзбуджана. Затое намеснік старшыні Аршанскага райвыканкама М.А.Дудалеў, які курыруе ахову помнікаў у раёне, нямагла засмуціцца, калі паводле ўказання з вобласці пару гадоў таму з уліку знялі з дзсятка жалезабетонных ідалаў, якіх шчодрасцяўлялі па раёне ў часы самага развітога ладу. Стаяць яны і сёння, ды й доўга яшчэ, думаю, будуць упрыгожваць цэнтральныя сядзібы калгасаў.

Яшчэ прыклад. У канцы 80-х у вёсцы Задроўе на селішча Зарубінецкай і Банцараўскай культур пасадылі калгасную ферму,

знішчыўшы разам і курганны могільнік. Агледзелі гэта толькі нядаўна.

Можа скласціся ўяўленне, што Аршанскі раён — нейкае недарэчнае выключэнне. Летась група археолагаў з Акадэміі навук у суседнім Дубровенскім раёне праводзіла раскопкі трох гарадзішчаў. Там нядаўна прыйшоў на пасаду старшыні райвыканкама новы чалавек, ён сапраўды ўважліва ставіцца да праблем вывучэння і захавання помнікаў даўніны і не шкадуе на гэта грошай нават цяпер. У Дуброўне, напрыклад, вельмі адказна рыхтуюць выданне кнігі "Памяць". Уласна ім і запрошаны археолагі.

Паралельна з раскопкамі навукоўцы правялі абследаванне археалагічных помнікаў раёна. І вось што яно дало: за апошнія гады знішчана гарадзішча (засталася частка абарончага вала) у вёсцы Малое Бахава; кар'ерам цалкам знішчана гарадзішча ля вёскі Барадзіно; ля вёскі Глебава пашкоджаны 2 курганы; у гарадзішча вёскі Панізоўе знесена частка абарончага вала; у вёсцы Баброва пры пракладцы дарогі знішчана гарадзішча (захавалася толькі частка абарончага вала). Можна толькі спадзявацца, што ў іншых раёнах становішча некалькі лепш.

Рэстаўрацыя цесна звязана з аховай помнікаў. У нас ёсць што аднаўляць. Аказваецца, ёсць і кама. Працуюць спецыялізаваныя праектныя інстытуты, у абласцях ёсць рэстаўрацыйныя майстэрні. Гады тры таму пры аблвыканкамах утвораны новыя аддзелы, якія так і называюцца — рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў. Ёсць узоры рэстаўрацыі, якія высока ацэньваюцца: Каманецкая вежа, Сафіскі сабор, Мірскі замак (апошні, праўда, незавершаны). Верагодна, можна назваць яшчэ нешта, але мушу паставіць у гэты шэраг Дабравешчанскую царкву ў Віцебску, як гэта ні дзіўна гучыць. Здавалася б, што там рэстаўраваць пасля выбуху? Аднак не будзем спяшацца. Гэта найбольш яскравы прыклад разумення сутнасці навуковай рэстаўрацыі, што дастаткова поўна сфармуляваў яшчэ ў пачатку 70-х Яўген Міхайлоўскі ў сваёй працы "Рэстаўрацыя помнікаў архітэктуры". Адзін з галоўных прынцыпаў — не ствараць навабуду замест сапраўднага помніка.

Мне здаецца, што гэта якраз прыклад таго, як рэстаўратар (архітэктар С. Друшчыц) гранічна адказна падыходзіць да помніка. Пры той ступені разбурэння царквы нельга было аднавіць. Замест навабуду ў псеўдавізантыйскім стылі, магчыма, нават па-майстэрску выкананага, была ашчадна захавана муроўка

XII ст. Замест падробкі "а ля XII ст." глядучы прапануецца арыгінал. А сапраўднае дойлідства, як сапраўднае мастацтва, заўсёды хвалюе, выклікае цікаўнасць і павагу. Нават у такім выглядзе. Таму гэта не кансервацыя, як прынята пісаць, а самая сапраўдная рэстаўрацыя. Усе размовы аб тым, што Дабравешчанку трэба "аднавіць", якія часам чуюцца зараз, не маюць пад сабой рэальнае падставы, а ўсе магчымыя праекты будуць непазбежнай прафанацыяй рэстаўрацыі. Як немагчыма двойчы нарадзіцца, гэтак немагчыма аднавіць помнік такім, якім ён быў.

Дарэчы, у тым жа Віцебску адрэстаўравалі Пакроўскую царкву. Яна першапачаткова была каталіцкім касцёлам, і ў такім выглядзе яе меркавалася рэстаўраваць. Але потым над цэнтральным нефам узграмадзілі купал на барабане ў псеўдарускім стылі. Неамураўёўка ў канцы XX ст.? Падобна, што так.

У Оршы цяпер якраз завяршаецца рэстаўрацыя будынка вадзянога млына, у якім мяркуецца размясціць музей этнаграфіі. А пачалі рэстаўрацыю з таго, што... знеслі аўтэнтчную мураваную агароджу, а замест яе ўзвялі іншую, "палепшую". Чысты прыклад рэстаўрацыі перыяду рамантызму. А ён у Еўропе прайшоў ужо паўтара стагоддзя таму. Затым млын накрылі ружовай дахоўкай, якой ён ніколі не меў, бо ўзведзены ў 1902 г. А ў дадатак сцены пафарбавалі, так што будынак набыў ненаaturalны змрочны колер чырвонай сырой гліны. Эстэтыка чырвонакалянае муроўкі мяркуе нешта іншае, і ёсць метадалогія яе аднаўлення. На мой суб'ектыўны погляд, гэта не рэстаўрацыя, гэта чыстая халява.

Хача — што чакаць ад нашых рабочых-рэстаўратараў? І дзе тое спецыяльнае ПТВ, у якім іх павінны навучаць? Вы б пабачылі, у якіх умовах працуюць нашы рэстаўратары. Цякучасць кадраў страшэнная, квітнеюць злоўжыванні. "Варушацца людзі, працуе сякая-такая тэхніка. Але давайце падыдем бліжэй і паназіраем. Пільнае вока заўважыць рамы на балконе і на дачную веранду, над якімі "шчыруюць" рэстаўратары. Ды і тое, што агароджаная тэрыторыя даўно ператварылася ў пераважную базу, склад ценявой эканомікі, таксама нельга не заўважыць: бясконцай чарадой пад'язджаюць легкавушкі, маўклівыя людзі з шустрымі вочкамі хуценька нешта на іх грузяць, потым, бразнуўшы дзверцамі, імгненна знікаюць..." Гэта Ю.Татарынаў пісаў аб рэстаўрацыі Мікольскае царквы ў Магілёве ў часопісе "Беларусь" (N 3, 1991). Артыкул

"ХОРАША, ШТО ВЫ ІДЗЯЦЕ
Ў ЛІТАРАТУРУ,
У РОДНУЮ МОВУ..."

(Працяг. Пачатак на стар. 6-7.)

— Нарэчце вы ўспомнілі пра сябе... Давайце ўжо і будзем толькі пра вас. Іван Антонавіч, ці згадаеце вы самае вялікае ўражанне дзяцінства?

— У мяне, па-першае, было два дзяцінствы: спачатку пяць гадоў гарадскога дзяцінства, а пасля яшчэ недзе пяць гадоў вясковага. Дык мяне страшна ўразіла пасля горада вёска. Яна і сталася маім самым вялікім дзіцячым уражаннем. А наогул у маленстве могуць уражваць самыя простыя рэчы: сіла ўражання ў сталым веку і ад больш значных з'яў жыцця не бывае такой моцнай, як у дзяцінстве ад, здавалася б, самага простага. Ну, калі згадаць канкрэтна, прыходзіць на памяць адзін вясковы эпізод... Цяпер ужо коней амаль няма, а калі і ёсць, дык такія заезджаныя, што не звяртаюць увагі ні на людзей, ні на машыны. А тады ад аўтамашыны конь літаральна вар'яецца. Дык мяне страшна ўразіла, як пакалечаная кабыла (з нарастам на назе) са страху ўцякала ад машыны — на гэтай васьмізвучнай назе.

З горада, з Адэсы, мне памятаецца пакар. Памятаю голад: 1921 год, на Украіне мор, і я малы (было мне недзе чатыры гады) гляджу ў акно падвала на голыя трупы людзей, якія памерлі з голаду... Было, канечне, і нешта вясёлае, радаснае, харошае. Уражанняў многа

— я быў бы бедны чалавек, каб у мяне было б толькі адно ўражанне...

— Лепшы доказ вашага багатага на ўражанні дзяцінства, напэўна, — вобразы дзяцей у вашых творах...

— У гэтым сэнсе добра калісьці сказаў пра мяне Пімен Панчанка ў "ЛіМе", пішучы, што найлепш мне ўдаюцца вобразы дзяцей і жанчын. У юнацтве я вельмі марыў стаць дзіцячым пісьменнікам. У мяне гэта не атрымалася, але пра дзяцей я вельмі ахвотна пішу. Нешта невытлумачальнае ў гэтым ёсць. Каб не было дзяцей, каб чалавецтва не асвяжалася маленствам, не варт было б і жыць на свеце. Гэтаксама і ў адносінах да жанчыны — жанчыны-маці, будучай маці. Міхвалі прыгадваецца апавяданне "Маленькая жанчына" Кузьмы Чорнага — якая там вялікая праўда жыцця і мастацтва! І самая галоўная думка там, што найбольшае злчынства — фашызм, злчынства перад маленствам, перад будучымі маткамі, будучымі жонкамі...

Цяжка гэта ўсё вытлумачыць, можа, у гэтым і асаблівасць нейкай мая, можа, і шчасце маё як літаратара, але дзеці мяне хваляюць усё жыццё. І жанчыны таксама — ва ўсіх сэнсах.

— Паслухаўшы вас, можна падумаць, што з намі размаўляе не праязік, а паэт... І ўся ваша проза прасякнута пазізіяй, асабліва

ў мініяцюрах. Што для вас важней: данесці адчуванне альбо паказаць малюнак?

— Калі гаварыць пра запісы, пра мініяцюры, то мушу сказаць адразу: яны не пішуцца. Гэта ў мяне такая хвароба з гадоў пятнаццаці — я не абыходжуся без запіснай кніжкі. Запісаю, і потым ужо з гэтага выбіраю. Я ніводнай мініяцюры не пісаў спецыяльна: маўляў, сяду ды напішу. Тое, пра што вы пытаецеся, таксама не заўсёды ў нашай уладзе. Калі ісці за адчуваннем, за думкай, яны самі ў нешта выльваюцца, і невядома, што там пераважае: само гэта адчуванне, думка, малюнак ці яшчэ што-небудзь. Памятаецца, у Фета: "Не знаю я, што буду петь, но только песня зречет..." Гэтак і тут. Дый наогул цяжка пра сябе казаць — гэта ўжо справа крытыкаў...

— А як вы ставіцеся да крытыкі? Ці былі ў вас цяжкія моманты з ёю, асабліва на пачатку творчага шляху?

— З крытыкамі я пазнаёміўся пасля вайны. Тады была такая крытыка: альбо разгромная (з партыйнага пункту гледжання), альбо проста анатацыйнага характару. А яшчэ такі быў стандарт, што асабліва назіралася ў часопісе "Беларусь", крытычны аддзел якога заўсёды канчаўся прыкладна так: "Аднак гэта — далейшы крок аўтара ў літарату-

ВЯЛІКІ СЯБРА БЕЛАРУСІ

ДА 100-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ МАКСІМА РЫЛЬСКАГА

Ужо на схіле існавання
Я сэнс паззіі спасціг,
Дзе веліч прастаты ў адзінасці
З дакладным строем
слоў жывых.

Гэтыя радкі належаць аднаму з найвыдатнейшых пазтаў Украіны Максіму Рыльскаму, 100-годдзе з дня нараджэння якога цяпер адзначае грамадскасць свету. Яны яскрава сведчаць пра вялікую лучнасць аўтара з яго нялёгкай працай — пазта-академіка, філосафа, чыё імя ўваходзіць у плеяду вялікіх майстроў мастацкай творчасці не толькі Украіны, а і ўсяго славянскага свету і далёка за яго межамі. Праца М. Рыльскага — гэта гара на дарозе прагрэсу, з вышнімі якой відаць векавая, пасечаная сцяжынамі, даліна чалавечай думкі.

Нарадзіўшыся ў прагрэсіўнай дэмакратычнай сям'і канца дзевятнацатага — пачатку дваццатага стагоддзя, якая падтрымлівала сувязь з такімі выдатнымі дзеячамі культуры, як філосаф М. Драгаманаў, пазтэса Леся Украінка, кампазітар М. Лысенка і іншыя, юны М. Рыльскі з дзяцінства ўвабраў у сваю душу прыгажосць і выявіў цягу да пазтычнага слова. Яго таленавітасць вызначылася адразу. Асабліва ўплыву на яго аказалі творы неўміручага Тараса Шаўчэнкі.

З юных гадоў хутка пашыраўся кругачытання М. Рыльскага. Ужо ў 1910 годзе выйшла з друку першая кніжка яго паззіі, якая прыцягнула ўвагу і зацікавіла чытача. А тады ж пазта споўнілася ўсяго пятнаццаці гадоў.

Ішоў час. Іскра праметевага агню, што ўспыхнула ў душы М. Рыльскага, гарэла ярчай і ярчай у словы, вершаваным радку, у якія ўсё выразней уваходзілі народнасць, філасафічнасць, высокая прастата выказвання, што рабіла паззію М. Рыльскага даходлівай самаму шырокаму чытачу, выклікала любоў і павагу да яго аўтара, які выказнік народнага духу. Зборнікі "Скрозь буру і снег", "Дзе сыходзяцца дарогі", "Знак Шаляў" і асабліва "Марина" вывелі М. Рыльскага ў шэраг вядомых пісьменнікаў Украіны разам з яго пабрацімам Паўлом

Тычынам і Уладзімірам Сасюрама. Калі ў ранніх вершах М. Рыльскі выступіў як тонкі лірык, то ў пазнейшых сваіх творах ён загаварыў як грамадскі дзеяч, натхняльнік вялікай дружбы народаў, без якой пазт не ўяўляў сабе развіцця роднай літаратуры.

Пазт, вучоны, член саюзнай і рэспубліканскай акадэміі навук, М. Рыльскі ведаў шмат моў і таму не з падрадкаўнікаў, а з арыгінала перакладаў творы Гейна, Гёте, Пушкіна. Ён першым на Украіне зрабіў пераклад шэдэўра польскай літаратуры "Пан Тадэвуш" А. Міцкевіча, за што быў удастоены Дзяржаўнай прэміі. Ён жа цалкам пераклаў "Яўгенія Анегіна" А. С. Пушкіна. Дзякуючы намаганням М. Рыльскага грамадскасць Украіны атрымала на роднай мове цэлую бібліятэку найбольш значных твораў сусветнай літаратуры.

Знаўца літаратуры, М. Рыльскі быў і вялікім знаўцам музыкі, што натхняла яго ў творчай працы. Пацвярджэнне таму — яго прысвечэнні Шапэну і Бетховену, Сметану і Агінскуму, Чайкоўскаму і іншым дзеячам, перад талентам якіх ён схіляў сваю пасівелую галаву і часта сам на раляі выконваў іх творы.

Гаворачы пра шматгранную творчасць М. Рыльскага, ніяк нельга прамінуць такія яго кнігі, як "Ружы і вінаград", "Далёкія арбіты", "Зімовыя запісы", у якіх ён выказаў сваю вялікую любоў да роднай Украіны, яе старадаўняга Кіева, дзе жыў і працаваў шмат гадоў. У багатай паззіі гэтых зборнікаў на поўную сілу прагучаў голас аўтара пра еднасць славянскіх народаў, іх барацьбу за шчасце і волю.

Прыхільнік дружбы народаў і асабліва славянскіх, М. Рыльскі заўсёды праяўляў вялікую любоў да Беларусі, яе культуры і літаратуры, да яе лепшых творцаў. Пазта звязвала непарыўнае дружба з Я. Купалам, Я. Коласам, П. Броўкам, М. Танкам, П. Глебкам, А. Куляшовым і шмат якімі іншымі пазтамі, чыю творчасць ён глыбока паважаў. Гэтую сваю любоў ён выказаў у артыкулах і вершах.

У адным са сваіх вершаў-прысвечэнняў "На братній землі", які ён адрасаваў беларускім сябрам, М. Рыльскі сказаў:

Там, дзе калышунца густыя
На сробнай хвалі трысінікі,
Вам, беларускія сябры, я
Пішу васьм гэтамі радкі.
Як добра, што існуе Нарач,
Як добра, што Дняпро звініць,
Як слова мілага таварыш
Мне шчырым сэрцам
не любіць?

Пясняр дружбы, М. Рыльскі быў не толькі закаханы ў півучую сучасную беларускую паззію, а і часта наведваў братнюю зямлю, каб палюбавацца прыгажосцю яе прыроды. Неяк, вярнуўшыся з падарожжа па Беларусі, ён паклікаў да сябе на гасцінню размову сяброў. Гэта было каля возера Свяцішча, пад Кіевам, дзе ён вельмі любіў рыбаліць. У сяброўскім гурце сабраліся Андрый Малышка, Мікола Нагнібеда, Платон Варанко... Мы, як зачараваныя, слухалі расказ М. Рыльскага пра яго сустрэчы з П. Броўкам, П. Глебкам, А. Куляшовым, творчасць якіх ён бязмежна любіў. А далей перад нашымі вачыма паўставала краса блакітнай Нарачы, Белавежскай пушчы, адноўленага Мінска. І тады, нібы разам з пазтам, мы пабывалі на квітнеючых берагах Нёмана. Слухалі пошум дуба Адама Міцкевіча, якому ў час паездкі пакланіўся М. Рыльскі.

Асабліва цёплым было сяброўства ўкраінскага класіка з Я. Купалам, пра якога ён пісаў свае артыкулы, перакладаў яго творы, спрыяў выданню кнігі Я. Купалы ў Кіеве. На ўсё жыццё застаўся ў маёй памяці адзін штырх братэрскай дружбы песняроў двух народаў. Гэта было ў 1939 годзе падчас адкрыцця помніка Шаўчэнку на Канеўскай гары, дзе ляжыць прах неўміручага Кабзара. Яны ішлі ўдвух, схіліўшы галовы. Пасля ўрачыстасці падышлі да магілы і паклалі кветкі, якія, мне здаецца, не завялі і па сённяшні дзень, як і не згасла вялікая наша пашана да генія.

Сваю павагу да Я. Купалы, да беларускай мовы М. Рыльскі сардэчна выказаў у адным з вершаў:

Ён мовы беларускае алмаз
Граніў штодня любіўна
і рупліва,
Братам-народам
выграніўшы дзіва,
Як выграніў калісці
наш Тарас,
Вучыў усіх ён паважаць
глыбока
Святліну працавітае
рукі, --
І увайшоў наш Янка у вякі
Як вобраз Беларусі
сінявокай.

Сардэчную павагу М. Рыльскага да беларускай літаратуры і культуры пацвярджаюць яго пераклады на ўкраінскую мову паззіі П. Броўкі, П. Глебкі, М. Танка, Я. Коласа, А. Вялюгіна, А. Куляшова, М. Калачынскага і многіх іншых. У сваю чаргу не застаўся ў даўгу перад пазтам і яго беларускія сябры. Акрамя вышэйзгаданых імён, у зборніку "Святліна зара", што выйшаў у свой час у выдавецтве "Мастацкая літаратура", мы знаходзім цудоўныя пераклады ўкраінскага пабраціма, зробленыя такімі майстрамі мастацкага слова, як Н. Глевіч, М. Лужанін, Р. Барадулін, А. Званок, П. Прыходзька, В. Зуёнак, С. Грахоўскі...

Памёр М. Рыльскі ў 1964 годзе, паслепы з дзедзінства вельмі шмат. Яго творчая спадчына выдана на Украіне ў 20-ці тамах.

Пятро ГАРЭЦКІ

назваўся "Трыццаць гадоў у рыштваннях". А вось яшчэ адна гісторыя. Надоечы на старонках "Нашай нівы" разгарнуўся скандал вакол рэстаўрацыі фрэскавых роспісаў магільскага касцёла святога Станіслава. Мне было ўсё зразумела, калі я глядзеў у шчырыя вочы хлопцаў з Беларускай каталіцкай грамады, якія гэтай рэстаўрацыяй займаліся. Мне зразумела імкненне іх зрабіць нешта сваё, адметнае, важнае для высокароднай ідэі Адраджэння. Зразумела нават жаданне ўвекавечыць свае імёны ў інтэр'еры касцёла.

Незразумела іншае. Як можна было Дзяржінскаму па ахове помнікаў даваць дазвол на эксперыменты над помнікамі мастацтва? Як можна было "ў мэтах паскарэння работ па рэстаўрацыі касцёла" падмяніць навуковай метадалогіяй і высокай кваліфікацыяй рэстаўратараў адраджэнскім імплэтам няхай сабе і таленавітых мастакоў, якія раптам вырашылі, што яны — рэстаўратары? Цяпер якраз закладваюцца асновы дзяржаўнай палітыкі ў галіне рэстаўрацыі на дзясцігоддзі наперад, і калі з самага пачатку будучы ўзяты сумніцельныя арыенціры, пасля будзе цяжка іх выпраўляць. Зноў гэтае салодкае слова — халіява? А ўмельства рэстаўратара на халію не прыходзіць, яно адшліфоўваецца гадамі.

Вытворчыя рэстаўрацыйныя майстэрні пакідаюць уражанне дзіўнага музея. Тут стаіць макет капіцы XVIII ст., разбуранай у 1978 г. у Бялынічах; знятая тынкоўка з фрэскамі незваротна загінуўшага каталіцкага манастыра; тут жа знаходзіцца прамалеўка ўкрадзенай гадоў пяць таму з музея Акадэміі навук іконы Божай Маці. Усё рэчы унікальныя, з якімі працуюць мастакі-рэстаўратары самай высокай кваліфікацыі, прайшоўшы Маскоўскі інстытут удасканалення рэстаўратараў, адзначаныя на міжнародных семінарах рэстаўратараў у Італіі Мікалай Залатуха і Уладзімір Раціцкі. Яны не друкуюць навуковыя артыкулы, для сапраўднага рэстаўратара самай высокай кваліфікацыі лепшая публікацыя — яго работа. М. Залатуха з трыгогай чытае ў гарадзенскай газеце "Пагоня" інфармацыю аб тым, што нейкі скульптар атрымаў заказ ад Гарадзенскай дыяцэзіі на выраб скульптур для слонімскага касцёла... Зноў халіява?

М. Залатуха нават не стаў асабліва ўвязвацца ў разборкі ў сувязі з рэстаўрацыяй магільскага касцёла Станіслава, якую ён спачатку ўзначальваў. Пісаў дакладныя начальству, а затым проста адмовіўся працаваць на тым аб'екце. Няхай без яго вызначаюць, якія фрэскі — беларусчына, якія — маскоўшчына, і таму трэба іх саскрэбці.

Сустрэўся ў майстэрнях з яшчэ адным мастаком-рэстаўратарам — Юрыем Маліноўскім. Удваіх з братам-скульптарам яны паехалі ў Мсціслаў, набылі там дом, арганізавалі рэстаўрацыйнае МП і хочучы скончыць рэстаўрацыю езуіцкага касцёла.

Вельмі хочацца верыць, што ім дасца моцы скончыць свой касцёл...

Юры КОПЦІК

г. Орша

ры". Гэтых "крокаў", трэба сказаць, было шмат...

Канечне, вельмі непрыемна, калі крытыка несправядліва. Я такое адчуваў некалькі разоў, але стараўся супраціўляцца. Скажам, у мяне ёсць незакончаны раман "Граніца", і калі ён выйшаў у 1949 годзе, мяне вырашылі абвінаваціць у дастаўчым. Дык я тады сказаў, выступаючы: калі вы мяне ў дадатак і ў талстоўшчыне абвінаваціце, значыць, я раблю тое, што трэба... Крытыкавалі мяне і яшчэ: напрыклад, увес 1946-ы мне не давалі друкавацца, таму што мае апавяданні лічылі нацызмаўскімі; у 1954 годзе "Советская Белоруссия" выступіла з разгромным артыкулам маёй аповесці "На Быстранцы"... Усяго й не ўспомніць...

— А ці памятаеце вы водгук Кузьмы Чорнага на вашы творы?

— З Чорным мне, на жаль, не пашанцавала. Я толькі са слоў Іры (яго дачкі) і са слоў Васіля Віткі (яго сябра) ведаю, як ён пра мяне сказаў, і мне тут няёмка гэта паўтараць... Затое добра памятаю сустрэчы з ім. Неяк у 44-м ішоў я ад Лынькова (у яго на кватэры, каля Чырвонага касцёла, там па сутнасці тады Саюз пісьменнікаў быў) і сустрэў Кузьму Чорнага. Я ішоў не адзін, мяне з ім пазнаёмілі, а ён, такі жартаўнік, кажа: "Чытаеце, васпан, без мяне чытаеце, іншым. Тады прыносьце мне дадому". І я прынёс яму свае рукапісы, пасядзеў з ім, можа, гадзіны паўтары. Памятаю, ён ляжаў на раскладзшым, у кутку Ірачка рабіла ўрокі. Чорны тады мне сказаў: "Не спячайцеся, я буду рэдактарам вашай кніжкі, васьм толькі вернецца з Масквы новы дырэктар выдавецтва. А вершы пішаце?" Я сказаў, што пішаў і пакінуў. А ён: "Правільна, а то васьм якая ў нас цяпер паззія", — і працягваў: "А на рэцэнзіях ляжыць кладка, тонкая, хістаецца. Мне савецкая уладка вельмі ж падабаецца!". А ў хуткім часе ён памёр... І ўжо жонка яго, Рэвэка Ізраілеўна, мне аддала пазней рукапісы, а яшчэ праз нейкі

час Васіль Вітка надрукаваў ягоныя водгукі пра мяне...

— А цяпер, Іван Антонавіч, пытанне, можна сказаць, адваротнае. Як пачуваецеся вы ў ролі крытыка? Вашы водгукі многа зрабілі для беларускай літаратуры — гэта не сакрэт. Ці лічыце вы, што крытыка пісьменніцкая цікавейшая за спецыяльную?

— Пачну з апошняга. Ёсць такая вельмі крыўдная для крытыкаў схема: маўляў, не змог пісаць вершаў, прозы, п'ес, дык стаў пісаць крытыку. Гэта няправільна. Былі ў нас такія бліскучыя крытыкі, як Бярозкін, Бечыч, Калеснік і іншыя. Гэта Богам адмечаны талент.

А кім напісана крытыка — крытыкам альбо пісьменнікам — зрэшты, не мае асаблівага значэння. Галоўнае — каб была шчыра зацікаўленасць, разуменне. Няёмка пра сябе гаварыць, але скажу: мне даводзілася пісаць пра многіх. Калісьці "ЛіМ" выходзіў вялікім фарматам, і была там мая рэцэнзія на першую кнігу Анатоля Кудраўца, на ўсю старонку — ад радасці, бо харошая кніга. Меў я ішчасце пісаць пра Міхаса Стральцова. Божа мой, як я ўзрадаваўся, калі прачытаў яго першую кніжку! Тое самае магу сказаць і пра Караткевіча, Жукі... Зусім нядаўна адаслаў пісьмо старою настаўніку, бацьку нашага вядомага мовазнаўцы Геннадзя Цыхуна. Гэты стары чалавек (Апанас Пятровіч яго імя) ужо недзе на дзевятым дзясціку склаў слоўнік гаворак Гарадзенскага раёна. І васьм ён мне прыслаў гэтую кніжку. Я тры раніцы не мог ад яе адчыпіцца. Асабліва цікава чытаюцца жывыя прыклады: васьм слова, а побач жывыя прыклады яго ўжывання. І адразу бачыш, як ён хадзіў, гаварыў з людзьмі, гэтых людзей бачыш, — ну такое задавальненне... Дык васьм наконт водгукі... Не ведаю, што яны зрабілі, як вы кажаце, для літаратуры, але яны перш-наперш для мяне многа зрабілі. Гэта ж такое ўзбагачэнне самога сябе, такая асалода, калі асвятляеш сапраўдным словам і зноў адчуваеш: ага, нас больш, нас усё больш, мы нешта зробім.

— Але ж вы, Іван Антонавіч, не адмовіцеся: ёсць жа школа Янкі Брыля ў беларускай літаратуры...

— Давайце не будзем пра гэта... Вы што, паклікалі мяне, каб у сорам уганяць?

— Як вы ставіцеся да такой з'явы, як творчая зайздрасць? Ці зайздросцілі каму-небудзь?

— Чаму ж не? Часам зайздросціш і думаеш: от каб гэта я так напісаў. Памятаю, у 60-х я працаваў намеснікам галоўнага рэдактара ў "Полымі". Намеснік тады быў рабочым канём. Галоўным рэдактарам у ЦК гаварылі так: "Вы можаце не работат, толькі тобы ойшбок не было". Дык васьм, помню, забытаўся я нешта ў нумарах, а тут ярказ "Людзі на балоце" Мележа выйшлі... Дык то была зайздрасць, і зайздрасць законная. Бывае зайздрасць і павінна быць — каб толькі ў ёй не было нават найменшага паху подласці.

— Іван Антонавіч, у вас такі вялікі жыццёвы і творчы вопыт. Вас ніколі не блітэжыла сухасць і беднасць падачы вашай біяграфіі ў школьных падручніках? Самі ж, напэўна, ведаеце, як прадстаўлены вы ў падручніку: нарадзіліся васьм там, працавалі васьм там, а з твораў адна "Галя", дый тая ў скарочаным варыянце... Не крыўдна? Добра, што хоць "Птушкі і гнёзды" на пазакласнае чытанне задалі чытаць...

— Бедныя, магу вам паспакуваць (гэта наконт "Птушкі і гнёзды")... Што ж датычыць біяграфіі — гэта бяда усіх нашых падручнікаў. Я сам магу пра гэта меркаваць, бо і трое дзяцей канчала школу, а зараз чацвёрта ўнукаў (дарэчы, адна ўнучка — настаўніца ўжо). Так што я ўвесь час назіраў за падручнікамі — гэта ж проста бяда. Дарэчы, біяграфіі — гэта слабае месца не толькі падручнікаў. Узьцяг тыя ж "54 дарогі", "Пра час і пра сябе" (кнігі пісьменніцкіх біяграфій), дык некаторым быццам няма чаго расказаць, — і яны пачынаюць пералічваць свае ордэны. Ды навошта мне твае ордэны — ты лепей раскажы, што ты за чалавек...

Наконт вывучэння маіх твораў у школах, універсітэтах... Раскажу пра адно вясёлае здарэнне. Неяк прыйшла да мяне адна завочніца і просіць, каб я дапамог ёй напісаць пра аповесць "На Быстранцы", дапамог разабрацца ў ёй. Ну, я пачаў з ёю гаварыць, пачаў я пераконваць, што вельмі слабая рэч і гэтак далей. А яна забылася, што я аўтар, і давай ківаць: "Ага, ага..." І такое бывае.

— Над чым вы працуеце зараз?

— Што я зараз пішу? Трохі пачакаўшы, можна будзе мець адказ на гэта пытанне. Неўзабаве ў "Крыніцы" выйдзе падборка маіх новых рэчаў, у часопісе "Беларусь" будуць надрукаваны апавяданні. А канкрэтна над чым працую зараз (апроч запісаў, якія вяду рэгулярна) — займаюся перакладам Паустоўскага для серыі "Скарбы сусветнай класікі". І васьм цікава — мне аж няёмка, што так лёгка перакладаецца. Ці гэта сапраўды нашы мовы такія блізкія, ці тут ужо нейкі вопыт мой сказваецца... А, зрэшты, перакладаў я з польскай, дык там таксама лёгка было.

Што будзе заўтра? Можа быць, заўтра я што-небудзь добрае напішу — хто ведае...

— І апошняе пытанне, Іван Антонавіч. Вы жылі ў розныя часы. Ці не шкадуеце аб чым-небудзь? Ці не хацелася б пражыць інакш?

— Ды не... Што гэта — за мяне хто жыў? Я сам жыў, было дрэннае, было добрае. Цяпер, бывае, ляжыш, думаеш: Божа, колькі ўжо пражыта і колькі перажыта, дзе я толькі ні быў... І ў Індыі, і ў Амерыцы, і ў Еўропу ўсю аб'ездзіў, і СССР былі, і пехатою многа выхадзіў, і чытаў многа, і сябраваў з вельмі харошымі людзьмі — дык трэба ўжо, па-руску кажуць, і "честь знать". Колькі ж можна жыць, колькі ж можна "грабастаць" з гэтага жыцця... Я не панікую, канечне, і нічога не маю супраць, каб пажыць яшчэ гадкоў гэтак з дваццаць, проста не задумваюся пра гэта, далібог, не задумваюся...

Гутарку падрыхтаваў да друку
Мікола ЧЭМЕР

"НАШЫ КАРАНІ АД ІХ ПРАРАСЛІ..."

Шаноўная рэдакцыя! У вольныя хвіліны часам занатоўваю на паперы свае старэчыя думкі і пачуцці. Радкі складаюцца ў вершы. Некаторыя з іх перапісваю сюды.

КАЛОС

Дзесь далёка на ўсходзе,
За акіянам-морам
Стаяў Калос у народзе.
Як не верыш — правер,
Зваўся ён — СССР.
(То не байка — сама быць,
Вядомы ўсім Курапаты
І Чарнобыль.)
Звонку выгляд — шырачэзны,
Ды высокі — цэлы гмах!
Толькі кволы — у нагах.
Выхваляўся: "Я найлепшы,
І магутны, і бліскучы,
Маналітны, ў адно злітны!"
А на справе ды па праўдзе
З друзю быў ён збудаваны
Ды ўнутры дзірмом напханы
І напоўнены крывёй.
І хістаўся ён часамі,
На падпоркі апіраўся,
Але ўсё ж стаяў сяк-так.
Ды аднойчы пахіснуўся,
Здрыгануўся — і няўзнях
На кавалкі разваліўся...
Толькі ж новыя майстры
Мкнуцца аднавіць ізноў
Той калос, адно назоў
Новы даць. І крычаць:
"Мы паставім небарак,
Як не сторчма,
То хоць ракам.
З назваю ж — такой бядэ,
Няхай будзе СНД!"
Ці не марная работа?
Вы прадуцеце дарма:
Не падняць таго дзірма!

ЧУТНЫ ГОЛАС ПЕРАПЕЛАЧАК

Калі бываю ў самоце
У чужой далёкай старане,
Саджуся я пры акне
І ў одуме бы дрэмлю шіха.
Успамінаю край далёкі,
Паўночкі гора і нядолі,
І бачу ў думках гай, дуброву,
І чую пах мядовай грэчкі,
Струменьчык звонкі срэбнай рочкі;
Быццам іду я сенажацо
Альбо расянай жытняй сцежкай,
І шэпчуць, звоняць каласы:
— Гэта ўсё храм зямной красы!
І чую песню перапелак:

"Жаць-палоць,
Жаць-касіць,
Кахаша і любіць,
Смачна есці,
Віно піць,
Песні пець —
Не тужыць,
Працаваць
І дружыць,
Мірна, шчасна
Жыць..."
І ў одуме запліношчу вочы,
Успомню я свой час дзювоць.
Цяпер жа я зусім старая
І мой век ужо кароткі.
На радзіме пабываю
У сваіх думках-марах,
Пабываю — і знікаюць
Сум з тугою,
І я зноўку — маладая...
Гэткая й памірацьму...

БЕЛАРУСКАЯ КОННИЦА

Дзюнь-дзюнь,
Цок ды цок!
Недалёка, дзесь праз гоні
Чуцен моцны гул пагоні.
Многа тупату і груку,
Звон падкоў ідзе ад бруку.
Гэта фронт народны гоніць
На сваіх уласных конях,
Гэта грозная "Пагоня"
Гоніць ворагаў з загонаў
І з усёй сваёй зямлі.
Смелы лёт магутных коней
Беларускае "Пагоні"
Наперадзе — конік белы,
На ім вершнік дужы, смелы:
— Зямля наша — не крадзена,
Яна нам Богам дадзена!
За "Пагоняй" — волю згода
Беларускага народа.
І лунае грозны кліч:
— Пастаім мы за сябе!
Абаронім мы здабыткі,
Гістарычныя набыткі,
Запавет сваіх бацькоў!
Стаяць будзем смела,
мужна,
Выступаем фронтам дружна.
Толькі там ёсць перамога,
Дзе пануе еднасць, згода.
І імчыць, ляціць "Пагоня",
Скачучь, скачучь нашы коні...

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ

Заўсёды з табою,
Каханы наш край!
Цябе мы віншваем,
Цябе мы шануем,
Цябе мы кахаем
Усім сэрцам гарачым,
Наш край — Беларусь!
У час небыспекі
Бог крые цябе.
А як рог затрубіць
Трывогу,
Мы выйдзем усёй грамадою
Табе на падмогу.
Цябе мы кахаем,
Цябе мы вітаем
Поклічам гучным:
— Жыве Беларусь!
Цябе мы шкадуем,
Цябе мы шануем,
Цябе мы віншваем:
— Жыве Беларусь!

Ранію зарю
Выйдзем на дарогу,
На шырокую.
Заспяваем песню,
Заспяваем гімн:
Сонцу яснаму,
Краю вольнаму,
Людю нашаму —
Беларускаму,
Працавітаму,
Церпяліваму,
Дабрадзейнаму,
Спячувальнаму,
Міласэрнаму, —
Каб ён вольна жыў
Ды багацце меў,
Каб волю здабыў!

СКАРБ

Воля і цяпенне
Цябе гартавалі,
Надзея і вера
Сілы прыбаўлялі.
Ты была пакрыўджанай,
Беднай сіратаю,
Цяжка працавала,
Песень не спявала,
Слёзы пралівала,
Ціха галасіла:
— Захавай мне мову,
Мову маёй маці,
Найдарожшы скарб мой,
Што Бог даў прыдбаці...

Як бачыце, шаноўныя лімаўцы, гэта не мастацкая паззія, а збалеласць душы, голас агітатара і прапагандыста беларушчыны з далёкай Аўстраліі.

Я беларуска з Менска. Пражыла ў гэтым любым мне горадзе 24 гады. Маладыя мае гады і ўсё жыццё праходзілі па выбоістай дарозе. У Менску скончыла вярхняе аддзяленне педагогічнага інстытута імя М.Горкага ў 1939 годзе. Працавала (аж да пачатку вайны) у бібліятэцы Дома ўрада. Вайна адарвала мяне ад Бацькаўшчыны, лёс закінуў у далёкую заморскую краіну Аўстралію. У Менску ў чэрвені 1941 года на першым тыдні вайны пахавала двух сваіх дзетак. Потым, неўзабаве, — дзювох сваіх цёткаў, што былі пры маім доглядзе. Ізноў хутка пахавала бацьку. Затым і апошняга свайго сына. Шэсць дэмавін аднесла на пагост за два гады вайны. Засталася адна, без блізкіх людзей, у паўразбуранай бамбёжкам кватэры. Мая доля напакала шматлікіх маіх землякоў-беларусаў. Была безнадзейнасць на жыццё. Ды нека васьмь выжыла. Сёння я маці і бабуля, мне восемдзесят адзін год. У Аўстраліі я нарадзіла чацвярых дзюцей, узгадавала і выхавала. Цяпер маю ўжо і дарослых унукаў. Стараюся ім перадаць усё лепшае духоўнае і душэўнае, чым багаты наш беларускі народ.

Чытаю "ЛіМ", і нека не верыцца, што першы прэзідэнт Беларусі не ведае, хто ён па нацыянальнасці, калі гаворыць, што ён нарадзіўся на мяжы Беларусі і Смаленшчыны. (А хіба Смаленшчына не беларуская зямля, забраная братам-суседам?) Не руска-беларускі гібрыд прэзідэнт, а беларус. Ды не важна, дзе хто нарадзіўся, а важна, кім хто сябе лічыць, як сам чуюцца — беларусам ці кім іншым. Вельмі важна, як спрыяе беларускаму народу, незалежнай беларускай дзяржаве. Калі прэзідэнт лічыцца бацькам нашага народа, то ён павінен з дзюцямі размаўляць моваю гэтага народа, дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь, калі яна прынята дзяржаўнай, нават замацавана Канстытуцыяй суверэннай дзяржавы.

А беларусам суверэннай Беларусі няўжо і сёння трэба змагацца за тое, каб "людзьмі звацца"? Есць цяпер свая Patria, то павінен быць і свой Patriotызм!

Запытайцеся ў маіх дзюцей і ўнукаў, хто яны па нацыянальнасці. Мае дзюці вам адкажуць: "Мы — беларусы, народжаныя ў Аўстраліі ад нашых беларускіх мамкі і таткі". Унукі скажуць вам: "Наш татка — беларус, а мамка — ірландка". А другія скажуць: "Наша мамка беларуска, а татка італьянец. Нашы карані ад іх прараслі". А ўсе разам скажуць: "Мы нарадзіліся ў Аўстраліі, шануем і любім гэты край і мы ёсць добрымі грамадзянамі Аўстраліі".

Трэба "гібрыдам" і "негібрыдам", усім грамадзянам Беларусі быць добрымі людзьмі-патрыётамі, любіць і шанавать краіну, у якой яны жывуць, гаварыць моваю народа і краіны, — гэтак, як мы тут, у Аўстраліі.

Людміла КОХАМСКАЯ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Саюз пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

- Х.Дунец (1932-35)
- І.Гурскі (1935-41)
- А.Куляшоў (1945-46)
- М.Горцаў (1947-49)
- П.Кавалёў (1949-50)
- В.Вітка (1951-57)
- М.Ткачоў (1957-59)
- Я.Шарахоўскі (1959-61)
- Н.Пашкевіч (1961-69)
- Л.Прокша (1969-72)
- Х.Жычка (1972-76)
- А.Асіпенка (1976-80)
- А.Жук (1980-86)
- А.Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Алесь МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ,
першы намеснік галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП,
намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі -- 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара -- 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі -- 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі -- 331-985
літаратурнага жыцця -- 332-462
крытыкі і бібліяграфіі -- 332-204
пазіі і прозы -- 332-204
музыкі -- 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання -- 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў -- 332-462
навін -- 332-462
мастацкага афармлення -- 332-204
фотакарэспандэнт -- 332-462
бухгалтэрыя -- 268-640

Пры перадруку просьба спасылца на "ЛіМ".
Рукапіс рэдакцыя не вяртае і не рэзэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра "ЛіМа"
Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку". (г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11264.
Нумар падпіскі 23. 3.1995 г.
ЗАКАЗ 805
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ПРОСТА "КІНО"

Шаноўная рэдакцыя!
Я даўні чытач "ЛіМа", а васьмь цяпер хачу папрасіць вас аб магчымасці выказацца. Праблема, якая мяне ўсхвалявала, яўна не гумарыстычная, але і смешныя ноткі ў ёй выкліканы зусім не толькі блізкасцю славутага Свята Смеху і Красавіка. Увесь гумар тут — стопрацэнтная рэальнасць, сутнасць якой — у імкненні "стварыць гімн Беларусі разам". Менавіта так называюцца конкурсы, якімі здзівілі мяне некаторыя вельмі паважаныя беларускія газеты ("Наша слова", "Звязда", "Народная газета"). Ідэя мо і някепская, каб разам сапраўды стваралі гімн, а не пераліцоўвалі стары. І тут я б запытаў без залішняй рыторыкі: "Да якога апунення мы дайшлі!" На жаль, тут "мы" — гэта не проста насельніцтва Беларусі, а менавіта "мы" — беларускія патрыёты.
Чытаў я, чытаў гэтыя гімны і, нарэшце, натхніўся на свой варыянт, каб па-свойму далучыцца да хіт-парада абсурду. Вось ён:

МЫ ўсё тыя ж

Мы, беларусы,
з братняю Руссю
Разам шукалі ды не знайшлі:
Партыі славу, нейчае імя...
Ну і куды без штаноў мы прыйшлі?
Прыпеў:
Нацдэмакратыя,
фронта народная
Нас к таржаству мадэрнізму вядзе.
Гэй, узрадуямся,
голь перакатная!
Але ж ашыйнік камуны гняце.
Праца народа, моц і свабода,
Шыла на мыла не зменіш ніяк,
Хай жа пры кожнай дробнай нагодзе
Вісне над хаткаю родненькі сцяг.
Прыпеў.
Хто мы? Русіны? Беларусіны?
Можа, лішчынамі былі даўно?

Як ні жылі б, а годнае імя
Без самой годнасці — проста "кіно".
Ну вось такі гімн прыходзіць у голаў, калі чытаеш іншыя падобныя, з тым жа наборам слоў і, галоўнае, той жа музыкай у душы. Праўда, сябры мне казалі, што ў мяне атрымалася акурат пародыя, ды, мяркую, наўрад ці. Хутчэй гэта адзінае, што сёння заслужыла Беларусь, калі на поўным сур'ёзе гуртам, хто як можа, бяруцца перакройваць старую дзяржку, каб счапіць з яе святочны строй. Карацей, бяруцца рабіць тое, што цывілізаваныя народы давараюць выключна прафесіяналам, ды і то не кожнаму з іх, а з прэтэнзіяй на месца ў сэрцах людзей. А гэтак... Мы хутка дадумаемся да помніка Ільчы, што стаіць на плошчы Незалежнасці, прыклеіць чыгунны парык і напісаць на ім: ЯНКА КУПАЛА.

ружку, каб счапіць з яе святочны строй. Карацей, бяруцца рабіць тое, што цывілізаваныя народы давараюць выключна прафесіяналам, ды і то не кожнаму з іх, а з прэтэнзіяй на месца ў сэрцах людзей. А гэтак... Мы хутка дадумаемся да помніка Ільчы, што стаіць на плошчы Незалежнасці, прыклеіць чыгунны парык і напісаць на ім: ЯНКА КУПАЛА.

З павагай Вітаўт МАРТЫНЕНКА

Малюнак Л. РАЗЛАДАВА.